

Zelfevaluatie Centraal Planbureau

Het CPB wordt regelmatig door een externe visitatiecommissie beoordeeld op wetenschappelijke kwaliteit, beleidsgerichtheid en toekomstbestendigheid. Deze zelfevaluatie dient als input voor de visitatie, die in 2022 gehouden wordt.

De strategische keuzes die het bureau in de periode 2016-2021 maakte en de manier waarop de organisatie met de uitdagingen voor de toekomst omgaat, worden in dit document beschreven.

1 Inleiding

Het CPB laat regelmatig bekijken of zijn werk voldoet aan de eigen verwachtingen en die van de samenleving, in het licht van de wettelijke taken, de eigen missie en de ontwikkelingen in de omgeving. Volgens de 'Aanwijzingen op de Planbureaus' moet er periodiek een systematische evaluatie van ieder planbureau plaatsvinden. Het organiseren van een visitatie is een taak van het externe adviesorgaan van het CPB, de Centrale Plancommissie (CPC). De CPC heeft daarvoor een onafhankelijke visitatiecommissie samengesteld die in 2022 de evaluatie zal uitvoeren¹. De commissie hanteert hierbij het *Strategy Evaluation Protocol 2021-2027*, dat is vastgesteld door VSNU, NWO en KNAW² en evalueert volgens dit protocol in een zesjarige cyclus de kwaliteit, relevantie en levensvatbaarheid van onderzoek in publieke instellingen in Nederland. De zelf gestelde doelen en strategie van een onderzoekseenheid zijn daarbij leidend. Deze zelfevaluatie dient als input voor de visitatie.

1.1 Missie

De missie van het CPB is:

Het Centraal Planbureau (CPB) levert economische analyses en ramingen ten behoeve van beter onderbouwd beleid. Als onafhankelijk onderzoeksinstituut vertaalt het CPB wetenschappelijke inzichten naar de Nederlandse beleidspraktijk.

Het CPB valt organisatorisch onder het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, maar is inhoudelijk onafhankelijk ten aanzien van de inhoud van zijn analyses en het vaststellen van het werkprogramma.

1.2 Strategie

Het CPB is een relatief kleine organisatie die te maken heeft met hoge externe verwachtingen als het gaat om het analyseren van maatschappelijke vraagstukken. Het bureau heeft een goede uitgangspositie om aan de eigen ambities en externe verwachtingen te voldoen. Daarbij worden de strategische keuzes die het bureau maakt mede door de eigen omvang bepaald³.

Om in de toekomst de stevige positie te behouden, is de afgelopen jaren begonnen met een herijking van de organisatie. Door als bureau scherper te kiezen voor een aantal inhoudelijke speerpunten voor de langere termijn, wordt er meer focus aangebracht in de werkzaamheden. Het bureau wil een relevante bijdrage leveren aan die vraagstukken waarop het beleid zich richt of zich zou moeten richten: macro-economie (nationaal en internationaal), begrotingsbeleid en belastingen, arbeidsmarkt en sociale zekerheid, onderwijs en kennis, zorg, klimaat, woningmarkt en marktordening. Andere onderwerpen kunnen

---

¹ De leden van de visitatiecommissie zijn: Paul Schnabel (voorzitter), Harry Garretsen, Wimar Bolhuis, Simone Boitelle, Gita Salden en Hylke Vandenbussche. Arthur van Riel is de secretaris.

² [SEP_2021-2027.pdf \(nwo.nl\)](#)

³ Per 1 januari 2022 heeft het CPB een formatie van 134 fte en een budget van ruim 17 miljoen euro. Daarvan is ongeveer 2 miljoen euro extern gefinancierd, de rest is regulier budget dat wordt verantwoord op de begroting van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

afhankelijk van de actualiteit opgepakt worden, of een specifieke invulling krijgen. Het bureau is teruggegaan in aantal programma's om die voldoende kritische massa te geven zodat terugkerend werk en onderzoeksactiviteiten in balans kunnen komen, om achtervang en kennisoverdracht makkelijker te organiseren en om inhoudelijke versnippering tegen te gaan. Er zijn drie sectoroverstijgende programma's (corona, brede welvaart en langetermijnverkenningen) opgezet om actueel en beleidsrelevant onderzoek bureaubreed op te pakken en zo de samenhang tussen programma's te versterken en meer aandacht te besteden aan langetermijnontwikkelingen en beleidsopgaven. Daarnaast worden nieuwe producten (beleidsverkenningen) ontwikkeld, ook in samenwerking met de andere planbureaus. De uitwerking van de lange onderzoekslijnen is te vinden in het meerjarenprogramma [nog te publiceren]. Naast de inhoudelijke heroriëntering maakt het bureau capaciteit vrij voor modelontwikkeling- en onderhoud. Voor het behoud van de kennisbasis is het volgen van de wetenschappelijke frontier, zoals gebruik van nieuwe datamethoden, databronnen en analyses van cruciaal belang.

Om het werk te kunnen doen wat het wil doen, is het CPB afhankelijk van de kwaliteit van zijn menselijk kapitaal, financiële middelen en de toegang tot databronnen. Een strategisch HRM-beleid dat gericht is op het aantrekken, versterken en behouden van (divers) talent is daarbij cruciaal. Het CPB heeft de afgelopen periode de eerste stappen in het vernieuwen van het personeelsbeleid gezet. Zo is het proces van werving en selectie bijgesteld en de personeelscyclus vernieuwd. Bij dit laatste is de ontwikkeling van de individuele medewerker centraal gezet. Ook ontvangen startende medewerkers meer begeleiding. Daarnaast zijn voortdurende investeringen in de kwaliteit van methoden en de toegang tot databronnen essentieel om in de toekomst kwalitatief sterk en maatschappelijk relevant werk te kunnen blijven leveren.

De eerste stappen zijn gezet met de implementatie van de vernieuwingen, maar de komende jaren zal de verdere implementatie nog veel aandacht vragen. De heroriëntering, zowel inhoudelijk als organisatorisch, is de eerste stap. Het incorporeren van de veranderingen in de organisatiecultuur zal tijd kosten en aandacht vragen. Het vergt aanpassing van bestaande routines en gewoontes in alle lagen van de organisatie. De komende jaren zal gemonitord worden of de gewenste doelen behaald worden en of aanpassingen nodig zijn.

Het CPB kan de stevige positie voor de toekomst behouden als het lukt om op zijn omgeving te blijven aansluiten. Hiervoor is het nodig dat het CPB de samenwerking verstevigt met andere (kennis)instellingen, beleid en de wetenschap. Dit helpt bij het op een meer integrale wijze analyseren van maatschappelijke vraagstukken. Verder wil het bureau meer open in verbinding staan met de omgeving, door vaker de dialoog aan te gaan en de gemaakte keuzes en gehanteerde werkwijze te verantwoorden.

Daarnaast ziet het bureau verschillende uitdagingen voor de toekomst. Zo kan de korte termijn focus van beleid en politiek leiden tot versnippering van werk en een bedreiging vormen voor de relevantie van het CPB op de langere termijn. De keuze om meer nadruk te leggen op langere onderzoekslijnen zal leiden tot minder publicaties en wellicht een verlies aan relevantie (op de korte termijn). Verder is er een vraag in de buitenwereld aan het CPB om een meer agenderende rol in de beleidsdiscussies op te pakken. Agenderen mag echter geen afbreuk doen aan het neutrale imago van het CPB. En de roep om meer samenwerking met andere (kennis)instellingen kan ten koste gaan van de snelle levering die regelmatig ook van het bureau wordt gevraagd. Het vinden van de juiste balans in deze afruilen is dé uitdaging die het bureau de komende jaren het hoofd zal moeten bieden.

In de volgende hoofdstukken wordt beschreven waar het CPB staat en wat er in gang is gezet. Hoofdstuk 2 bespreekt de resultaten van de afgelopen zes jaar. Hoofdstuk 3 het huidige beleid en voornemens rond kwaliteitsborging, communicatie en HRM-beleid. Hoofdstuk 4 schetst uitdagingen voor de toekomst.

2 Activiteiten en resultaten 2016-2021

In de laatste, uitgebreide, visitatie in 2016 is de maatschappelijke relevantie van het CPB als excellent beoordeeld, de wetenschappelijke kwaliteit als zeer goed, en de toekomstbestendigheid van het werk als goed.⁴ In de tussenbalans (visitatie van één dag) in 2019 constateerde de Centrale Plan Commissie (CPC) dat het bureau is geworteld in relevante netwerken in zowel de beleids- als de wetenschappelijke wereld. Bij beleid, politiek en media is veel vraag naar onze onafhankelijke analyses en ramingen⁵. Als uitdagingen werden genoemd: het waarborgen van de onafhankelijke positie, het oppakken van de grote maatschappelijke vraagstukken en intern: het aanpakken van de hoge werkdruk en het verkleinen van de flexibele schil. Met al deze uitdagingen is het bureau aan de slag gegaan.

Op basis van het Medewerkerstevredenheidsonderzoek (MTO) in 2019 verkreeg het CPB het Beste Werkgeverskeurmerk 2019-2020 in de branche Openbaar bestuur en Veiligheid (het keurmerk driesterrenwerkgever). Medewerkers werken met plezier bij het CPB. Wel werd ook toen werkdruk als een aandachtspunt benoemd. Volgens het recente Ipsos-reputatieonderzoek uit december 2021 worden de volgende waarden gezien als belangrijk en aan het CPB toegeschreven door twee derde van de Nederlandse bevolking: objectief, wetenschappelijk, betrouwbaar, invloedrijk en transparant.⁶

In paragraaf 2.1 staat een kort overzicht van de publicaties van het CPB over de periode 2016-2021. Paragraaf 2.2 presenteert de belangrijkste bevindingen over het gebruik van CPB-publicaties door wetenschap, beleid en maatschappij op basis van een contextuele response analyse (Prins 2021).

2.1 Publicaties

Het CPB brengt verschillende soorten publicaties uit: gericht op wetenschappelijke kennisvermeerdering, gericht op het agenderen van nieuwe inzichten voor beleid en publicaties met een directe impact op het beleid en het maatschappelijke debat. In de periode van januari 2016 tot en met januari 2022 zijn er in totaal 677 publicaties uitgebracht door het CPB, gemiddeld 112 per jaar. Een volledig overzicht van de verschenen publicaties is te vinden in figuur 1. Voorbeelden van publicaties primair gericht op beleid zijn onder meer de (jaarlijkse) ramingen, waaronder CEP (maart) en MEV (september), onderzoeken op verzoek van departementen en de Eerste en Tweede Kamer (zoals de recente doorrekening van het coalitieakkoord) en publicaties op eigen initiatief. Voorbeelden hiervan zijn recente publicaties over de effecten van de invoering van de eindtoets in het basisonderwijs en inkomensongelijkheid. Daarnaast brengt het bureau ook een aantal grote publicaties uit, zoals de doorrekening van verkiezingsprogramma's Keuzes in Kaart (KiK) in 2017 en 2020, en de reeks Kansrijk Beleid waarin beschikbare kennis toegankelijk wordt gemaakt voor beleidsvorming, en meer specifiek voor het opstellen van verkiezingsprogramma's. Hierin werken we samen met het Planbureau voor de Leefomgeving (bijvoorbeeld bij Kansrijk Mobiliteitsbeleid) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (bijvoorbeeld bij Kansrijk Armoedebeleid en Kansrijk Integratiebeleid op de

---

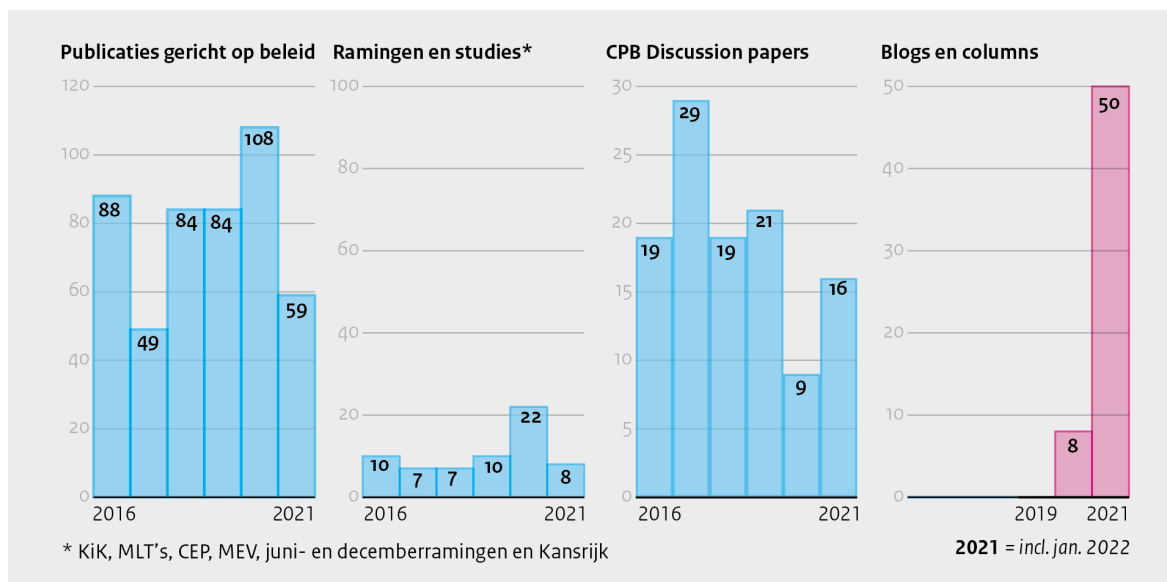
⁴ Noblesse oblige: Bevindingen visitatiecommissie CPB 2016 | CPB.nl.

⁵ CPB sterk merk, dilemma's voor de toekomst - Tussenbalans Centraal Planbureau | CPB.nl.

⁶ Ipsos, 2021, Bekendheid en reputatieonderzoek Centraal Planbureau 2021

arbeidsmarkt). Van recentere datum zijn de analyses van voorgestelde projecten voor het Nationaal Groeifonds. CPB discussion papers zijn in eerste instantie gericht op wetenschappelijke kennisvermeerdering op een beleidsrelevant onderwerp. Sinds 2020 publiceert het CPB ook blogs op de website en heeft de directeur een maandelijkse column in Het Financieel Dagblad. Deze blogs en columns verbinden actuele onderwerpen aan CPB-expertise.

Figuur 1. CPB Publicaties, 2016 - 2021

Bron: CPB

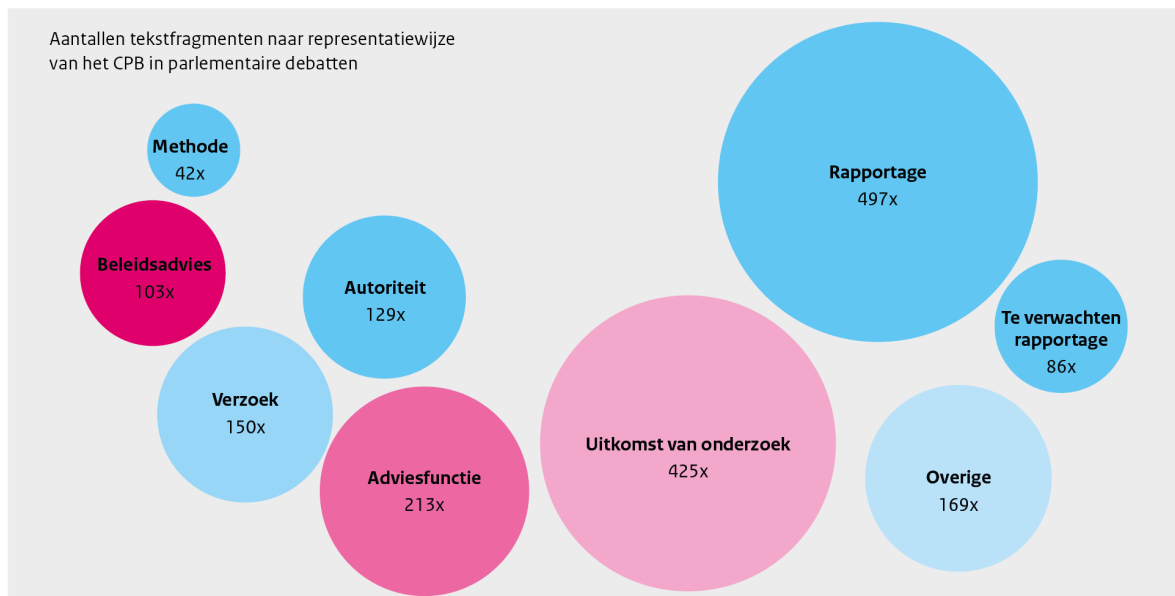
Het aantal publicaties ligt gemiddeld genomen vrij constant, maar ligt lager in de verkiezingsjaren (2017 en 2021). Dit heeft te maken met de omvangrijke werkzaamheden rond Keuzes in Kaart die in aanloop van de verkiezingen worden verricht (in 2017 en in 2021). Ondanks de moeilijkheden die werden opgeworpen door de coronacrisis is het bureau er goed in geslaagd om de publicaties die waren ingepland voor 2020 en 2021 uit te brengen.

Over de jaren is de publicatiemix verschoven: meer publicaties ten faveure van (actuele) beleidsinput en minder academisch gerichte publicaties (zoals discussion papers en publicaties in wetenschappelijke tijdschriften, zie hieronder). Ook is er meer, en sneller, aandacht voor actuele discussies door middel van nieuwe publicatievormen, zoals de wekelijkse column van een medewerker op de website en coronapublicaties (zie sectie 3.3). Voor een overzicht van de meest impactvolle publicaties van iedere sector, zie appendix II.

2.2 Relevantie en impact

De rapporten van het CPB in de periode 2016-2020 worden als gezaghebbend en onafhankelijk gezien en het parlement neemt de analyses van het CPB vaak over (Prins, 2021). In de Tweede Kamer worden de adviezen en uitkomsten van het CPB vooral besproken bij de Algemene Financiële Beschouwingen en Algemene Politieke Beschouwingen, en bij debatten over begrotingen en belastingplannen. Daarnaast wordt ook veel gebruikgemaakt van onderzoek op andere beleidsterreinen, zoals bij gezondheidszorg en het beleid rond de coronacrisis.

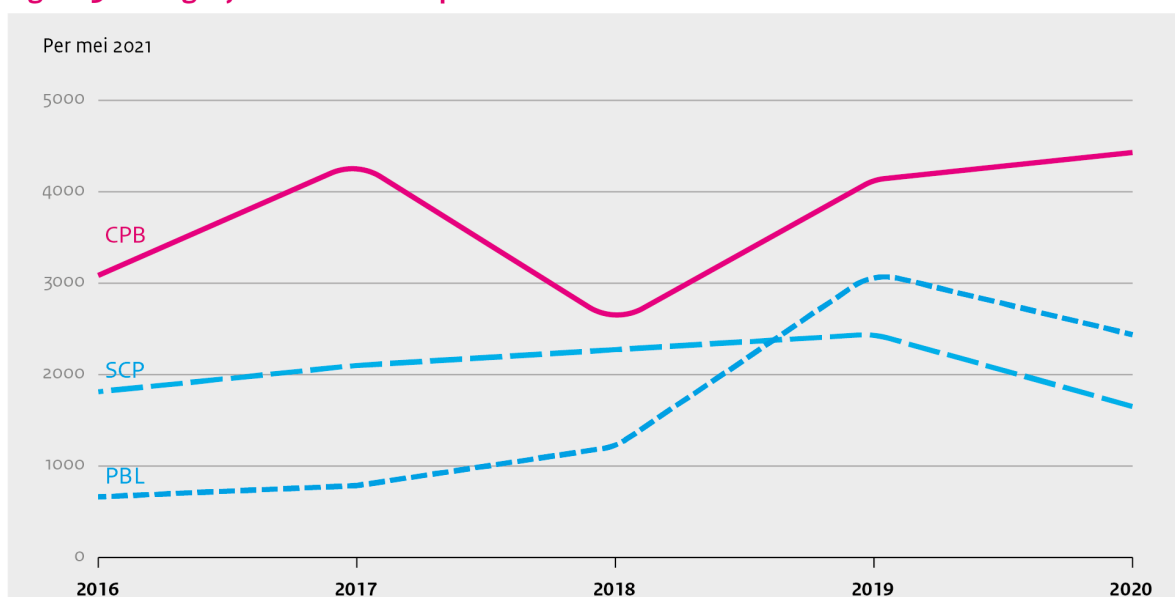
Figuur 2. Representatie van het CPB in parlementaire interventies

Bron: Prins (2021). Aantallen tekstfragmenten naar representatiewijze van het CPB in parlementaire debatten

De media-aandacht voor het CPB is voortdurend hoog, ook in verhouding tot de twee andere planbureaus. Doorgaans verwijzen kranten naar het CPB in een rapporterende stijl, waarbij het CPB weergegeven wordt als een gezaghebbende bron of als autoriteit. Er was veel media-aandacht voor de ramingen, maar ook voor andere publicaties zoals de analyse over het Klimaatakkoord (met het Planbureau voor de Leefomgeving), de scenariostudie over de coronacrisis, analyses van de effecten van de Baangerelateerde Investeringskorting (BIK) en van de Brexit, maar ook studies over Thuiswerken na corona en Waarde van eindtoetsen in het primair onderwijs werden in de media aangehaald. De (maandelijkse) wereldhandelsmonitor trekt frequent internationaal media-aandacht. Over het geheel genomen laat de respons op sociale media zien dat het CPB breed maatschappelijk gewaardeerd wordt. De ramingen CEP en MEV kunnen rekenen op een vast publiek op Twitter, veelal werkzaam of gerelateerd aan de sector economie.

Figuur 3. Vergelijkende media respons Planbureaus

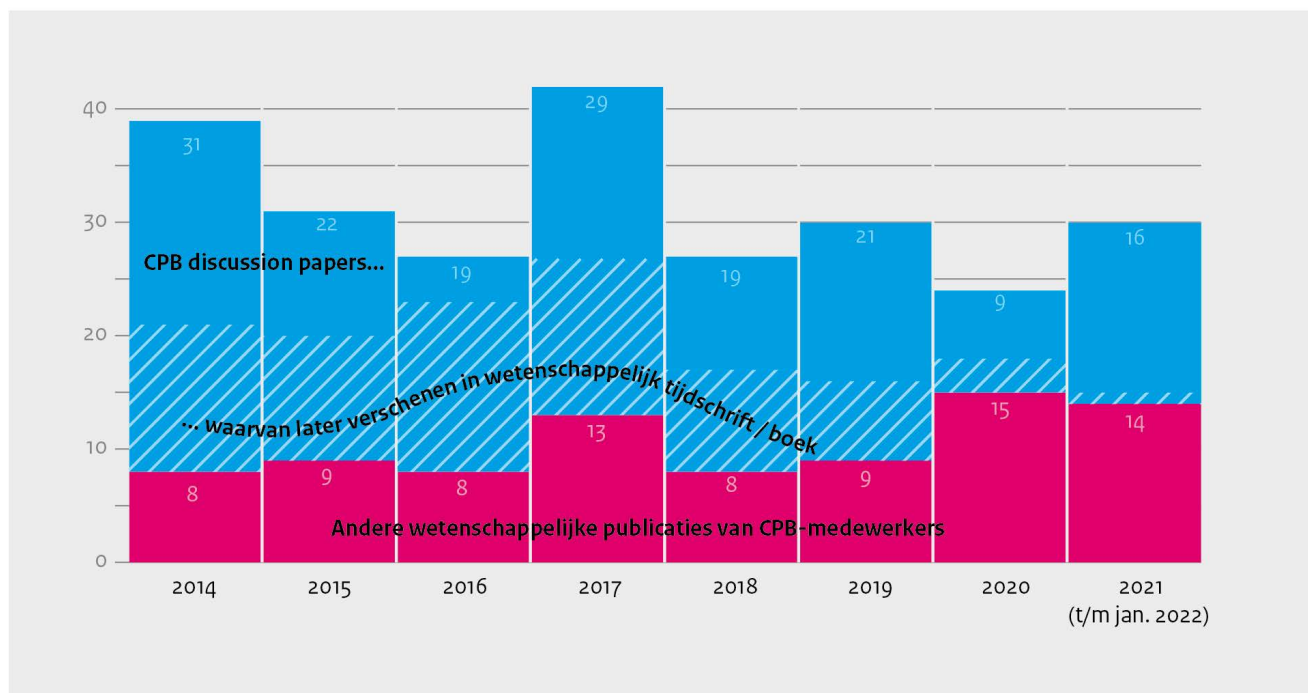
Bron: Prins (2021). Vergelijking mediarespons CPB met SCP en PBL per mei 2021.

Prins constateert dat het CPB met zijn publicaties een breed publiek bedient, allereerst onder overheden en departementen, maar ook in economische en financiële kringen (met name CEP/MEV). Andere publicaties trekken relatief meer aandacht in politieke kringen, zoals Keuzes in Kaart. De reacties vanuit de samenleving op de Kansrijk-reeks laten zien dat samenwerking met andere planbureaus op relevante beleidsterreinen (zoals bij Kansrijk Armoedebeleid) gewaardeerd wordt. Over de tijd neemt die maatschappelijke respons toe. De vergelijking tussen de lijst van de twintig meest gebruikte publicaties uit deze analyse met die uit een soortgelijke analyse van 2015 laat zien dat de maatschappelijke respons hoger is (figuur 3). Dit is vooral te danken aan een hogere respons van niet-frequente gebruikers.

Het CPB draagt ook bij aan wetenschappelijke kennisvermeerdering. Figuur 4/tabel 1 laat het aantal CPB discussion papers zien dat jaarlijks is uitgebracht tijdens de periode 2014-2021. CPB discussion papers zijn gebaseerd op onderzoek dat wordt gedaan door CPB-medewerkers in de tijd dat ze voor het CPB werkzaam zijn. Ongeveer de helft daarvan (gemiddeld) verschijnt later als een publicatie in een wetenschappelijk (internationale peer reviewed) tijdschrift of boek (tweede rij). Dit geeft een indicatie van de wetenschappelijke bijdrage door onderzoekers van het CPB. Daarnaast publiceren CPB-medewerkers ook in wetenschappelijke tijdschriften op basis van onderzoek dat voornamelijk verricht is buiten het CPB, zoals bijv. op basis van eerder promotieonderzoek, of onderzoek gedurende een parttime aanstelling elders (laatste rij). Het geeft een goede indicatie van de inbedding van CPB-medewerkers in actieve wetenschappelijke netwerken. Zowel het aantal wetenschappelijke publicaties als het aantal discussion papers lijkt licht te dalen sinds een piek in 2017. Het aantal publicaties dat niet primair gebaseerd is op CPB-onderzoek lijkt toe te nemen.

De wetenschappelijke relevantie blijkt uit bovengenoemde publicaties en referenties naar CPB-werk in wetenschappelijke peer-reviewed tijdschriften. Gegeven de internationale context van de economische wetenschap is de academische respons (citaties) vooral vast te stellen aan de hand van Engelstalige publicaties, maar niet exclusief (zie appendix I). Een regelmatige toetsing aan academische peers is bovendien een belangrijk onderdeel van de verankering van academische kwaliteit (zie sectie 3.1).

Figuur 4. Wetenschappelijke publicaties van CPB-medewerkers

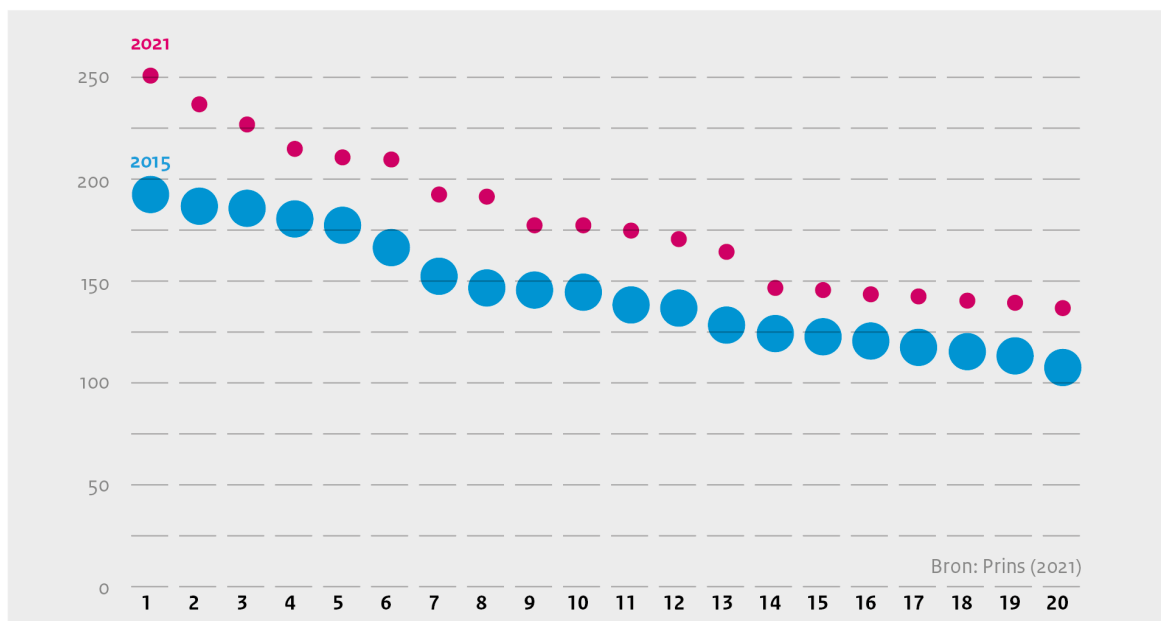

Bron: zie appendix I voor volledige lijst.

Tabel 1:	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021 (a)
CPB discussion papers uitgebracht in dit jaar	31	22	19	29	19	21	9	16
Waarvan later verschenen in een wetenschappelijk tijdschrift of als hoofdstuk in wetenschappelijk boek	13	11	15	15	9	7	3	1
Andere wetenschappelijke publicaties van CPB-medewerkers in dit jaar	8	9	8	13	8	9	15	14

(a) tot en met januari 2022

Figuur 5. Vergelijking van volume van verwijzingen voor 20 meest genoemde titels

Bron: Prins (2021), Vergelijking van het volume van gebruik voor de 20 meest genoemde afzonderlijke CPB-titels, 2021-2015. Zie figuur 12 in hoofdtekst.

Het CPB brengt naast publicaties ook kennis aan tafel. Appendix IV geeft een overzicht van lidmaatschappen van CPB-medewerkers van (advies)commissies en ambtelijke gremia. Het gaat hier bijvoorbeeld om deelname aan Interdepartementale beleidsonderzoeken (IBO's), SER-commissies, zitting in klankbordgroepen, studiegroepen en begeleidingsgroepen als inbreng in ambtelijke (voor)portalen, maar ook IMF-missies en netwerken zoals het Europese IFI (Independent Fiscal Institutions)-netwerk. Indicatief voor de impact op beleid is ook de bereidheid van departementen om onderzoek van het CPB extern te financieren. Appendix III geeft voorbeelden van externe gefinancierde projecten in de afgelopen periode.

3 Toekomstbestendigheid

Voor de toekomstbestendigheid van de organisatie is het belangrijk dat het CPB zich bewust blijft van de **eigen positionering** (3.1). De toekomstbestendigheid van het CPB hangt verder af van de kwaliteitsborging en inhoudelijke prioriteitsstelling (3.2), effectieve communicatie (3.3) en het strategisch HRM-beleid (3.4). Bij elk van deze aspecten wordt aangegeven waar het CPB staat, welke inhoudelijke keuzes zijn gemaakt, welke stappen de afgelopen periode zijn gezet en welke plannen er voor de nabije toekomst zijn.

3.1 Positionering

Het CPB valt organisatorisch onder het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, maar is **inhoudelijk onafhankelijk**⁷. De onafhankelijke positie is vastgelegd in [de Aanwijzingen voor de Planbureaus](#). Hierin is vastgesteld dat een minister of staatssecretaris het planbureau geen aanwijzingen geeft over de door het planbureau te hanteren onderzoeksmethoden of over de inhoud van de rapportages van het planbureau. Het CPB is verder in de wet Houdbare overheidsfinanciën aangewezen als Independent Fiscal Institution (samen met de Raad van State) en per Kamerbrief van 7 april 2017 als National Productivity Board. De van toepassing zijnde EU-regelgeving stelt eisen aan de onafhankelijkheid van dit type instellingen⁸. De CPC helpt de onafhankelijkheid van het bureau te borgen⁹.

Naast de formeel juridische onafhankelijkheid is er ook inhoudelijke onafhankelijkheid: het CPB bepaalt de eigen onderzoeksagenda. Gegeven de grote vraag vanuit beleid naar CPB-analyses bestaat het risico dat het CPB vooral dienend is (catering voor beleid) en geen tijd en ruimte neemt om na te denken over grotere maatschappelijke vraagstukken en agenderend te opereren (denktank). Met de herstructurering en sterkere prioritering (zie 3.2.1) verwacht het CPB meer ruimte te hebben gecreëerd om hierin te investeren (zowel in tijd als in focus).

Hoewel het CPB de eigen onderzoeksagenda vaststelt, doet het bureau dat niet alleen maar is daarbij in continu gesprek met de buitenwereld. Gesprekspartners van het CPB zijn de beleidswereld (departementen, parlement en overheid), de wetenschap en maatschappelijke organisaties ([economische onderzoeksinstituten](#) en internationale instellingen, zoals de Europese Commissie, het Internationaal Monetair Fonds, de Organisatie voor Economische Samenwerking in Europa en buitenlandse economische instituten die vergelijkbaar werk doen). Het CPB werkt samen met andere planbureaus, kennisinstellingen en onafhankelijke adviesorganen waar nuttig en nodig. Het CPB wil deze samenwerking in de toekomst actief blijven zoeken en verder verstevigen (zie sectie 4). De vraag naar bredere analyses op grote maatschappelijke thema's biedt hiertoe extra kansen.

---

⁷ De onafhankelijkheid wordt gewaarborgd in de wijze van financiering. Het CPB krijgt een ongebonden basisfinanciering en kan tot 20% van de begroting uit externe financiering aantrekken. Uit de basisfinanciering wordt te allen tijde de wettelijke ramingstaak en de doorrekening van de verkiezingsprogramma's betaald.

⁸ [Verordening \(EU\) nr. 473/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 21 mei 2013 betreffende gemeenschappelijke voorschriften voor het monitoren en beoordelen van ontwerp-begrotingsplannen en voor het garanderen van de correctie van buitensporige tekorten van de lidstaten van de eurozone \(europa.eu\)](#)

⁹ [Hoe werken wij? | CPB.nl](#)

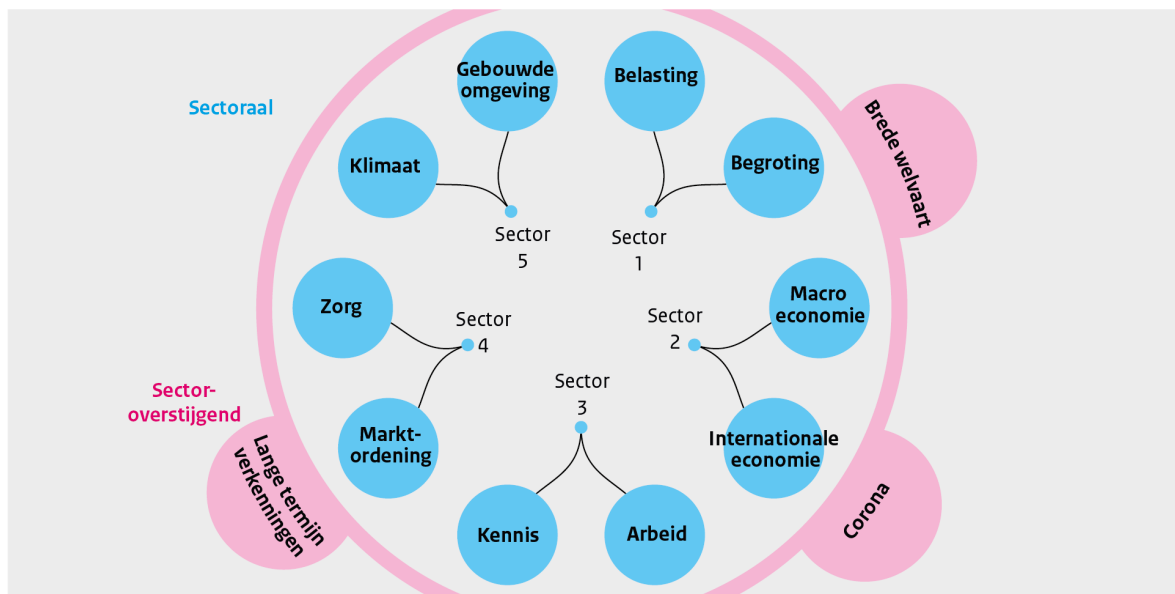
3.2 Prioritering en borging kwaliteit

3.2.1 Prioriteitsstelling

Inhoudelijk heeft er de afgelopen periode een herbezinning plaatsgevonden binnen het bureau. Er is gekeken naar de grote maatschappelijke trends en opgaves die het bureau wil oppakken en naar de aanwezige expertise bij het CPB en de rol die het bureau, ook in samenwerking met de andere planbureaus, kan spelen bij het beantwoorden van onderzoeksvragen. In 2021 is ruimte in het werkprogramma gecreëerd voor het opstellen van position papers die de inhoudelijke prioriteiten van de programma's voor de komende jaren beschrijven. Een uitgebreide consultering met externen heeft mede als basis voor de position papers gediend. Daarbij is ook gekeken naar een evenwichtige verhouding binnen programma's tussen onderzoek en ander werk, zoals ramingen en doorrekeningen, met het oog op vruchtbare kruisbestuiving tussen de werkzaamheden. Deze interactie wordt niet alleen gezocht tussen medewerkers, maar ook tussen werkzaamheden die een medewerker uitvoert. Dat betekent dat in principe iedere CPB-medewerker een mix van onderzoek en ander werk uitvoert. In de position papers is ook aandacht besteed aan zaken die niet langer zullen worden opgepakt.

Ook is er in 2021 meer focus aangebracht in de werkzaamheden door terug te gaan van vijftien naar tien programma's. Die programma's richten zich op de grote maatschappelijke thema's waaraan het CPB een relevante bijdrage kan leveren. De belangrijkste onderwerpen van de oude programma's pensioenen, macro-financieel en financiële markten zijn opgenomen in een van de tien nieuwe programma's en er is een aantal voor de hand liggende verschuivingen doorgevoerd. Zo is het onderzoek naar lonen en prijzen van het programma sociale zekerheid naar macro-economie verschoven om zo de onderliggende mechanismen (inflatie, lonen, etc.) verder uit te diepen. Het CPB kan op deze manier de versnippering van werkzaamheden en de achtervang van medewerkers beter organiseren en daarmee de werkdruk verlichten.

Figuur 6. Programma's

Bron: CPB

Naast de tien sectorale programma's heeft het CPB sinds 2021 drie sectoroverstijgende programma's op de terreinen brede welvaart, corona en langetermijnverkenningen. Deze programma's zullen in 2022 verder vorm

krijgen. Met de sectoroverstijgende programma's hoopt het CPB sneller te kunnen inspelen op nieuwe vragen die bureaubreed opgepakt worden.

Prioritering is belangrijk omdat het CPB te maken heeft met een hoge werkdruk, met name door hoge piekbelasting in het terugkerende werk. Ook komen er veel verzoeken op het bureau af en waar inmiddels ook, daar waar mogelijk, vaker nee tegen wordt gezegd. Verder heeft het te maken met (de organisatie van) het werk en de organisatiecultuur. Het werk is gespecialiseerd. Het aannemen van nieuwe medewerkers vermindert die druk op de langere, maar niet op de kortere termijn. De hoge kwaliteitsstandaard die het bureau zichzelf oplegt, verhoogt tegelijkertijd ook de werkdruk. Het zal tijd kosten de werkdruk te verlagen: gedeeltelijk vereist dit een verandering naar een organisatiecultuur waarin iedere medewerker inzetbaar is voor terugkerend werk en onderzoekswerk. De afgelopen tijd is de werkdruk verlaagd door het stopzetten of minder intensief maken van een aantal activiteiten (zoals het verminderen van het aantal ramingen en de pensioendoorrekeningen).

Het CPB is in februari 2022 begonnen de inhoudelijke speerpunten voor de komende jaren te beschrijven in een meerjarenprogramma. Het vaststellen van prioriteiten voor de lange termijn is ook een manier waarop het CPB de werkdruk wil verlagen. Dit helpt om externe verzoeken beter te kunnen afwegen en inhoudelijk rust in de programma's te brengen. Nieuwe ontwikkelingen in beleid, economie en wetenschap zullen door middel van jaarlijkse updates van het meerjarenprogramma in de CPB-werkzaamheden worden opgenomen. De externe financiering zal gekoppeld worden aan de thema's die het bureau wil oppakken. Het is de ambitie om meerjarige financieringsafspraken te maken.

3.2.2 Kwaliteitsborging

Het borgen van de wetenschappelijke kwaliteit van het werk vindt het CPB van cruciaal belang. Dit begint met het aantrekken van academisch stevig geschoolde medewerkers. Meer dan de helft van het wetenschappelijk personeel van het CPB heeft een promotietraject afgerond.

Bij de opzet van een project, de uitvoering en de rapportage zorgen de interne en externe checks-and-balances voor de (informele) kwaliteitsborging. Ieder project begint met een projectplanseminar (PPS) waarbij doel en opzet van het project worden bediscussieerd. Projecten worden uitgevoerd door meerdere medewerkers en er vindt collegiale toetsing plaats. Tegen het eind van een project is er een tekstplanseminar (TPS) waarbij de resultaten en belangrijkste boodschappen in een brede groep worden bediscussieerd. Hierbij wordt gestreefd naar interne consensusbesluitvorming. Tussendoor zijn er expertseminars waarbij interne en externe experts worden geconsulteerd. Het eindproduct wordt in de lijn door meerdere medewerkers (in ieder geval programmaleider, sectorhoofd, directielid en een communicatieadviseur) gelezen voordat tot publicatie wordt overgegaan. Voor grote projecten geldt dat daarnaast vaak een klankbordgroep wordt ingesteld (bestaande uit beleidsmakers en/of wetenschappers), die regelmatig bij elkaar komt en (tussen)rapportages bespreekt. De wetenschappelijke publicaties (discussion papers) worden, voordat ze worden uitgebracht, additioneel onderworpen aan een externe academische peer review. Regelmatig terugkerende projecten zoals ramingen en Keuzes in Kaart worden aan de hand van strakke protocollen uitgevoerd in het kader van risicobeheersing. Projecten worden standaard geëvalueerd (door iemand van projectteam bij kleine projecten, en door iemand van buiten het projectteam bij grotere projecten) en lessen worden getrokken en besproken, onder andere ter verbetering van het protocol voor een volgende keer.

Naast deze kwaliteitscontrole, is er ook toezicht op de wetenschappelijke integriteit. Het CPB onderschrijft de leidende principes van goede en integere wetenschapsbeoefening en de daaruit voortvloeiende normen voor goede onderzoekspraktijken die vastgelegd zijn in de Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit 2018. Om die reden is het CPB, samen met andere planbureaus, sinds 2021

aangesloten bij Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI). Daarbij heeft het CPB ook de klachtenregeling van het LOWI overgenomen, een formele vertrouwenspersoon voor wetenschappelijke integriteit binnen het CPB aangesteld en met de andere planbureaus een externe Commissie Wetenschappelijke Integriteit ingesteld om eventuele klachten over wetenschappelijke integriteit te behandelen. Ten slotte is er, ter vergroting van transparantie en verantwoording, gewerkt aan het verbeteren van de eigen informatiehuishouding, inclusief archivering.

Het CPB zet in op de verdere ontwikkeling van de modellen. Modellen vormen de basis voor ramingen, doorrekeningen en een deel van de kwantitatieve analyses en zijn daarmee een belangrijk onderdeel van het intellectueel kapitaal van het CPB. De komende jaren wil het CPB fors in de eigen modellen investeren, zodat het ook in de toekomst hoge kwaliteit kan blijven leveren en de organisatie zich kan verantwoorden voor het werk dat het doet. Binnen het CPB is een kwartiermaker bezig om het onderhoud, de ontwikkeling en de verantwoording van de modellen van het CPB breed te coördineren. Dit omvat bijvoorbeeld de harmonisering en standaardisering van software (gebruik van R) ter vervanging van intern ontwikkelde software (zoals Isis). Mede gegeven de toenemende roep om transparantie zal in dit traject ook expliciet de externe verantwoording van modellen op de CPB-website aandacht krijgen.

In de afgelopen periode zijn er nieuwe modellen aan het instrumentarium van het CPB toegevoegd. Het gaat onder meer om een model ter bepaling van zorggebruik op basis van verschillende vormen van eigen betaling, een graviteitsmodel dat handelsstromen voorspelt en een nieuwe versie van het macro-economisch model (Saffier 3.0).

- Het eigenrisicomodel is een door het CPB ontwikkeld state-of-the-art structureel microsimulatiemodel waarvan de parameters met een Bayesiaans mixturemodel zijn geschat op individueel zorggebruik in de Zorgverzekeringswet.
- Het handelsmodel is gemodelleerd op een in de wetenschappelijke literatuur veelgebruikt structureel (CGE) graviteitsmodel ten behoeve van handelsschokanalyse.
- Het CPB-macromodel wordt gebruikt voor ramingen en analyses van macro-economische variabelen op de korte termijn (tot 2 jaar) en de middellange termijn (tot 10 jaar), zoals regulier gepubliceerd in de Macro Economische Verkenning en het Centraal Economisch Plan. Daarnaast wordt het model ingezet voor de analyse van de macro-economische effecten van beleid, zoals in de doorrekeningen van regeerakkoorden en verkiezingsprogramma's. Consistentie van ramingen en doorrekeningen in één model is belangrijk voor beleidsanalyse. Het vernieuwde Saffier is doorontwikkeld in lijn met structurele macromodellen van collega-instituten.

Verder is er sinds 2019 een Data Science Team aan het werk. Dit is een speciale onderzoeksgroep die is opgericht om uit te zoeken welke machinelearningtechnieken het CPB kunnen helpen om betere economische analyses te maken. Het team doet onder andere onderzoek naar het voorspellen van risico's op micro- en macroniveau, de inzet van machine learning voor het schatten van causale effecten en het omzetten van tekst in data. Daarnaast biedt het team interne ondersteuning bij de implementatie van deze technieken.

Ten slotte zijn ook de stafafdelingen opnieuw ingericht. Versnippering in het werk zorgde ervoor dat de effectiviteit van de stafafdelingen werd beperkt. Het aantal stafafdelingen is daarom teruggebracht van drie naar twee afdelingen: de afdeling Informatietechnologie, Softwareontwikkeling en Informatiehuishouding en de afdeling Communicatie en Organisatie. Deze laatste afdeling bestaat uit de clusters Communicatie, Financiën, Managementondersteuning en Bedrijfsvoering en Personeelsbeleid. Het cluster Personeelsbeleid is uitgebreid wat de organisatie voldoende armslag geeft om ook nieuw strategisch HRM-beleid vorm te geven. Het cluster Communicatie was al eerder uitgebreid. Met de oprichting van een apart cluster

Informatiehuishouding heeft het CPB meer capaciteit vrijgemaakt voor het voldoen aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming, de Wet Open Overheid en de nieuwe Archiefwet.

3.3 Effectieve Communicatie

Volgens de tussenbalans (visitatie van één dag) die de Centrale Plan Commissie (CPC), in 2019 uitvoerde, wordt het CPB alom gerespecteerd en gewaardeerd¹⁰. Het bureau is geworteld in relevante netwerken in zowel de beleids- als de wetenschappelijke wereld. Bij beleid, politiek en media is veel vraag naar de onafhankelijke analyses en ramingen van het bureau. Het CPB staat er goed voor, maar kan niet achterover leunen. Het maatschappelijk klimaat verandert en het CPB heeft daar ook mee te maken. Het gezag van kennisinstellingen is minder vanzelfsprekend geworden en staat regelmatig onder druk. Feiten worden steeds vaker weggezet als mening, ook in het politieke debat. De berekeningen en analyses van de planbureaus worden met groeiende achterdocht bekeken. Dat er kritiek is op (de modellen van) het CPB is niet nieuw, maar het maatschappelijk klimaat waarin de kritiek wordt geuit wel. Tegelijkertijd is er een neiging om ramingen en cijfers die het CPB publiceert te verabsoluteren (ondanks de kanttekeningen en nuanceringen die het bureau er zelf bij maakt). Beide uitersten maken de organisatie kwetsbaar. In de communicatie moet daarmee rekening worden gehouden.

Uit het reputatie-onderzoek van Ipsos van december 2021 blijkt dat evenveel Nederlanders het CPB kennen als drie jaar geleden. Zij geven het CPB een 6,9 (net als in 2018), waarbij ze in het geheel iets positiever over het CPB zijn gaan denken. De volgende waarden worden gezien als belangrijk en worden aan het CPB toegeschreven: objectief, wetenschappelijk, betrouwbaar, invloedrijk en transparant. Op dat laatste scoort het CPB iets hoger dan drie jaar geleden, maar het wordt minder aan ons toegeschreven dan de andere aspecten.

Bovenstaande ontwikkelingen en de resultaten uit het reputatie-onderzoek maken duidelijk dat het CPB zich steeds beter moet verantwoorden voor de keuzes die het maakt en de werkwijze die het volgt. Dit gaat verder dan het zorgen dat publicaties goed worden begrepen en ontvangen. Het nadenken over de manier en timing van communiceren is in de loop van de jaren steeds belangrijker geworden.

Sinds de vorige visitatie heeft het bureau flink geïnvesteerd in de eigen communicatie. Er is een communicatiestrategie opgesteld met als uitgangspunt dat er meer van buiten naar binnen wordt gedacht. De volgende zaken zijn gerealiseerd:

- **De externe presentatie is vernieuwd.** De publicaties en de website zijn opnieuw vormgegeven. Bij deze vernieuwing hoort het schrijven in piramidestijl (kern eerst en daarna de uitwerking), en de infographics/visuele samenvattingen.
- **De relatie met de media is verstevigd.** Er zijn achtergrondgesprekken met de directeur, (achtergrond)briefings, (pers)presentaties en modellendagen.
- **Sociale mediakanalen als Twitter en LinkedIn worden meer ingezet.** Op deze kanalen lichten medewerkers onder meer hun publicaties toe in filmpjes. Ook zijn medewerkers getraind om effectief gebruik te maken van sociale media.
- **Actievere opstelling (zichtbaarheid) in het maatschappelijk debat.** Sinds anderhalf jaar schrijven medewerkers blogs over hun werk en schrijft de directeur van het CPB een maandelijkse column in Het Financieel Dagblad over een actueel onderwerp.

---

¹⁰ [CPB sterk merk, dilemma's voor de toekomst - Tussenbalans Centraal Planbureau | CPB.nl](#)

- **Het werk wordt niet alleen inhoudelijk toegelicht, maar ook meer uitgelegd voor niet-economen.** Zo is er een publieksgericht boekje gepubliceerd over de werking van de modellen, uitgegeven hoe verdringing op de arbeidsmarkt werkt en ook bij de koopkrachtcijfers is steeds meer duiding gegeven.

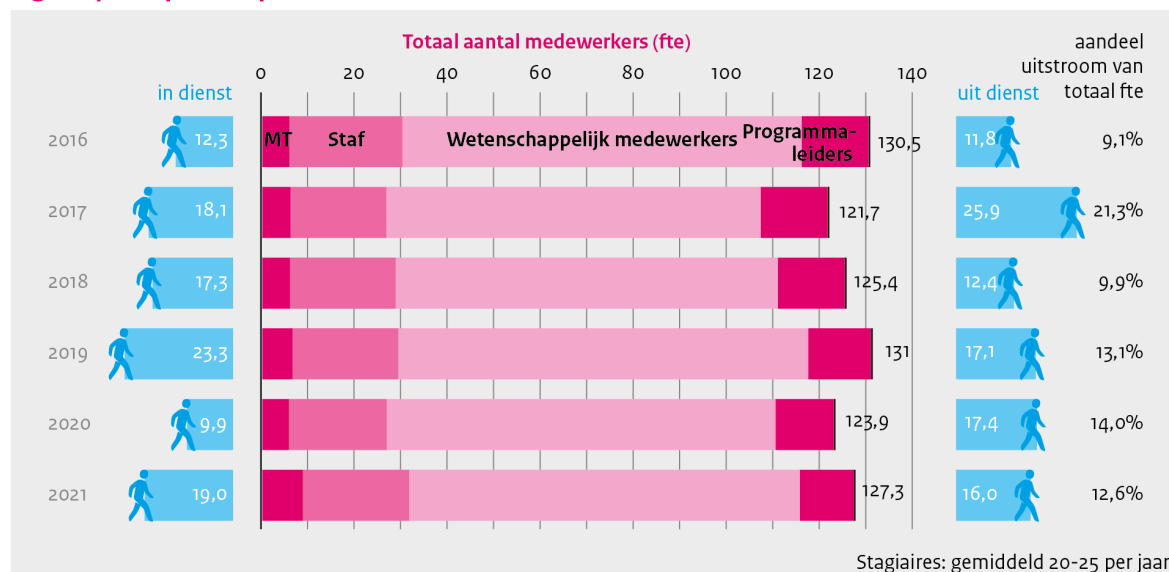
Het CPB is nu nog sterk gericht op zenden, maar zal meer in dialoog gaan met zijn omgeving. Dit kan bijvoorbeeld door het organiseren van bijeenkomsten waar vanuit verschillende disciplines een maatschappelijk vraagstuk wordt geanalyseerd. Ook zal het bureau meer verantwoording afleggen over de eigen werkwijze. Dat vraagt om los van de inhoud van het werk meer te vertellen over het bureau en de keuzes die gemaakt worden. Zo zal er meer aandacht zijn voor externe verantwoording van modellen op de CPB website en een heldere kapstok komen om te communiceren over thema's waar het bureau zich op richt.

3.4 Strategisch HRM-beleid

Voor een kennisinstelling als het CPB is het hebben en houden van goed personeel, het menselijk kapitaal, topprioriteit. Het CPB wil (divers) talent aantrekken, ontwikkelen en behouden. Jonge mensen veranderen vaker van baan en beoordelen mede vanuit de geboden ontwikkelmogelijkheden hoe aantrekkelijk een werkgever voor hen is. Een professioneel personeelsbeleid is voorwaarde voor het aantrekken en behouden van talent. De krappe arbeidsmarkt versterkt de uitdaging om goed personeel aan te trekken.

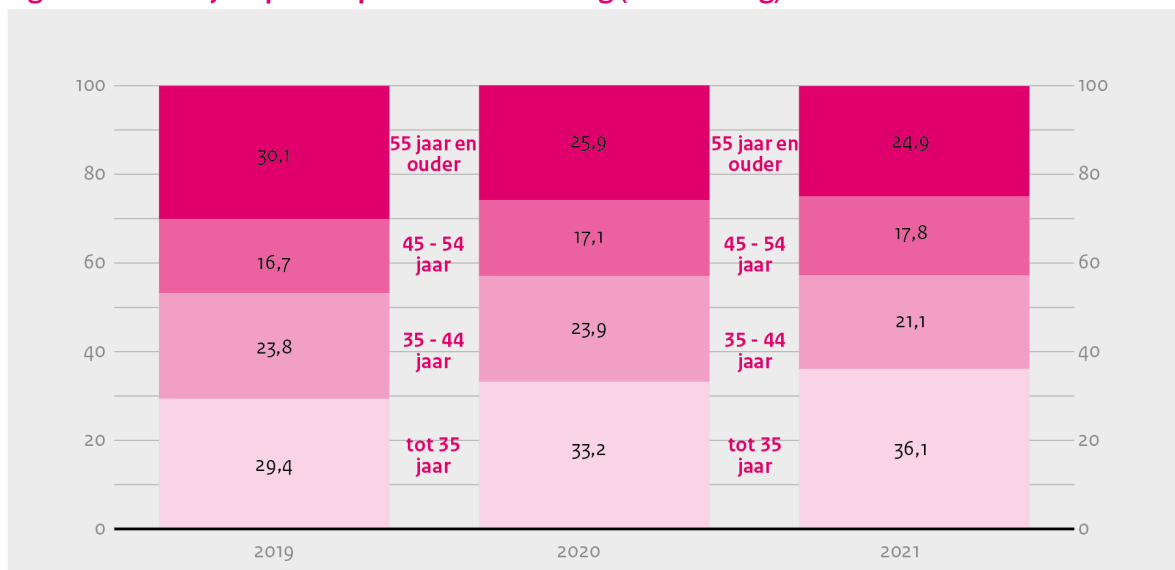
Het CPB heeft op 1 januari 2022 een formatie van 127 fte, waaronder 12 programmaleiders, 5 sectorhoofden en 3 directieleden. Figuur 7 geeft een doorkijk in de opbouw van het personeelbestand over de periode 2016 – 2021. Het CPB heeft afscheid genomen van de flexibele contracten als sturingsmiddel voor de formatie. Medewerkers die nieuw in dienst komen, krijgen een contract voor drie jaar. Na twee jaar wordt bepaald of iemand een vaste aanstelling krijgt. Die beslissing wordt gedaan op basis van het portfolio dat nieuwe medewerkers in hun eerste twee jaar opbouwen en niet op basis van het relatieve aantal mensen dat (nog) niet in vaste dienst is. De onderstaande figuur 8 laat zien dat er een redelijk stabiele verdeling van de leeftijdsopbouw door de jaren heen is waarbij er de afgelopen jaren een sprake is van een (bescheiden) verjonging van de organisatie.

Figuur 7. Opbouw personeelsbestand

Bron: CPB

Figuur 8. Leeftijdsopbouw personeelsbezetting (% verdeling)

Bron: CPB

In 2019 kreeg het CPB het Beste Werkgeverskeurmerk 2019-2020 in de branche Openbaar bestuur en Veiligheid (het keurmerk driesterrenwerkgever).¹¹ De score beste werkgever is gebaseerd op zes elementen: werkgeverschap, organisatietrots, organisatierichting, waardering, werktrots en het benutten van talent. Het blijkt dat de medewerkers met plezier bij het CPB werken (werkplezier 7,9). Voor goed werkgeverschap werd een 7,8 gegeven, samenwerking een 7,3, bevlogenheid 7,4, loopbaanontwikkeling een 6,4 en gewenste omgangsvormen 8,9. Wel was de werkdruk was een aandachtspunt. Die kreeg een 5,5.

Het huidige personeelsbestand van het CPB met vooral kwantitatieve economen en econometristen is weinig divers, zowel qua achtergrond als qua competenties. Vrouwen en medewerkers met een biculturele achtergrond zijn (met name in de hogere schaalniveaus) ondervertegenwoordigd. Een meer divers personeelsbestand vergroot de inbreng vanuit verschillende perspectieven, kan bijdragen aan innovatie en creativiteit, en kan de kans op de ontwikkeling van een tunnelvisie verminderen (*diversity of thought*). Meer diversiteit in het personeelsbestand kan ook bijdragen aan grotere inclusiviteit van de organisatie als geheel. Het CPB streeft er naar om een sociaal veilige omgeving te creëren waarin medewerkers voor hun mening en opvattingen durven uitkomen, ook als die tegen de heersende norm ingaat.

In de afgelopen jaren is een aantal initiatieven gestart om het strategisch HRM-beleid van het CPB vorm te geven. Veel van de zaken die in gang zijn gezet, zullen in 2022 verder geïmplementeerd en geëvalueerd worden.

- **Het proces van werving en selectie is bijgesteld.** De werving van nieuwe medewerkers volgt in eerste instantie de academische kalender: in het begin van ieder jaar is er een brede wervingsronde, met aanvullende rondes gedurende het jaar, afhankelijk van de formatiebehoefte. Bij het wervingsproces wordt een grote groep medewerkers betrokken (ongeveer 30). Daarbij is er expliciet aandacht voor het tegengaan van een diversiteitsbias in het selectieproces; ieder lid van de sollicitatiecommissie volgt hiervoor een cursus, naast de traditionele STAR-training, en alle gesprekken worden afgenomen in teams bestaande uit een man en een vrouw.

¹¹ De tevredenheid onder medewerkers wordt periodiek door een externe partij getoetst via het Medewerkers Tevredenheidsonderzoek (MTO). Rijksbreed heeft er sinds 2019 geen MTO meer plaatsgevonden.

- **De personeelscyclus is vernieuwd.** De jaarlijkse personeelscyclus bestond uit twee halfjaarlijkse gesprekken waarbij medewerkers ieder jaar gescoord werden met daaraan een automatisch gekoppeld beloningsvoorstel. Inmiddels is een bureaubreed project afgerond dat heeft geleid tot een nieuwe personeelscyclus. Bij de nieuwe gesprekken wordt vooral gekeken naar de ontwikkeling van de individuele medewerker.
- **Startende medewerkers ontvangen meer begeleiding.** Het traject voor nieuwe medewerkers, die tijdelijk worden aangenomen, is inhoudelijk verbreed en binnen het bureau geharmoniseerd. In de nieuwe opzet leggen medewerkers in tijdelijke dienst in twee jaar tijd een portfolio aan door ervaring op te doen met verschillende typen projecten en op meerdere plekken binnen het CPB.
- **Sectorhoofden worden ontlast door plaatsvervangende sectorhoofden.** Sectorhoofden hebben een aanzienlijke span-of-control (gemiddeld twintig medewerkers) en zijn daarnaast inhoudelijk verantwoordelijk voor hun sector. Om de sectorhoofden te ontlasten, is de rol van plaatsvervangend sectorhoofden ingevoerd. Dit creëert bovendien voor programmeurs een mogelijkheid om bredere ervaring op te doen in het kader van hun toekomstige ontwikkeling.

De veranderingen die in gang zijn gezet, zijn van relatief recente datum. De verdere inbedding in de organisatie, inclusief de gestructureerde documentatie van de ervaringen met deze veranderingen, zullen de komende jaren aandacht blijven vragen. Daarnaast staan er nieuwe HRM-initiatieven op de agenda.

- **De arbeidsmarktcommunicatie wordt verder geprofessionaliseerd.** Er wordt betere aansluiting gezocht bij economiefaculteiten en (nog) meer gebruik gemaakt van persoonlijke netwerken.
- **De begeleiding van startende medewerkers wordt verbeterd.** Er zal nog meer aandacht worden gegeven aan de begeleiding van nieuwe medewerkers. Het bestaande buddy-systeem wordt aangevuld met een breder mentorschap binnen het bureau.
- **Er komt meer aandacht voor loopbaanperspectieven.** Bij het CPB kan een wetenschappelijk medewerker doorgroeien naar de functie van programmeur. Niet alle medewerkers hebben deze ambitie en sommigen willen toch blijven groeien in hun functie. Aan deze groep wil het CPB meer mogelijkheden bieden in de toekomst. Er zullen bovendien gerichte initiatieven ontwikkeld worden om medewerkers te helpen hun carrière in de tweede fase vorm te geven (vitaliteitsbeleid).
- **Het opleidingsaanbod wordt verbeterd.** De eerste stap is het formuleren van uitgangspunten voor het promoveren bij het CPB. Ook zouden promovendi meer ondersteund kunnen worden. Nu vindt dit op ad-hocbasis plaats. Het helpt ook bij de werving als het CPB duidelijk kan aangeven wat het te bieden heeft op dit gebied. Daarnaast worden er scholingsinitiatieven opgezet om de programmeurs en sectorhoofden van morgen op te leiden.

4 Strategie 2022-2026

Dit hoofdstuk beschrijft de strategische keuzes die het bureau maakt en de uitdagingen waar de organisatie nog voor komt te staan. In de voorgaande hoofdstukken is de ontwikkeling van het CPB in de periode 2016-2021 en het ingezette beleid van de afgelopen jaren beschreven. Er zijn een aantal belangrijke interne sterktes en zwaktes benoemd, evenals belangrijke kansen en bedreigingen die vanuit de buitenwereld op het bureau af komen. Dit is samengevat in tabel 2.

Tabel 2 Samenvatting interne sterktes/zwaktes en externe kansen/bedreigingen

Sterktes • Deskundige, bevlogen, betrokken en tevreden medewerkers • Goed verankerde, goedlopende werkprocessen • Hoge kwaliteit publicaties • Snel leveren op verzoeken voor analyses • Sterke, onafhankelijke reputatie	Zwaktes • Hoge werkdruk (piekbelasting) • Versnippering van aandacht (focus) • Diversiteit (ook in denken) • Vernieuwend vermogen • Transparantie methoden en modellen
Kansen • Vraag naar integrale analyses van grote maatschappelijke vraagstukken • Beschikbaarheid financiering • Samenwerking met wetenschap en andere planbureaus • Vraag naar meer stellingname en roep om openheid	Bedreigingen • Krappe arbeidsmarkt • Commercialisering databronnen • Korte termijn focus politiek en beleidsvragen • Maatschappelijke polarisatie (betwisting neutraliteit, deskundigheid, onafhankelijkheid)

4.1 Strategische keuzes

De afgelopen jaren is begonnen met de herijking van de organisatie, maar de komende tijd zal de implementatie en evaluatie nog veel aandacht vragen. In het licht van de sterkte-zwakte analyse maakt het CPB voor de komende jaren een aantal keuzes op de inhoud van het werk, de organisatie en de relatie tot de buitenwereld.

4.1.1 Inhoud

Het CPB heeft gekozen voor een nieuwe programma-indeling waarbij de focus ligt op beleidsrelevante onderzoeksvragen voor de langere termijn en met een stabielere kennisbasis.

1. **Focus op de langere termijn.** Het CPB wil meer aandacht besteden aan lange termijn ontwikkelingen en - beleidsopgaven. De uitwerking van de langere onderzoekslijnen is te vinden in het meerjarenprogramma. Door als bureau scherper te kiezen voor deze inhoudelijke speerpunten, wordt er meer focus en (capaciteits)massa aangebracht in de werkzaamheden. Het CPB wil verder de samenhang tussen programma's versterken. Hiervoor zijn er sectoroverstijgende programma's van start gegaan (op het gebied van brede welvaart, corona en langetermijnsce­nario's). Ook worden er nieuwe publicaties (beleidsverkenningen) geschreven, in samenwerking met de andere planbureaus. Het meerjarig werkplan loopt tot en met het jaar 2025, een moment dat (intern) samenvalt met het vervallen van incidentele extra financieringsruimte voor modelonderhoud en (extern) met nieuwe verkiezingen en de start van een nieuwe beleidscyclus op de middellange termijn. In 2025 zal een nieuw meerjarenprogramma worden vastgesteld.
2. **Stabiele kennisbasis.** Het bureau wil vanuit de eigen expertise op een aantal grote maatschappelijke thema's en beleidsvraagstukken een relevante bijdrage leveren. Voor de opbouw en het behoud van de kennisbasis is het volgen van de wetenschappelijke front­ier, zoals gebruik van nieuwe datamethoden, databronnen en analysetechnieken van cruciaal belang. Daarnaast vereist beleidsrelevant onderzoek een grondige kennis van de institutionele beleidsomgeving. De nieuwe programma's hebben een grotere

capaciteit in fte's waardoor het makkelijker wordt om gezamenlijk kennis op te bouwen en te delen (bijv. bij vertrek van medewerkers). Dit vergroot de stabiliteit van de aanwezige kennisbasis.

4.1.2 Organisatie

3. **Basis op orde.** De krappe arbeidsmarkt stelt het CPB voor de uitdaging om talent te ontwikkelen en te behouden, en het verlies aan kennis en ervaring door vertrekkende medewerkers te compenseren. Het CPB heeft voor een aantal werkzaamheden tijdelijke extra financiering gekregen en kan de organisatie daarmee versterken in kwantiteit en kwaliteit. Bij dat laatste gaat het vooral om het werven van medewerkers met een breder palet aan analytische vaardigheden (zoals data scientists). Een basis die op orde is, gaat ook over het vrijmaken voor capaciteit voor modelonderhoud- en vernieuwing.
4. **Beter in balans.** Het CPB kampt met hoge werkdruk en wil medewerkers ontlasten door sterker te sturen op proces en resultaat, het organiseren van achtervang, het benutten van ondersteuning en het beter spreiden van terugkerend werk (met hoge piekbelasting) binnen programma's en in de tijd. Er wordt bij elk programma voldoende ruimte vrijgemaakt voor modelonderhoud en capaciteit voor terugkerend werk, zoals ramingen en doorrekeningen en onderzoek.
5. **Diversiteit en inclusie.** Door de aard van het werk, zijn er bij het CPB voornamelijk hoogopgeleide economen en econometristen werkzaam. Tegelijk is het belangrijk om diversiteit in het personeelsbestand na te streven voor een brede kijk op de samenleving. De inzet op meer diversiteit begint bij het aannamebeleid. Vacatureteksten worden zo inclusief mogelijk opgesteld en sollicitatiecommissies zo divers mogelijk samengesteld (waar relevant ook met wetenschappers uit andere disciplines). Verder zet het CPB in op *diversity of thought*. Daarbij gaat het erom dat het CPB actief andere wetenschappelijk perspectieven in het werk betreft. Het CPB voert in 2022 een nulmeting uit onder het personeel naar inclusiviteit en diversiteit als basis voor de verdere vormgeving van het beleid op dit gebied.

4.1.3 Relatie met de buitenwereld

In relatie tot de buitenwereld zet het CPB in op twee lijnen:

1. **Nauwer samenwerken.** Het CPB wil in de komende jaren meer samenwerking opzoeken met andere organisatie: andere planbureaus, wetenschap, academische partners, mensen uit het alumni-netwerk maar ook (onverwachte) andere organisaties die het CPB verder kunnen helpen met de analyses die het bureau uitvoert (zoals in 2021 met LinkedIn). Dit vraagt van het CPB om open te staan voor (verrassende) partners buiten de organisatie. Door meer de samenwerking op te zoeken, kan het bureau een betere bijdrage leveren aan meer integrale analyses (waar de buitenwereld om vraagt), met name op het terrein van brede welvaart. Het is daarbij de uitdaging om de perspectieven niet slechts naast elkaar te laten staan, maar samen te voegen zodat nieuwe perspectieven ontstaan.
2. **Aangaan van de dialoog.** Het CPB wil meer open in verbinding staan met zijn omgeving. Dat vraagt dat de organisatie niet alleen vanuit zijn eigen expertise naar de wereld kijkt, maar de eigen blik verbreedt. Het vraagt ook dat de organisatie vaker stelling neemt, want alleen dan kan zij de dialoog aangaan. Zeker op grote maatschappelijke thema's wil het bureau voordat het denken is uitgekristalliseerd niet alleen kennis ophalen, maar zich ook laten inspireren door verschillende manieren van kijken naar dezelfde werkelijkheid en dat meenemen in de publicaties. Het is daarbij belangrijk om niet door te schieten en te blijven bij de neutrale rol die het CPB te vervullen heeft: economische analyses en ramingen maken ten behoeve van beter onderbouwd beleid.

4.2 Uitdagingen

Het CPB ziet de volgende uitdagingen voor de toekomst:

1. **Korte termijn beleidsrelevantie versus relevantie op lange termijn.** Bij beleid en politiek is veel vraag naar CPB-analyses en -ramingen. Het is verleidelijk om aan die vraag te voldoen en veel kleinere projecten met snel resultaat uit te voeren. De korte(re) termijn focus van de politiek en de daarbij behorende beleidsvragen versterkt deze dynamiek. Dit leidt echter tot versnippering van werk en onvoldoende aandacht voor inhoudelijke vernieuwing, een bedreiging voor de relevantie van het CPB op de langere termijn.
2. **Beperking van het aantal publicaties versus verlies aan relevantie.** De capaciteit van het CPB is beperkt en in de toekomst zal een groter deel van die capaciteit nodig zijn voor kwaliteitsborging, modelonderhoud en het ondervangen van werkstress. Er zal meer verantwoording moeten worden afgelegd voor de keuze en inzet van methoden en modellen (met name bij ramingen en doorrekeningen) gegeven de toenemende roep om transparantie. Dit zal capaciteit kosten die niet ingezet kan worden voor werk dat direct output oplevert. Bovendien zal een keus voor langere onderzoekslijnen en grotere projecten betekenen dat het CPB kwantitatief mogelijk minder publiceert. De keuze om bepaalde onderwerpen niet langer op te pakken, kan ertoe leiden dat beleidsmakers voor het beantwoorden van die vragen in toenemende mate hun toevlucht nemen tot andere instituten dan het CPB, met mogelijk gevaar voor verlies aan relevantie (althans op de korte termijn).
3. **De (gepercipieerde) neutraliteit bewaren versus agenderen.** Het CPB houdt zich doorgaans buiten nationale en internationale economische debatten en kiest weinig stelling. Tegelijkertijd is er ook een vraag in de buitenwereld aan het CPB om, vanuit haar onafhankelijke positie, een meer agenderende rol in de beleidsdiscussies op te pakken. Zo'n rol kan gepaard gaan met de noodzaak voor meer discussie met de buitenwereld en het (ogenschijnlijk) kiezen van positie in debatten.
4. **Meer samenwerking met andere organisaties versus snelle levering.** Vanuit de politiek en maatschappij is er een toenemende vraag naar integrale analyse van beleid onder de noemer brede welvaart. Dit vraagt van het CPB dat het zich openstelt voor andere perspectieven en deze ook meer in het werk integreert, vanuit de eigen rol en expertise. Daar staat tegenover dat een meer multidisciplinaire aanpak ten koste kan gaan van de mogelijkheid om snel te kunnen leveren en, door het ontbreken van gestandaardiseerde werkprocessen, extra werkdruk met zich meebrengt.

Het CPB is een relatief kleine organisatie die te maken heeft met grote ambities en externe verwachtingen als het gaat om het analyseren van maatschappelijke vraagstukken. Stakeholders denken vaak dat het CPB veel groter is dan het daadwerkelijk is. Een relatief klein bureau heeft zijn charme en kracht, maar vraagt tegelijk dat het bureau scherpe keuzes maakt. De strategische keuzes die het bureau maakt en de manier waarop de organisatie met de uitdagingen voor de toekomst om gaat, zijn hierdoor bepaald. De beschreven heroriëntering en sterkere prioritering helpen het bureau hierbij.

Appendices

Appendix I: lijst met publicaties in wetenschappelijke tijdschriften

Appendix II: lijst met de prominente CPB-publicaties per sector

Appendix III: lijst extern gefinancierde projecten

Appendix IV: overzicht lidmaatschappen (advies)commissies en ambtelijke gremia.

Appendix I Wetenschappelijke publicaties van CPB medewerkers

2016

Artikelen in wetenschappelijke tijdschriften

Sector 1

n.a.

Sector 2

(DP 228) Akçomak, I. S., Webbink, D., & ter Weel, B. (2016). Why did the Netherlands develop so early? The legacy of the brethren of the common life. *The Economic Journal*, 126(593), 821–860. [\(link\)](#)

(DP 233) Akçomak, Semih, Kok, S., & Rojas-Romagosa, H. (2016). Technology, offshoring and the task content of occupations in the United Kingdom. *International Labour Review*, 155(2), 201–230. [\(link\)](#)

(DP 254) Adema, Y., Bonenkamp, J., & Meijdam, L. (2016). Flexible pension take-up in social security. *International Tax and Public Finance*, 23(2), 316–342. [\(link\)](#)

(DP 281) Boeters, S. (2016). Age-specific labour market effects of employment protection: a numerical approach. *Computational Economics*, 48(2), 281–305. [\(link\)](#)

(DP 320) Duchi, F., & Elbourne, A. (2016). Credit supply shocks in the Netherlands. *Journal of Macroeconomics*, 50, 51–71. [\(link\)](#)

Lukkezen, J., & Rojas-Romagosa, H. (2016). A stochastic indicator for sovereign debt sustainability. *Finanzarchiv / Public Finance Analysis*, 72(3), 229–267. [\(link\)](#)

Sector 3

(DP 230) Van der Steeg, M., & Gerritsen, S. (2016). Teacher evaluations and pupil achievement gains: evidence from classroom observations. *De Economist*, 164(4), 419–443. [\(link\)](#)

(DP 300) Feron, E., Schils, T., & ter Weel, B. (2016). Does the teacher beat the test? The additional value of the teacher's assessment in predicting student ability. *De Economist*, 164(4), 391–418. [\(link\)](#)

(DP 321) Hussem, A., van Ewijk, C., ter Rele, H., & Wong, A. (2016). The ability to pay for long-term care in the Netherlands: a life-cycle perspective. *De Economist*, 164(2), 209–234. [\(link\)](#)

Hartog, J., & Gerritsen, S. (2016). Mincer earnings functions for the Netherlands 1962-2012. *De Economist*, 164(3), 235–253. [\(link\)](#)

Heijnen, S., Hassink, W., & Plantenga, J. (2016). Sickness absenteeism during a period of job-to-job transition. *Economics Letters*, 145.[\(link\)](#)

Houkes-Hommes, A., ter Weel, B., & van der Wiel, K. (2016). Measuring the contribution of primary-school teachers to education outcomes in the Netherlands. *De Economist*, 164(4), 357–364.[\(link\)](#)

Sector 4

(DP 264) van Elk, R., & Kok, S. (2016). The impact of a comprehensive school reform policy for weak schools on educational achievement; results of the first 4 years. *De Economist*, 164(4), 445–476.
[\(link\)](#)

(DP 325) Veldhuizen, S. van, Vogt, B., & Voogt, B. (2016). Internet searches and transactions on the Dutch housing market. *Applied Economics Letters*, 23(18), 1321–1324.[\(link\)](#)

Sector 5

(DP 244) Gutierrez Puigarnau, E., Mulalic, I., & van Ommeren, J. N. (2016). Do rich households live farther away from their workplaces? *Journal of Economic Geography*, 16(1), 177–201.[\(link\)](#)

Allers, M. A., & Vermeulen, W. (2016). Capitalization of equalizing grants and the flypaper effect. *Regional Science and Urban Economics*, 58, 115–129.[\(link\)](#)

Hilber, C. A. L., & Vermeulen, W. (2016). The impact of supply constraints on house prices in England. *Economic Journal*, 126(591), 358–405.[\(link\)](#)

Hoofdstuk in boek

Dekkers, J. E. C., Möhlmann, J. L., Rouwendal, J., Musterd, S., & Bontje, B. (2016). Integration and policy simulations. In: *Skills and cities*, 117 - 137, Routledge, 2016. [\(link\)](#)

Van Duijn, M., Möhlmann, J. L., Mulalic, I., Rouwendal, J., Musterd, S., & Bontje, M. (2016). Sorting models of household location and urban amenities. In: *Skills and cities*, 86 - 116, Routledge, 2016.[\(link\)](#)

2017

Artikelen in wetenschappelijke tijdschriften

Sector 1

(DP 235) Mastrogiacono, M., Bosch, N. M., Gielen, M. D. A. C., & Jongen, E. L. W. (2017). Heterogeneity in labour supply responses: evidence from a major tax reform. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 79(5), 769–796. [\(link\)](#)

(DP 304) Mocking, R., & Overvest, B. (2017). Direct and spillover effects of forced sales on house prices: evidence from the Netherlands. *Journal of Housing Economics*, 38, 50–61. [\(link\)](#)

(DP 326) Bettendorf, L., Lejour, A., & van 't Riet, M. (2017). Tax bunching by owners of small corporations. *De Economist*, 165(4), 411–438. [\(link\)](#)

Jacobs, B., Jongen, E. L. W., & Zoutman, F. T. (2017). Revealed social preferences of Dutch political parties. *Journal of Public Economics*, 156, 81–100. [\(link\)](#)

Sector 2

(DP 276) Wouterse, B., van der Wiel, K., & van der Steeg, M. (2017). Income differences between PhD's and Masters: evidence from the Netherlands. *De Economist*, 165(4), 439–461. [\(link\)](#)

(DP 227) Lejour, A., Rojas-Romagosa, H., & Veenendaal, P. (2017). Identifying hubs and spokes in global supply chains using redirected trade in value added. *Economic Systems Research*, 29(1), 66–81. [\(link\)](#)

(DP 331) Rojas-Romagosa, H. (2017). Potential economic effects of TTIP for the Netherlands. *Economist*, 165(3), 271–294. [\(link\)](#)

Wouterse, B., & Smid, B. (2017). How to finance the rising costs of long-term care: four alternatives for the Netherlands. *Fiscal Studies*, 38(3), 369–391. [\(link\)](#)

Sector 3

(DP 177) Draper, D. A. G., Westerhout, E., & Nibbelink, A. G. H. (2017). Defined benefit pension schemes: a welfare analysis of risk sharing and labour market distortions. *Journal of Pension Economics and Finance*, 16(4), 467–484. [\(link\)](#)

(DP 185) Roelofs, G., & van Vuuren, D. (2017). The decentralization of social assistance and the rise of disability insurance enrolment. *De Economist*, 165(1), 1–21. [\(link\)](#)

(DP 294) Gerritsen, S., Plug, E., & Webbink, D. (2017). Teacher quality and student achievement: evidence from a sample of Dutch twins. *Journal of Applied Econometrics*, 32(3), 643–660. [\(link\)](#)

(DP 311) Bosch, N., & Micevska-Scharf, M. (2017). Who bears the burden of social security contributions in the Netherlands? Evidence from Dutch administrative data. *De Economist*, 165(2), 205–224. [\(link\)](#)

(DP 329) Gerritsen, S., Webbink, D., & ter Weel, B. (2017). Sorting around the discontinuity threshold: the case of a neighbourhood investment programme. *De Economist*, 165(1), 101–128. [\(link\)](#)

Bonenkamp, J., Meijdam, L., Ponds, E., & Westerhout, E. (2017). Ageing-driven pension reforms. *Journal of Population Economics*, 30(3), 953–976. [\(link\)](#)

Dillingh, R., Prast, H., Rossi, M., & Brancati, C. U. (2017). Who wants to have their home and eat it too? Interest in reverse mortgages in the Netherlands. *Journal of Housing Economics*, 38, 25–37. [\(link\)](#)

Sector 4

(DP 181) Bijlsma, M., Boone, J., & Zwart, G. (2017). The complementarity between risk adjustment and community rating: distorting market outcomes to facilitate redistribution. *Journal of Public Economics*, 155, 21–37. [\(link\)](#)

(DP 280) Kox, H., Straathof, B., & Zwart, G. (2017). Targeted advertising, platform competition and privacy. *Journal of Economics & Management Strategy*, 26(3), 557–570. [\(link\)](#)

(DP 314) van Dijk, M. (2017). Estimating the weight of opportunity costs in housing consumption. *Applied Economics*, 49(57), 5762–5770. [\(link\)](#)

(DP 333) Palali, A., & van Ours, J. (2017). Love conquers all but nicotine: spousal peer effects on the decision to quit smoking. *Health Economics*, 26(12), 1710–1727. [\(link\)](#)

(DP 343) Douven, R., Katona, K., Schut, F., & Shestalova, V. (2017). Switching gains and health plan price elasticities: 20 years of managed competition reforms in the Netherlands. *European Journal of Health Economics*, 18(8), 1047–1064. [\(link\)](#)

Griffith, R., Lee, S., & Straathof, B. (2017). Recombinant innovation and the boundaries of the firm. *International Journal of Industrial Organization*, 50, 34–56. [\(link\)](#)

Minnema, A., Bijmolt, T. H. A., & Non, M. C. (2017). The impact of instant reward programs and bonus premiums on consumer purchase behavior. *International Journal of Research in Marketing*, 34(1), 194–211. [\(link\)](#)

Palali, A., & van Ours, J. (2017). Cannabis use and support for cannabis legalization. *Empirical Economics: A Quarterly Journal of the Institute for Advanced Studies*, 53(4), 1747–1770. [\(link\)](#)

Palali, A. (2017). Early smoking, education, and labor market performance. *De Economist : Netherlands Economic Review*, 165(3), 225–270. [\(link\)](#)

Palali, A., & Ours, J. C. (2017). Workplace accidents and workplace safety: on under-reporting and temporary jobs. *Labour*, 31(1), 1–14. [\(link\)](#)

Vogt, B. (2017). Patience and achievement test results. *Applied Economics Letters*, 24(12), 846–849. [\(link\)](#)

Sector 5

(DP 191) Vermeulen, W. (2017). Agglomeration externalities and urban growth controls. *Journal of Economic Geography*, 17(1), 59–94. [\(link\)](#)

(DP 267) Noailly, J., & Shestalova, V. (2017). Knowledge spillovers from renewable energy technologies: lessons from patent citations. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 22, 1–14. [\(link\)](#)

Hoogendoorn, S., Parker, S. C., & van Praag, M. (2017). Smart or diverse start-up teams? Evidence from a field experiment. *Organization Science*, 28(6), 1010–1028. [\(link\)](#)

Kattenberg, M., & Hassink, W. H. J. (2017). Who moves out of social housing? The effect of rent control on housing tenure choice. *De Economist*, 165(1).[\(link\)](#)

Mosca, I., Wees, P. J. van der, Mot, E. S., Wammes, J. J. G., & Jeurissen, P. P. T. (2017). Sustainability of long-term care: puzzling tasks ahead for policy-makers. *International Journal of Health Policy and Management*, 6, 195–205. [\(link\)](#)

2018

Artikelen in wetenschappelijke tijdschriften

Sector 1

(DP 312) de Boer, H.-W. (2018). A structural analysis of labour supply and involuntary unemployment in the Netherlands. *De Economist*, 166(3), 285–308. [\(link\)](#)

(DP 341) Cnossen, S. (2018). VAT and agriculture: lessons from Europe. *International Tax and Public Finance*, 25(2), 519–551. [\(link\)](#)

(DP 349) van 't Riet, M., & Lejour, A. (2018). Optimal tax routing: network analysis of FDI diversion. *International Tax and Public Finance*, 25(5), 1321–1371.[\(link\)](#)

(DP 350) Groot, S. P. T., & Lejour, A. M. (2018). Financial incentives for mortgage prepayment behavior: evidence from Dutch micro data. *Journal of Housing Economics*, 41, 237–250.[\(link\)](#)

(DP 368) Jongen, E., Lejour, A., & Massenz, G. (2018). Cheaper and more haircuts after VAT cut? Evidence from the Netherlands. *De Economist*, 166(2), 135–154.[\(link\)](#)

Cnossen, S. (2018). Corporation taxes in the European Union: slowly moving toward comprehensive business income taxation? *International Tax and Public Finance*, 25(3), 808–840. [\(link\)](#)

Rünstler G. & Vlekke, M. (2018). Business, housing, and credit cycles. *Journal of Applied Econometrics*, 33(2), 212–226. [\(link\)](#)

Sector 2

(DP 307) Bekkers, E., Francois, J. F., & Rojas-Romagosa, H. (2018). Melting ice caps and the economic impact of opening the Northern Sea Route. *The Economic Journal*, 128(610), 1095–1127. [\(link\)](#)

Sector 3

(DP 285) Deelen, A., de Graaf-Zijl, M., & van den Berge, W. (2018). Labour market effects of job displacement for prime-age and older workers. *IZA Journal of Labor Economics*, 7(1), 1–30. [\(link\)](#)

(DP 328) Akgündüz, Y. E., & Heijnen, S. (2018). Impact of funding targeted pre-school interventions on school readiness: evidence from the Netherlands. *De Economist: Netherlands Economic Review*, 166(2), 155–178. [\(link\)](#)

(DP 356) Berge, W. van den (2018). Bad start, bad match? The early career effects of graduating in a recession for vocational and academic graduates. *Labour Economics*, 53, 75–96. [\(link\)](#)

Bloemen, H., Hochguertel, S. & Zweerink, J. (2018). Job loss, firm-level heterogeneity and mortality: evidence from administrative data. *Journal of Health Economics*, 59, 78–90. [\(link\)](#)

Sector 4

(DP 204) Bijlsma, M., Boone, J., & Zwart, G. (2018). Competition for traders and risk. *Rand Journal of Economics*, 49(4), 855–876. [\(link\)](#)

(DP 272) Ruwaard, S. & Douven, R. (2018). Hospital choice for cataract treatments: the winner takes most. *International Journal of Health Policy and Management*, 7(12), 1120–1129. [\(link\)](#)

(DP 340) Bijlsma, M., Kool, C., & Non, M. (2018). The effect of financial development on economic growth: a meta-analysis. *Applied Economics*, 50 (57), 6128–6148. [\(link\)](#)

(DP 347) Palali, A., van Elk, R., Bolhaar, J., & Rud, I. (2018). Are good researchers also good teachers? The relationship between research quality and teaching quality. *Economics of Education Review*, 64, 40–49. [\(link\)](#)

Sector 5

(DP 277) Zwaneveld, P., Verweij, G., & van Hoesel, S. (2018). Safe dike heights at minimal costs: an integer programming approach. *European Journal of Operational Research*, 270(1), 294–301. [\(link\)](#)

(DP 302) Gerlagh, R., van, den B. I., Nijland, H., & Michielsen, T. (2018). Fiscal policy and CO₂ emissions of new passenger cars in the EU. *Environmental and Resource Economics*, 69(1), 103–134. [\(link\)](#)

(DP 308) Kattenberg, M., & Vermeulen, W. (2018). The stimulative effect of an unconditional block grant on the decentralized provision of care. *International Tax and Public Finance*, 25(1), 166–199. [\(link\)](#)

Adema, Y., Bonenkamp, J., & Meijdam, L. (2018). Does retirement flexibility provide a hedge against macroeconomics risks? *Journal of Pension Economics and Finance*, 17(1), 1–22. [\(link\)](#)

Hoofdstuk in boek

(DP 345) Morescalchi A., van Veldhuizen S., Voogt B., Vogt B. (2018) Negative home equity and job mobility. In: Crato N., Paruolo P. (eds) *Data-Driven Policy Impact Evaluation*. Springer, Cham, 183–202 [\(link\)](#)

(DP 375) de Boer, H.-W., Jongen, E., & Koot, P. (2018). Optimal taxation of secondary earners in the Netherlands: has equity lost ground? In: *Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association*, 111, 1–51. [\(link\)](#)

Boer, de, H.-W., Jongen, E. L. W., & Mastrogiacomo, M. (2018). Tax-benefit reforms and structural models for labour supply. In: de Haan J., Parlevliet J. (eds) *Structural Reforms*. Springer, Cham. 239 – 264 [\(link\)](#)

Douven, R., Geest, van, L., Gerritsen, S., Jongen, E. L. W., & Lejour, A. (2018). Microdata and policy evaluation at CPB. In: Crato N., Paruolo P. (eds) *Data-Driven Policy Impact Evaluation*. Springer, Cham. 203-219 [\(link\)](#)

Lejour, A. (2018). *Passing export hurdles with a little help from my friends*. In: Bergeijk, P. A. G. van, & Moons, S. J. V. (Eds.). (2018). *Research handbook on economic diplomacy : bilateral relations in a context of geopolitical change*. Edward Elgar Publishing, 188–203. [\(link\)](#)

Van Geest L., van Vuuren D. (2018) CPB and the assessment of structural reforms. In: de Haan J., Parlevliet J. (eds) *Structural Reforms*. Springer, Cham. 265-284 [\(link\)](#)

2019

Artikelen in wetenschappelijke tijdschriften

Sector 1

Westerhout, E., & Beetsma, R. M. W. J. (2019). A comparison of nominal and indexed debt under fiscal constraints. *Journal of International Money and Finance*, 91, 177–194. [\(link\)](#)

Sector 2

(DP 339) Luginbuhl, R., & Elbourne, A. (2019). Accounting for the business cycle reduces the estimated losses from systemic banking crises. *Empirical Economics : Journal of the Institute for Advanced Studies, Vienna, Austria*, 56(6), 1967–1978. [\(link\)](#)

Bekkers, E., & Rojas-Romagosa, H. (2019). The welfare effects of free trade agreements in quantitative trade models: a comparison of studies about transatlantic trade and investment partnership. *The World Economy*, 42(1), 87–121. [\(link\)](#)

Sector 3

(DP 337) Jongen, E. L. W., & Stoel, M. (2019). The elasticity of taxable labour income in the Netherlands. *De Economist*, 167(4), 359–386. [\(link\)](#)

(DP 401) Bosch, N., Jongen, E., Leenders, W., & Möhlmann, Jan. (2019). Non-bunching at kinks and notches in cash transfers in the Netherlands. *International Tax and Public Finance*, 26(6), 1329–1352. [\(link\)](#)

Bloemen, H., Hochguertel, S., & Zweerink, J. (2019). The effect of incentive-induced retirement on spousal retirement rates: evidence from a natural experiment. *Economic Inquiry*, 57(2), 910–930. [\(link\)](#)

Bolhaar, J., Ketel, N., & van Der Klaauw, B. (2019). Job search periods for welfare applicants: evidence from a randomized experiment. *American Economic Journal: Applied Economics*, 11(1), 92–125. [\(link\)](#)

Sector 4

(DP 319) Douven, R., Remmerswaal, M., & Zoutenbier, R. (2019). Do altruistic mental health care providers have better treatment outcomes? *Journal of Human Resources*, 54(2), 310–341. [\(link\)](#)

(DP 367) Remmerswaal, M., Boone, J., Bijlsma, M., & Douven, R. (2019). Cost-sharing design matters: a comparison of the rebate and deductible in healthcare. *Journal of Public Economics*, 170, 83–97. [\(link\)](#)

(DP 378) Douven, R., Burger, M., & Schut, E. (2019). Does managed competition constrain hospitals' contract prices? Evidence from the Netherlands. *Health Economics, Policy and Law*, (2019). [\(link\)](#)

(DP 384) Moura, A., Salm, M., Douven, R., & Remmerswaal, M. (2019). Causes of regional variation in Dutch healthcare expenditures: evidence from movers. *Health Economics*, 28(9), 1088–1098. [\(link\)](#)

(DP 387) Non, M., van Kleef, R., van der Galiën Onno, & Douven, R. (2019). The effect of reinsuring a deductible on pharmaceutical spending: a Dutch case study on low-income people. *Health Policy*, 123(10), 976–981. [\(link\)](#)

Bezemer, D., & Zhang, L. (2019). Credit composition and the severity of post-crisis recessions. *Journal of Financial Stability*, 42, 52–66. [\(link\)](#)

Diepstraten, M., & van der Cruysen, C. (2019). To stay or go? Consumer bank switching behaviour after government interventions. *Journal of Banking and Finance*, 106, 16–33. [\(link\)](#)

Van Elk, R., ter Weel, B., van der Wiel, K., & Wouterse, B. (2019). Estimating the returns to public R&D investments: evidence from production function models. *De Economist*, 167(1), 45–87. [\(link\)](#)

Sector 5

(DP 322) Hoogendoorn, S., van Gemeren, J., Verstraten, P., & Folmer, K. (2019). House prices and accessibility: evidence from a quasi-experiment in transport infrastructure. *Journal of Economic Geography*, 19(1), 57–87. [\(link\)](#)

(DP 354) Bosch, N., & de Boer, H.-W. (2019). Income and occupational choice responses of the self-employed to tax rate changes: heterogeneity across reforms and income. *Labour Economics*, 58, 1–20. [\(link\)](#)

(DP 370) Bos, F., Van, D. P. T., & Romijn, G. (2019). Should benefit-cost analysis include a correction for the marginal excess burden of taxation? *Journal of Benefit-Cost Analysis*, 10(3), 379–403. [\(link\)](#)

(DP 376) Verstraten, P., Verweij, G., & Zwaneveld, P. J. (2019). Complexities in the spatial scope of agglomeration economies. *Journal of Regional Science*, 59(1), 29–55. [\(link\)](#)

(DP 379) Tijm, J., Michielsen, T. O., van Maarseveen, R., & Zwaneveld, P. (2019). How large are the non-travel time effects of urban highway tunneling? Evidence from Maastricht, the Netherlands. *Transportation Research Part A*, 130, 570–592. [\(link\)](#)

Hoofdstuk in boek

(DP 309) Gaillard-Ladinska, E., Non, M. & Straathof, B. (2019). More R&D with tax incentives? In: Chevallier, J., Goutte, S., Guerreiro, D, (eds) *International Financial Markets: Volume 1 (1st ed.)*. Routledge [\(link\)](#)

(DP 361) de Boer, H.-W., & Jongen, E. (2019). Optimal income support for lone parents in the Netherlands: are we there yet? In: *Proceedings Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association 112th Annual Conference* [\(link\)](#)

2020

Artikelen in wetenschappelijke tijdschriften

Sector 1

(DP 323) van Veldhuizen, S., Vogt, B., & Voogt, B. (2020). Negative home equity reduces household mobility: evidence from administrative data. *Journal of Housing Economics*, 47. [\(link\)](#)

(DP 406) Lejour, A., Baerentsen, S., & van 't Riet, M. (2020). Limitation of holding structures for intra-EU dividends: an end to tax avoidance? *World Tax Journal*, 12(2).[\(geen link\)](#)

Groot, S. P. T., & de Groot, H. L. F. (2020). Estimating the skill bias in agglomeration externalities and social returns to education: evidence from Dutch matched worker-firm micro-data. *De Economist*, 168(1), 53–78. [\(link\)](#)

Sector 2

n.a.

Sector 3

(DP 336) Bosch, N., Dekker, V., & Strohmaier, K. (2020). A data-driven procedure to determine the bunching window: an application to the Netherlands. *International Tax and Public Finance*, 27(4), 951–979.[\(link\)](#)

Adema, Y., Folmer, K., van Heuvelen, G. H., Kuijpers, S., Luginbuhl, R., & Scheer, B. (2020). Unemployment forecasts: room for improvement? *De Economist*, 168(3), 403–417. [\(link\)](#)

Bessen, J., Goos, M., Salomons, A., & van den Berge, W. (2020). Firm-level automation: evidence from the Netherlands. *AEA Papers and Proceedings*, 110, 389–393. [\(link\)](#)

Bolhaar, J., Ketel, N., & van der Klaauw, B. (2020). Caseworker's discretion and the effectiveness of welfare-to-work programs. *Journal of Public Economics*, 183 (March), 1-19. [\(link\)](#)

Dillingh, R., Kooreman, P., & Potters, J. (2020). Tattoos, lifestyle, and the labor market. *Labour*, 34(2), 191–214. [\(link\)](#)

Munnell, A. H., Sanzenbacher, G., & Zulkarnain, A. (2020). What factors explain the decline in widowed women's poverty? *Demography*, 57(5), 1881–1902. [\(link\)](#)

Sector 4

(DP 366) Douven, R., van der Heijden, R., McGuire, T., & Schut, F. (2020). Premium levels and demand response in health insurance: relative thinking and zero-price effects. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 180, 903–923. [\(link\)](#)

(DP 378) Douven, R., Burger, M., & Schut, F. (2020). Does managed competition constrain hospitals' contract prices? Evidence from the Netherlands. *Health Economics, Policy and Law*, 15(3), 341-354. [\(link\)](#)

(DP 397) Diepstraten, M., Douven, R., & Wouterse, B. (2020). Can your house keep you out of a nursing home? *Health Economics*, 29(5), 540–553. [\(link\)](#)

Bos, J., Economidou, C., & Zhang, L. (2020). Specialization in the presence of trade and financial openness. *Empirical Economics*, 58(6), 2783–2816. [\(link\)](#)

Dinkova, M., Elling, S., Kalwij, A., & Lentz, L. (2020). You're invited – RSVP! The role of tailoring in incentivising people to delve into their pension situation. *Journal of Pension Economics and Finance*, 1-18, 1–18. [\(link\)](#)

Van der Burg, D., Diepstraten, M., & Wouterse, B. (2020). Long-term care use after a stroke or femoral fracture and the role of family caregivers. *BMC Geriatrics*, 150. [\(link\)](#)

Witte, B., Frasca, P., Overvest, B., & Timmer, J. (2020). Protecting shared information in networks: a network security game with strategic attacks. *International Journal of Robust and Nonlinear Control*, 30(11), 4255–4277. [\(link\)](#)

Sector 5

(DP 369) Brakman, S., Garretsen, H., van Maarseveen, R., & Zwaneveld, P. (2020). Firm heterogeneity and exports in the Netherlands: identifying export potential beyond firm productivity. *Journal of International Trade & Economic Development*, 29(1), 36–68. [\(link\)](#)

(DP 382) Kattenberg, M., & Bakx, P. (2020). Substitute services: a barrier to controlling long-term care expenditures. *European Journal of Ageing : Social, Behavioural and Health Perspectives*, 18(1), 85–97. [\(link\)](#)

(DP 412) van Maarseveen, R. (2020). The urban–rural education gap: do cities indeed make us smarter? *Journal of Economic Geography*, (2020)1123). [\(link\)](#)

Abiad, A., Gribling, S., Lahaye, D., Mnich, M., Regts, G., Vena, L., Verweij, G., & Zwaneveld, P. (2020). On the complexity of solving a decision problem with flow-depending costs: the case of the IJsselmeer dikes. *Discrete Optimization*, 37.[\(link\)](#)

Golsteyn, B. H. H., & Magnée, C.A.J. (2020). Does sibling gender affect personality traits? *Economics of Education Review*, 77 [\(link\)](#)

Koster, F. and Benda, L. (2020), Innovative human resource management: measurement, determinants and outcomes. *International Journal of Innovation Science*, 12(3), 287-302. [\(link\)](#)

Ton, D., Zomer, L.-B., Schneider, F., Hoogendoorn-Lanser, S., Duives, D., Cats, O., & Hoogendoorn, S. (2020). Latent classes of daily mobility patterns: the relationship with attitudes towards modes. *Transportation : Planning - Policy - Research - Practice*, 47(4), 1843–1866. [\(link\)](#)

Boek

Magnée, C.A.J. Playing the hand you're dealt: The effects of family structure on children's personality and the effects of educational policy on educational outcomes of migrant children. ROA, 2020 [\(link\)](#)

2021

Artikelen in wetenschappelijke tijdschriften

Sector 1

(DP 402) Lejour, A., Möhlmann, J., & Riet, M. van 't. (2021). The immeasurable tax gains by Dutch shell companies. *International Tax and Public Finance*, (2021) [\(link\)](#)

Sector 2

(DP 410) Van Heuvelen, G. H., Bettendorf, L., & Meijerink, G. (2021). Markups in a dual labour market: the case of the Netherlands. *International Journal of Industrial Organization*, 77. [\(link\)](#)

Sector 3

(DP 365) Cammeraat, E., Jongen, E., & Koning, P. (2021). Preventing NEETs during The Great Recession: the effects of mandatory activation programs for young welfare recipients. *Empirical Economics*, (2021). [\(link\)](#)

(DP 405) Deelen, A. (2021). Flexible wages or flexible workers? a decomposition of wage bill adjustment by Dutch firms, 2006–2013. *De Economist*, 169(2), 179–209. [\(link\)](#)

De Boer, H. W., & Jongen, E. L. W. (2021). Analysing tax-benefit reforms in the Netherlands using structural models and natural experiments. *Journal of Population Economics*, 1–31. [\(link\)](#)

Zumbuehl, M., Dohmen, T., & Pfann, G. (2021). Parental involvement and the intergenerational transmission of economic preferences, attitudes and personality traits. *The Economic Journal*, 131(638), 2642–2670. [\(link\)](#)

Sector 4

(DP 327) Bakx, P., Douven, R., & Schut, F. T. (2021). Does independent needs assessment limit use of publicly financed long-term care? *Health Policy*, 125(1), 41–46. [\(link\)](#)

(DP 382) Kattenberg, M., & Bakx, P. (2021). Substitute services: a barrier to controlling long-term care expenditures. *European Journal of Ageing*, 18(1), 85–97. [\(link\)](#)

(DP 404) Douven, R., Remmerswaal, M., & Vervliet, T. (2021). Payment schemes and treatment responses after a demand shock in mental health care. *Health Economics*, 30(12), 2956–2973. [\(link\)](#)

(DP 414) Brouns, C., Douven, R., & Kemp, R. (2021). Prices and market power in mental health care: Evidence from a major policy change in the Netherlands. *Health Economics*, 30(4), 803–819. [\(link\)](#)

Duell, D., Non, M., Braam, A. M., Leloup, L., & Portrait, F. (2021). Is the availability of informal care associated with a lower uptake in formal home care? An application to personal care in the Netherlands. *Journal of Long-term Care*, 77–91. [\(link\)](#)

Kopányi-Peuker, A., Weber, M., & Cohen, L. (2021). Experience does not eliminate bubbles: experimental evidence. *The Review of Financial Studies*, 34(9), 4450–4485. [\(link\)](#)

Lambregts, T. R., van Bruggen, P., & Bleichrodt, H. (2021). Insurance decisions under nonperformance risk and ambiguity. *Journal of Risk and Uncertainty*, (2021)1126. [\(link\)](#)

Tenand, M., Hussem, A., & Bakx, P. (2021). Encourager le maintien à domicile par des financements alternatifs : le cas néerlandais. *Gérontologie Et Société*, 43 / N° 165(2), 287–304. [\(link\)](#)

Van der Schors W, Roos A-F, Kemp R, Varkevisser M. (2021) Inter-organizational collaboration between healthcare providers. *Health Services Management Research*. 34(1), 36-46. [\(link\)](#)

Sector 5

(DP 358) Terzidis, N., & Ortega - Argiles, R. (2021). Employment polarization in regional labor markets: evidence from the Netherlands. *Journal of Regional Science*, 61(5), 971–1001. [\(link\)](#)

Bos, F., & Ruijs, A. (2021). Quantifying the non-use value of biodiversity in cost–benefit analysis: the Dutch biodiversity points. *Journal of Benefit-Cost Analysis*, 12(2), 287–312. [\(link\)](#)

Trinks, A., Ibikunle, G., Mulder, M., & Scholtens, B. (2021). Carbon intensity and the cost of equity capital. *The Energy Journal*, 43(2). [\(link\)](#)

Hoofdstuk in boek of compleet boek

Boer, H.W. de & Peichl, A. (2021) *Taxation and part-time work*. In: Cnossen, S., Jacobs, B. (eds) *Tax by Design for the Netherlands*, Oxford University Press.[\(link\)](#)

Jongen, E. (2021) An exploration of optimal income taxation in the Netherlands. In: Cnossen, S., Jacobs, B. (eds) *Tax by Design for the Netherlands*, Oxford University Press.[\(link\)](#)

Koot, P. & Gielen, M. Towards simpler income-dependent tax credits and tax rebates. In Cnossen, S., Jacobs, B. (eds) *Tax by Design for the Netherlands*, Oxford University Press [\(link\)](#)

Lejour, A. & Ewijk, C. van (2021) Low interest rates offer the opportunity to reform the fiscal treatment of owner-occupied housing. In: Cnossen, S., Jacobs, B. (eds) *Tax by Design for the Netherlands*, Oxford University Press.[\(link\)](#)

Remmerswaal, M., & Tilburg University (Tilburg, Netherlands). (2021). *Essays on financial incentives in the Dutch healthcare system* (dissertation). CentER, Tilburg University.[\(link\)](#)

2022

Sector 1

(DP 388) Bosch, N., van Ewijk, C., Micevska Scharf, M. *et al.* (2022) The incidence of pension contributions: a panel based analysis of the impact of pension contributions on labor cost, wages and labor supply. *De Economist*: 31 Jan 2022 [\(link\)](#)

Sector 2

n.a.

Sector 3

(DP 421) Ciurilă, N., de Kok, C., Rele, H. ter, & Zwaneveld, P. (2022). Optimizing the life-cycle path of pension premium payments and the pension ambition in the Netherlands. *De Economist*: 31 Jan 2022 [\(link\)](#)

Cammeraat, E., Jongen, E. & Koning, P. (2022) The added-worker effect in the Netherlands before and during the Great Recession. *Review of Economics of the Household*: 3 Jan 2022 [\(link\)](#)

Sector 4

(DP 394) Wouterse, B., Hussem, A., & Wong, A. (2022). The risk protection and redistribution effects of long-term care co-payments. *Journal of Risk and Insurance*, 89 (1), 161-186[\(link\)](#)

Sector 5

n.a.

Appendix II Impactvolle publicaties per sector 2016 - 2021

In onderstaand overzicht ontbreken:

- Ramingen. Deze zijn (bijna) altijd impactvol
- Column Pieter Hasekamp: Nederland moet de bitcoin in de ban doen

Sector 1 Belasting en begroting

1. Zelfstandigen en arbeidsongeschiktheid
2. Flexibiliteit op de arbeidsmarkt (S1 & S3)
3. Kansrijk arbeidsmarktbeleid, deel 2 (S1 & S3)
4. Kansrijk armoedebeleid
5. Keuzes in Kaart 2018-2021 (incl. startnotities)
6. Keuzes in Kaart 2022-2025 (incl. startnotities)
7. Arbeidsparticipatie S1 (S3 & S5)
8. Arbeidsparticipatie, gewerkte uren en economische zelfstandigheid van vrouwen
9. Doorsluisland NL doorgelicht
10. Inkomensongelijkheid naar migratieachtergrond (S1 & S3)
11. Analyse verwachte effecten Baangerelateerde Investeringskorting en alternatieven (S1 & S2)
12. Effecten verhogen minimumloon
13. Crisis op de arbeidsmarkt: wie zitten in de gevarezone? (S1 & S3)
14. Stresstest huishoudens (S1 & S3)
15. Scenario's coronacrisis
16. Kansrijk arbeidsmarktbeleid: update minimumloonbeleid
17. Belastingontduiking en vermogensongelijkheid
18. Economische analyse steunpakket 2020 (S1 & S2)
19. The Child Penalty in the Netherlands and its Determinants (S1 & S3)
20. Dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen (S1 & S3)

Sector 2 Macro en internationale economie

1. Wereldhandelsmonitor (alle jaren)
2. Nederlandse kosten Brexit door minder handel
3. Analyse economische en budgettaire effecten van de financiële bijlage van het Regeerakkoord (S1 & S2)
4. De verscheidenheid van vermogens van huishoudens
5. Consument met hoge hypotheek houdt bij crisis hand op knip (S2 & S4)
6. Economische analyse steunpakket 2020 (S1 & S2)
7. Onderweg naar normaal monetair beleid (S2)
8. Analyse verwachte effecten Baangerelateerde Investeringskorting en alternatieven (S1 & S2)
9. Vrouwen aan de top (S2 & S3)
10. Een nieuwe plaag voor de EMU
11. Blijvende economische schade van de coronacrisis (S2 & S3)
12. De gevolgen van de coronacrisis voor Nederlandse bedrijven en banken (S2 & S4)
13. Lage rente en de toekomst van pensioenen

14. COVID-19 en de gevolgen voor het Nederlandse mkb en banken (S1 & S2)
15. Optimal capital ratios for banks in the euro area
16. Sturen naar vermogen: De vermogensopbouw gezien vanuit de levensloop
17. CPB Risicorapportage Financiële Markten (S2 & S4, alle jaren)

Sector 3 Arbeid en kennis

1. Flexibiliteit op de arbeidsmarkt (S1 & S3)
2. Kansrijk arbeidsmarktbeleid, deel 2 (S1 & S3)
3. Kansrijk onderwijsbeleid
4. Effecten van afschaffing van de doorsneesystematiek en de gelijktijdige overgang naar een nieuw pensioencontract
5. Arbeidsparticipatie (S1, S3 & S5)
6. Verdringing op de arbeidsmarkt, beschrijving en beleving
7. Vrouwen aan de top (S2 & S3)
8. Arbeidsparticipatie, gewerkte uren en economische zelfstandigheid van vrouwen (S1 & S3)
9. Do parents work more when children start school? Evidence from the Netherlands (S3 & S4)
10. Flexible Wages or Flexible Workers?
11. Eindtoets draagt bij aan beter passend schooladvies
12. Niet-gebruik van de aanvullende beurs
13. Ongelijkheid van het jonge kind
14. Crisis op de arbeidsmarkt: wie zitten in de gevarenzone? (S1 & S3)
15. Schrappen eindtoets groep 8 kan ongelijkheid vergroten
16. Effect schrappen centraal examen zonder aanvullende maatregelen
17. Lessen voor de NOW
18. Stresstest huishoudens (S1 & S3)
19. Nieuwe pensioenregels: effecten en opties van het doorontwikkelde contract en een overgang naar een vlak premiepercentage
20. Dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen
21. The Child Penalty in the Netherlands and its Determinants (S1 & S3)
22. Effect Wet studievoorschot op toegankelijkheid en leengedrag
23. De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs en mbo
24. Verschillen in leerresultaten tussen basisscholen
25. Inkomensongelijkheid naar migratieachtergrond

Sector 4 Marktordening en zorg

1. Risicorapportage Financiële Markten - alle jaren
2. Risicorapportage Cyberveiligheid Economie (alle jaren)
3. Kansrijk Woonbeleid (S1 & S4)
4. De introductie van dure technologie in de zorg
5. Consument met hoge hypotheek houdt bij crisis hand op knip (S2 & S4)
6. Do house prices matter for household consumption?
7. The welfare effects of co-payments in long term care (S3 & S4)
8. Can your house keep you out of a nursing home?
9. Wijkteams en praktijkondersteuners in de jeugdzorg (S4 & S5)
10. Een stresstest van het Nederlandse mkb
11. De gevolgen van de coronacrisis voor Nederlandse bedrijven en banken (S2 & S4)

12. Betere risicospreiding van eigen bijdragen in de verpleeghuiszorg
13. Middellangetermijnverkenning zorg 2022-2025 (S4 & S5)
14. Evaluatie programma's Beatrixziekenhuis en Bernhoven
15. Zorgkeuzes in Kaart 2020
16. Skill up or get left behind? Digital skills and labor market outcomes in the Netherlands
17. When financials get tough, life gets rough? Problematic debts and ill health

Sector 5   Klimaat en gebouwde omgeving

1. Kansrijk Mobiliteitsbeleid 2016 en 2021 (S2 & S5)
2. Meer milieuwinst met recycling #Hoedan?
3. De circulaire economie van kunststof: van grondstoffen tot afval
4. Gevolgen van het afschaffen van de ozb voor gebruikers van woningen op de andere gemeentelijke heffingen
5. Naar een Verkenning Brede welvaart
6. Leefbaarheidsbaten A2 tunnel Maastricht zeer aanzienlijk: meer dan 200 miljoen
7. Arbeidsparticipatie (S1, S3 & S5)
8. Naar een effectieve inkoop binnen het sociaal domein
9. Regionale plaatsing vergunninghouders en kans op werk
10. Circulaire economie: economie en ecologie in balans
11. Diverse effecten stationsprojecten op huizenprijzen
12. Doorrekening Klimaatakkoord
13. Middellangetermijnverkenning zorg 2022-2025 (S4 & S5)
14. De wijkteambenadering nader bekeken
15. Bouwproces van nieuwe woningen (S1 & S5)
16. Arbeidsmarkt: Historische daling werkzame personen, maar internationaal gezien beperkt (S3 & S5)
17. Opties voor de derde fase van steun aan zelfstandig ondernemers
18. CPB-analyse voorstellen Nationaal Groeifonds: eerste beoordelingsronde 2021

Appendix III Extern gefinancierde projecten

2021	2020	2019
AWG Project	Choice Architecture	Choice Architecture
Choice Architecture	Decentrale Overheden	Cyber Security
Decentrale Overheden	Diversen	Decentrale Overheden
Diversen	Doelmatigheid Zorg	Diversen
Ecfm Monitor (Wereldhandel Monitor)	Ecfm Monitor (Wereldhandel Monitor)	Doelmatigheid Zorg
Experiment Participatiewet	Economische Zelfstandigheid Vrouwen	Ecfm Monitor (Wereldhandel Monitor)
Financiële Markten	Effecten experimenten Participatiewet	Economische Eff. Int. Studenten
Gelijke kansen onderwijs	Ex post wet Inburgering	Economische Zelfstandigheid Vrouwen
GroEIFonds	Financiële Markten	Effecten experimenten Participatiewet
Kennisunit KIRE	Flexible Combinations	Erf- en Schenkbelasting
Klimaat KIRE	Kennisunit KIRE	Ex post wet Inburgering
Macro Financieel - Macroprudentieel	Klimaat KIRE	Financiële Markten
Modellering Cir	Kwetsbare Overheidsfinanciën	Flexibele AOW - GAK
Niet-inactieve jonge mannen	Lage rente en pensioenen	Flexible Combinations
Onderzoeksprogramma Arbeid	Macro Financieel - Macroprudentieel	Globalisering en Inkomensongelijkheid
Onderzoeksprogramma Onderwijs	Modellering Circulaire Economie	Kennisunit KIRE
Onderzoeksprogramma Pensioen	Netwerkanalyse	Macro Financieel - Macroprudentieel
Prikkels in de Zorg	Onderzoeksprogramma Arbeid	Netwerkanalyse
	Onderzoeksprogramma Onderwijs	Onderzoeksprogramma Arbeid
	Onderzoeksprogramma Pensioen	Onderzoeksprogramma Onderwijs
	Optimal Saving and insurance old age	Optimal Saving and insurance old age
	Vereenvoudiging toeslagen	Productiviteit: markups
	Verhoging minimumloon	
	ZIK	

2018	2017	2016
Arbeidsparticipatie	Cyber Security	Cyber Security
Choice Architecture	Decentralisatie	Decentralisatie
Cyber Security	Diversen	Diversen
Decentrale Overheden	Doelmatigheid Zorg	Doelmatigheid Zorg
Diversen	Ecfm Monitor (Wereldhandel Monitor)	Ecfm Monitor (Wereldhandel Monitor)
Doelmatigheid Zorg	Estimating long-term care	Estimating long-term care
Ecfm Monitor (Wereldhandel Monitor)	Experimenten Voortijdig Schoolverlaten	Experimenten Voortijdig Schoolverlaten
Effecten experimenten Participatiewet	Financiële Markten	Financiële Markten
Financiële Markten	Impuls Leraren Tekortvakken	Impuls Leraren Tekortvakken
Flexibele AOW - GAK	Kennisunit Infrastructuur en Ruimtelijke Economie	Kennisunit Infrastructuur en Ruimtelijke Economie
Globalisering en Inkomensongelijkheid	Macro Economisch Onderzoek	Macro Economisch Onderzoek
Kennisunit KIRE	Macro Financieel Vermogen	Macro Financieel Vermogen
Macro Economisch Onderzoek	Mimosi naar R	Mimosi naar R
Macro Financieel Vermogen	Mopact	Mopact
Mimosi naar R	Netspar - Topicality	Netspar - Topicality
Netspar - Topicality	Ontwikkeling jonge kind en laagopgeleiden	Ontwikkeling jonge kind en laagopgeleiden
Ontwikkeling jonge kind en laagopgeleiden	Optimal Saving and insurance old age	Optimal Saving and insurance old age
Optimal Saving and insurance old age	Productiviteit	Productiviteit
Productiviteit	Productiviteit: slowdown	Verdringing
Productiviteit: koplopers en volgers	Verdringing	

Appendix IV Overzicht deelname aan commissies en lidmaatschappen (1/2)

Adviescommissie Nationaal Groeifonds - extern deskundige	Loopt
Adviescommissie Toekomstprojecties van Zorguitgaven	Loopt
Adviescommissie Vakkundig aan het werk: economische zelfstandigheid van vrouwen	Loopt
Adviescommissie belastingheffing van multinationals	Afgerond
Advisory Board Master Specialization Behavioral Economics (EUR)	Loopt
Ageing Working Group van de Europese Commissie	Loopt
Analysewerkzaamheden voor de Studiegroep Begrotingsruimte	Afgerond
Artikel IV missie IMF	Loopt
Begeleidingscommissie Arbeidsproductiviteitsontwikkeling in de zorg	Loopt
Begeleidingscommissie bekostiging lwoo/pro	Loopt
Begeleidingscommissie macromonitor NPO	Loopt
Begeleidingscommissie MIRROR Arbeidsmarkttramingen	Loopt
Begeleidingscommissie Nationaal Preventie Akkoord	Loopt
Begeleidingscommissie 'Betalen naar Gebruik'	Afgerond
Beleidsdoorlichting Exportkredietverzekeringen (op achtergrondbasis bij betrokken)	Loopt
Beleidskwaliteit en -evaluatiecommissie van EZK/LNV	Loopt
Bestuur NGSZ	Loopt
Bezoek OECD over coronacrisis en bedrijvendynamiek	Afgerond
BMH buitenlandse afhankelijkheden	Afgerond
BMH innovatiebeleid	Afgerond
CBS Demografieplatform	Loopt
CBS Expertgroep Arbeid	Loopt
CBS Expertgroep Inkomen en Vermogen	Loopt
CBS Financieringsmonitor	Loopt
CBS Gebruikersraad Bedrijfseconomische Statistieken	Loopt
CFEZIL - Financiële en Economische Zaken, Infrastructuur en Landbouw	loopt
CIO Raad EZK/LNV	Loopt
Commissie doorstroomvennootschappen	Loopt
Commissie draagkracht	Afgerond
Commissie raming onderwijsaantallen	Loopt
CWIZO - Werk, Inkomen, Zorg en Onderwijs	Loopt
directeurenoverleg Monitoring & Sturing Circulaire Economie	Loopt
Economic Forecast Group	Loopt
EU Independent Fiscal Institute	Loopt
Expertcommissie Evaluatiemethoden	Loopt
Financieel Stabiliteitscomité - extern deskundige	Loopt
Gebruikersraad Economische Statistiek CBS	Loopt
Gebruikersraad Microdata Services CBS	Loopt
IBO Agentschappen	Afgerond
IBO Deeltijdwerk	Afgerond
IBO financiering energietransitie	Afgerond
IBO Ouderenzorg	Loopt
IBO Publieke Investerings (Petra Lugtenburg)	Loopt
IBO ruimtelijke ordening	Afgerond
IBO Werkgroep van het Interdepartementaal Beleidsonderzoek vermogensverdeling	Loopt
IMF landengroep visitatie	Afgerond
KBG Effect-evaluatie WGA dienstverlening (UWV)	Loopt

Appendix IV Overzicht deelname aan commissies en lidmaatschappen (2/2)

KBG Evaluatie Project JA+ (Berenschot)	Afgerond
KBG Evaluatie VIA (SZW)	Loopt
KBG Evaluatie WIEG (SZW)	Loopt
KBG Monitor Gelijke kansen (Significant)	Afgerond
Kenniskamer I&W	Loopt
Kennisnetwerk Bestaanszekerheid en gezondheid	Loopt
Kennisnetwerk Juiste Zorg op de Juiste Plek	Loopt
Kennisplatform Werk en Inkomen	Loopt
kernteam MKBA	Loopt
klankbordgroep voor onderzoek naar de toekomst van de trustsector	Loopt
Landenexamen OESO	Loopt
Leerplusarrangement VO	Loopt
Ministeriele Commissie COVID-19 (MCC)	Loopt
Ministeriële Commissie Klimaat en Energie (MCKE)	Loopt
Ministeriële Commissie Stikstof en PFAS (MCSP)	Loopt
Monitor Langdurige zorg	Loopt
National Productivity Board	Loopt
Netspar Projectgroep Arbeidsmarkt en pensioen	Loopt
OECD Global Foresight Community	Loopt
OESO STEP	Loopt
onafhankelijk voorzitter van de begeleidingsgroep bij beleidsevaluatie fiscale regelingen mrb & bpm	Loopt
Output Gaps Working Group	Loopt
Programmaraad SSC-Campus	Loopt
Programmeringsadviesgroep Prognosemodel Justitiële Ketens van het WODC	Loopt
ROA Project Onderwijs-Arbeidsmarkt	Loopt
SER - Kroonlid	Loopt
SER Commissie - Ad-hoc Commissie Bevorderen Kansen- en Inkomensgelijkheid (BGK)	Loopt
SER Commissie - Ad-hoc Commissie Diversiteit in de top van het bedrijfsleven (Ditop)	Loopt
SER Commissie - AMV (Arbeidsmarktvragestukken)	Loopt
SER Commissie - Europa (EU)	Loopt
SER Commissie - SEA	Loopt
SER Commissie- werkgroep woningmarkt	Loopt
SER Commissie- Werkgroep Digitalisering (werktitel)	Nieuw/opstart
Steering committee AIECE	Loopt
Steering committee Euroframe	Loopt
Studiegroep alternatieve bekostiging	afgerond
Studiegroep Begrotingsruimte	Loopt
Studiegroep Duurzame Groei + analysewerkzaamheden	Afgerond
Studiegroep Globalisering	Loopt
Studiegroep klimaatopgaven Green Deal	Afgerond
Vijfhoek - Sociaal-economisch overleg	Loopt
Visitatiecommissie raming belasting- en premieontvangsten	Afgerond
Voorzitter Adviesraad Master Economics Vrije Universiteit	Loopt
Werkgroep discontovoet	Afgerond
Werkgroep normering en beprijzing stikstofemissies	Loopt
Werkverband Fiscaal Kader	Loopt
Wetenschappelijke expertgroep Nationaal Programma Onderwijs	Loopt
WRR - adviserend lid	Loopt

Contextuele Responsanalyse van het Centraal Planbureau 2016-2021

Contextuele Responsanalyse van het Centraal Planbureau 2016-2021

**De respons op het Centraal Planbureau in het domein
van politiek, pers, social media, wetenschap en in de
maatschappij, 2016-2021.**

Groningen, 9 december 2021

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting	5
<i>Parlementaire respons</i>	5
<i>Media Respons</i>	6
<i>Social Media</i>	8
<i>Maatschappelijke respons</i>	10
<i>Academische Respons</i>	13
<i>Dynamiek tussen domeinen van respons</i>	13
Inleiding	14
Parlementaire Respons	16
Onderwerpen van woordvoeringen en interventies	18
<i>Doorrekeningen van programma's en voorstellen</i>	19
<i>Politieke verschillen van inzicht</i>	20
<i>Kansrijk beleid reeks</i>	21
Representatie van het CPB in het parlement	21
<i>Onafhankelijkheid</i>	25
<i>Beleidsproces</i>	25
<i>Reikwijdte.</i>	27
<i>Modellen en onzekerheden</i>	28
<i>Advies in de Corona crisis</i>	31
Concluderend	31
Respons in de media	33
<i>De verbinding met de parlementaire agenda</i>	35
<i>Specialisatie onder journalisten</i>	37
<i>Gezag en kritiek</i>	39
<i>Overige voorbeelden van kritiek</i>	42
<i>Conclusie voor media respons</i>	42
Respons op Twitter	44
De maatschappelijke respons	50
<i>Gebruikersprofielen</i>	50
<i>Meest gebruikte publicaties</i>	52
<i>Herkomst van gebruik</i>	55
<i>Vergelijking met andere planbureaus</i>	58
Respons in het academisch domein	59
Dynamiek van respons tussen domeinen	61
Bijlage 1. Geselecteerde CPB publicaties	63

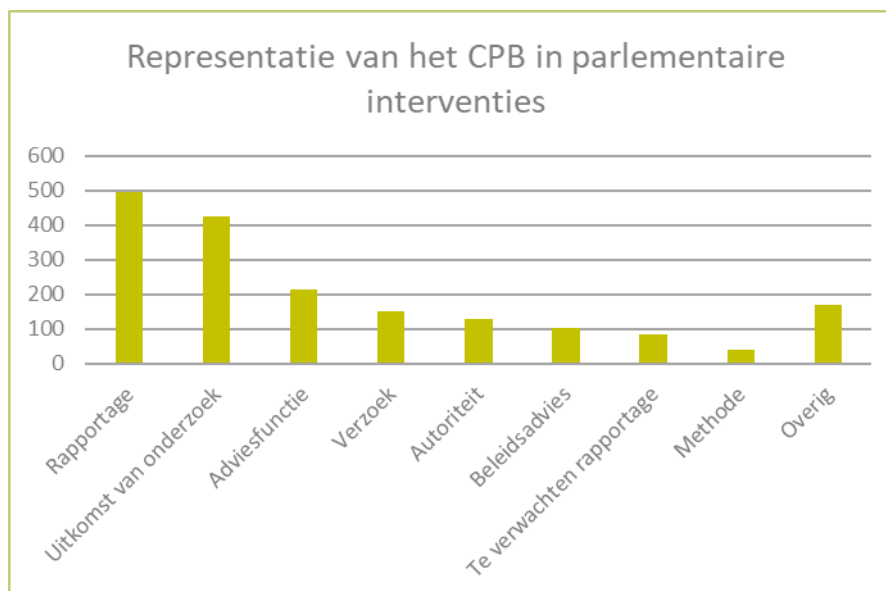
Bijlage 2: Modaliteiten van representatie van het CPB in het parlement	65
<i>Onafhankelijkheid CPB</i>	65
<i>Beleidsproces</i>	66
<i>Reikwijdte.</i>	70
<i>Modellen en onzekerheden</i>	73
Bijlage 3. Casus “Modellen in de media”	79
Bijlage 4 Lijst van meest verwijzende websites naar sector	84

Samenvatting

Deze contextuele respons analyse brengt de interactie van het CPB in kaart met de belangrijkste gebruikers, ten behoeve van de aanstaande externe visitatie in 2022. De analyse richt zich op gebruik en gebruikers in de periode 2016-2021 in vijf domeinen: politiek, pers, wetenschap, sociale media en het brede maatschappelijke domein. Daarbij is gekeken naar het gebruik van de uitkomsten van het onderzoek en naar de waardering voor het CPB als geheel. De analyse is gebaseerd op de SIAMPI methode, gericht op de analyse van productieve interacties als proxy voor impact en gezag. (p. 14)

Parlementaire respons

De respons op het CPB in de politiek is onderzocht aan de hand van alle parlementaire Handelingen van de Eerste en Tweede Kamer tussen 2016-2021, op basis van 1772 tekstfragmenten. Het CPB blijkt in het parlement over het algemeen gezien te worden als onafhankelijk en gezaghebbend, ook in de corona crisis. Daarmee wordt het beeld bevestigd uit de vorige contextuele respons analyse van 2015. Er wordt veel verwezen naar rapporten en adviezen en naar uitkomsten van onderzoek, bij een grote diversiteit aan onderwerpen. Dat kan aangemerkt worden als teken van gezag (figuur 1). CPB adviezen en uitkomsten worden vooral besproken bij de Algemene Financiële Beschouwingen, de Algemene Politieke Beschouwingen, begrotingen en debatten over het belastingplan (p. 16). Naast de financiële en economische beleidsterreinen wordt ook veel gebruik gemaakt van onderzoek op vele andere beleidsterreinen, inclusief gezondheidszorg en de corona crisis (p. 18).

Figuur 1. Aantallen tekstfragmenten naar representatiewijze van het CPB in parlementaire debatten, zie figuur 6, pagina 23 in hoofdstuk

Een deel van de woordvoeringen (12%) betreft de adviesfunctie van het CPB. Opmerkingen over de adviesfunctie komen in alle jaren voor, in iets mindere mate in

2020 en 2021. Uit de diverse woordvoeringen komen twee discussies naar voren, een bestuurlijke en een inhoudelijke. Deze discussies hangen nauw samen met de gezaghebbende positie en met de transparantie die het CPB nastreeft.

In bestuurlijke zin wordt in het parlement de rol van het CPB in het beleidsproces niet altijd even helder beleefd of voorgesteld, vooral in relatie tot de complexe verwevenheid in verschillende relaties tot kabinet, parlement en commissies. Daarbij is overigens niet uit te sluiten dat de onduidelijkheid bij politici te maken heeft met de eigen positie of stellingname in het politieke debat. (p. 25)

De eigen dynamiek van het politieke debat en de presentatie voor kiezers speelt ook mee in de waardering voor de doorrekeningen van verkiezingsprogramma's. Kamerleden stellen deze doorrekeningen op prijs, en er wordt ook druk uitgeoefend om mee te doen. De begin 2016 ontstane twijfel bij politici over deze doorrekeningen ten tijde van media aandacht over modellen lijkt te zijn weggeëbd. Politici zijn zich scherp bewust van strategisch gedrag bij de doorrekeningen zowel bij de presentatie van de uitkomsten in de media als bij de indiening van de programma's. Dergelijke discussies spelen ook recentelijk, ook al heeft het CPB de regels rondom deze doorrekeningen aangescherpt. (p. 19, en bijlage 3, p. 79)

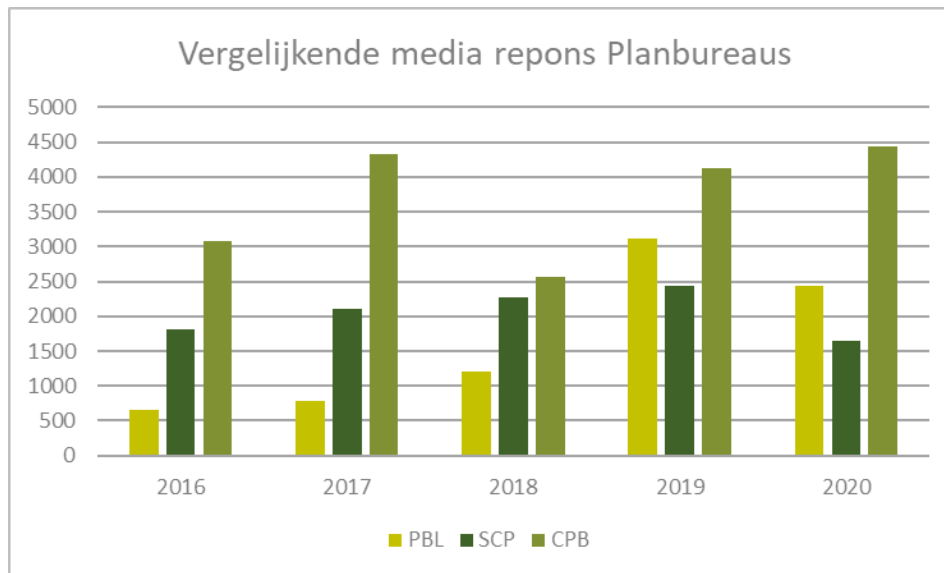
Wat betreft de inhoudelijke aspecten van gezag en transparantie blijken oppositie, regeringspartijen en kabinet doorgaans de uitkomsten van CPB onderzoek als onafhankelijk en gezaghebbend te ervaren. Wel is er discussie over reikwijdte, zoals over de validiteit in termen van de voorspelbaarheid of de robuustheid van de berekeningen op de langere termijn (p. 26). En er zijn soms twijfels over nut en noodzaak van model berekeningen, vanwege aannames die niet passen in complexe beleidsterreinen zoals onderwijs en innovatie, ook recentelijk. (p. 27- 28)

Het CPB bepleit terughoudendheid bij de interpretatie van uitkomsten, zoals bij koopkrachtplaatjes. Daar is politieke waardering voor maar er is ook een duidelijk aanwijsbare ambivalentie. Enerzijds is er de bereidheid om adviezen en uitkomsten van onderzoek te zien als instrumenten voor reflectie op beleid, anderzijds is er de tendens om uitkomsten te presenteren als concrete realiteiten, en als onderstrepingen van de eigen politieke positie of het ingezette beleid, daarmee het gezag van het CPB aanwendend voor eigen gebruik. Dat gaat soms gepaard met over-interpretatie. Het voorbeeld van het in het parlement toenemend voorkomende begrip Basispad laat daarbij zien dat de aangereikte begrippen niet altijd bestand zijn tegen de druk van de grote mate van erkenning, het lijkt de prijs van het gezag. (p. 29)

Media Respons

In vergelijking met de twee andere planbureaus SCP en PBL is de media aandacht voor het CPB voortdurend heel groot, ongeveer evenveel als voor SCP en PBL samen. In totaal verschijnen er tussen 2016 en medio 2021 meer dan 10.000 artikelen, meer dan 8700 artikelen te vinden in LexisNexis, en 1353 artikelen in het FD. Doorgaans verwijzen

kranten naar het CPB in een rapporterende stijl, waarbij het CPB gerepresenteerd wordt als een gezaghebbende bron of als autoriteit. Kranten vermelden echter niet altijd expliciet de titel van een CPB publicatie. (p. 39)

Figuur 2 Vergelijking media respons CPB met SCP en PBL, incl. artikelen met dezelfde titel in verschillende bladen 2016-2020. Zie figuur 7 in hoofdstuk, p. 33.

Voor 81 publicaties geselecteerd door het CPB konden 929 artikelen in LexisNexis worden terug gevonden. Er is veel aandacht voor ramingen zoals de MEVs en CEPs maar ook voor andere publicaties zoals de analyse over de effecten van de BIK, het Klimaat akkoord (met PBL), de scenario studie over de corona crisis. (p. 34)

Tabel 1 Vijftien meest genoemde publicaties in Nederlandse kranten 2016-2021, tabel 11, p. 34

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Totaal
Klimaatakkoord (2019)	1		33	140			174
Scenario's Coronacrisis					77	9	86
Macro Economische Verkenning	18	8	14	5	24	13	82
BIK					47	13	60
Brexit (handelseffecten 2016)	55	2	1				58
Thuiswerken en Corona					18	20	38
Schooladvies 2017	1			22	12	2	37
Centraal Economisch Plan	6	4	8	7	5	5	35
Studievoorschot (Leenstelsel)		1			15	15	31
Middellangetermijnverkenning	12			13		5	30
Keuzes in Kaart	6	12			1	11	30
Decemberraming	10	3	4	7	2		26
Bitcoin	1					25	26
Juniraming		4	2	2	8	3	19
Wereldhandelsmonitor	1	2	1	1	4	9	18
Overige publicaties	37	11	31	49	25	29	182
Totaal	148	47	94	246	238	159	929

De krantenberichten worden vooral door journalisten geschreven met een taak in economische of politieke verslaggeving. Dat zal mede de reden zijn dat publicaties en inzichten en uitkomsten van het CPB ook genoemd of behandeld worden ruim na publicatiedatum. Ook dit verschijnsel is op te vatten als een teken van het gezag van het CPB. (p. 37)

Opiniërende stukken in kranten kunnen in de algemene meningsvorming invloedrijk zijn, en waarschijnlijk is dat meer dan gemiddeld het geval bij journalisten en columnisten die gespecialiseerd zijn in economie en politiek. De in 2016 onder hen opkomende kritiek op het gebruik van modellen voor de berekening van groei en de aannames die daarbij vanuit economie en econometrie aan de orde zijn, heeft in elk geval extra voeding gegeven aan twijfels bij politieke partijen om hun verkiezingsprogramma's te laten doorrekenen. Het valt op dat de kritiek in de meeste kranten in eerste instantie de economische merites van modellen betreft, en vrijwel niet de manier waarop de uitkomsten ervan een rol kunnen spelen in de politieke besluitvorming. Deze aspecten komen pas later in de media aan de orde, genoemd door andere journalisten, politici en columnisten. Vanuit het hier gehanteerde SIAMPI perspectief van productieve interactie is het verschijnsel van een gespecialiseerde kring of groep van journalisten dus niet alleen positief maar zijn er ook uitdagingen, zoals in de afhankelijkheid van het CPB van zo'n groep. Met onder andere interviews en informatiebijeenkomsten voor journalisten heeft het CPB in 2016 in elk geval de uitdaging het hoofd geboden. (p 39, e.v., zie ook de casus in bijlage 3, p. 79)

Het aantal artikelen met eenzelfde titel dat in meer dan één krantentitel verschijnt is bijzonder hoog, gemiddeld 55% van alle artikelen verschijnt ook in andere bladen van dezelfde media-uitgevers. Dat maakt het aantal journalisten dat over het CPB schrijft kleiner, en de nadelige effecten van mogelijk eenzijdige rapportages groter. Dit percentage is stijgend, evenals bij het PBL, mede vanwege concentratie in nieuwsmedia. (p. 43)

Social Media

Voor vijftien onderwerpen is de respons op het social medium platform Twitter onderzocht. Daarbij gaat het om de respons op volgende activiteiten of publicaties van het CPB. (p. 44)

Het aandeel tweets van frequente twitteraars voor CEP's en MEV's is groot, meer dan de helft van de aandacht voor deze onderwerpen komt van twitteraccounts die 3 tweets of meer aan een of meer van de vijftien onderwerpen besteden. Dit in tegenstelling tot onderwerpen zoals Leenstelsel, Kansrijk Onderwijsbeleid, Verkiezingsprogramma's, en Bitcoin, waarvoor het overgrote deel afkomstig is van incidentele twitteraars. De structurele publicaties van het CPB zoals CEP en MEV kunnen dus rekenen op een betrekkelijk vast publiek, veelal werkzaam in of gerelateerd aan de sector economie. De (hoofdzakelijk negatieve) aandacht op Twitter voor de column in het FD over Bitcoin

kwam in grote mate uit de financiële sector, van twitteraars die zichzelf aanmerken als Bitcoin adviseur of activist, daarmee de stelling van de column demonstrerend.

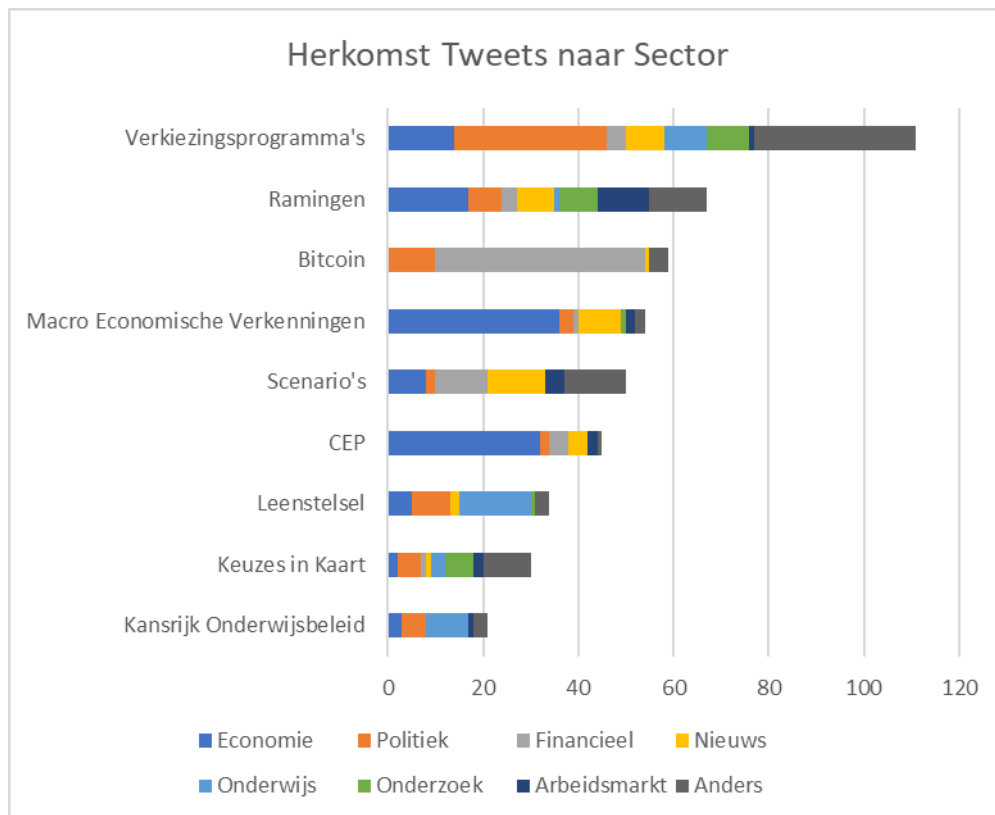
Tabel 2 Aantallen tweets per onderwerp, per jaar

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Totaal
Verkiezingsprogramma's	41	172	21	33	55	187	509
Bitcoin				3	6	410	419
Ramingen	39	33	30	81	37	35	255
Scenario's	26	4	10	9	151	12	212
Macro Economische Verkenningen	20	51	33	13	18	11	146
Leenstelsel	8	5	1	3	89	19	125
Keuzes in Kaart	9	48	7	4	11	27	106
Kansrijk Onderwijsbeleid	91	2		1	11		105
CEP	15	10	24	18	18	8	93
Kansrijk Armoedebeleid					21	5	26
Kansrijk Mobiliteitsbeleid	9	1			16		26
Kansrijk Innovatiebeleid	9				9	4	22
Kansrijk Arbeidsmarktbeleid	8			1	6	1	16
Verkenningen	1		2	3	4	1	11
Kansrijk Woonbeleid	1			2	1		4
Totaal	277	326	128	171	453	720	2075

Zie tabel 16 in hoofdtekst, p.44

Invloedrijke tweets, hier opgevat als tweets met veel retweets, laten zich veelal waarderend uit over het CPB. Maar zijn er ook enkele met kritiek. Deze gaan over de methode die gebruikt is voor het Kansrijk Onderwijsbeleid in 2016, met als startpunt een veel overgenomen tweet over een kritische beschouwing op het politicologen blog *StukRoodVlees*.¹ De kritiek van sociologen en politicologen sprak van tunnelvisie en hield in dat de literatuur waarop het rapport zich baseerde te veel beperkt was tot economische literatuur en dat belangrijke schoolvormen niet onderscheiden werden. Over het geheel genomen laat de respons op social media echter een aanzienlijke mate van acceptatie van het CPB zien uit verschillende sociale sectoren. (p. 48)

¹ <https://twitter.com/StukRoodVlees/status/744887099736756225>

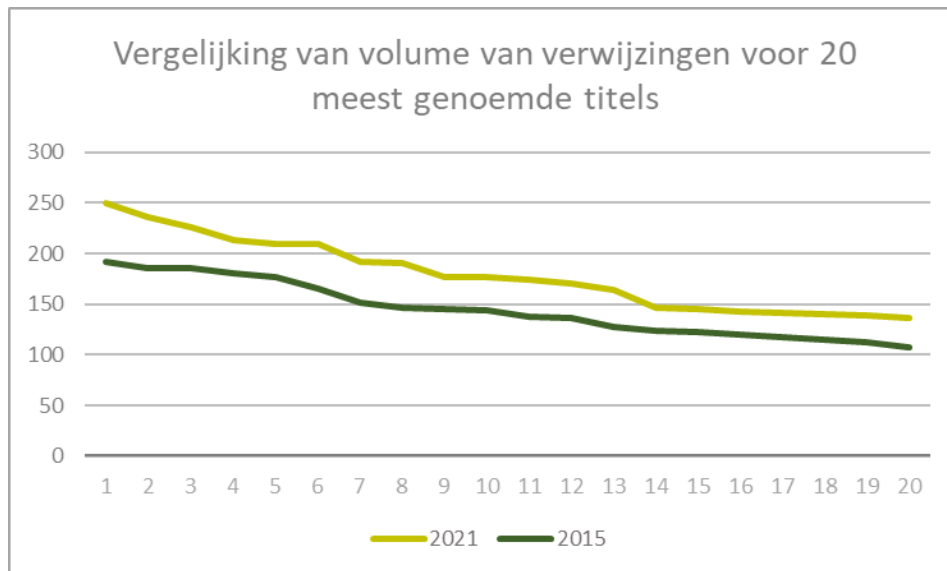
Figuur 3 Herkomst van tweets naar sector; voor de meest gebruikte onderwerpen, zie figuur 11 in hoofdtekst, p. 47

Maatschappelijke respons

Voor de 81 door het CPB geselecteerde publicaties is de maatschappelijke respons onderzocht. De publicaties zijn voor dit deel aangevuld met publicaties die daar nauw verwant mee zijn, vooral waar het gaat om publicaties in reeksen. In totaal zijn er 88 verschillende titels onderzocht. Er is gezocht naar sporen van gebruik van deze publicaties op het internet, met de zoekmachines Google als BING. (p. 50)

Minus zelfverwijzingen zijn er 3160 website gevonden die naar een of meer titels verwijzen. Frequent verwijzende websites, die drie keer of meer naar een of meer titels verwijzen, zijn vervolgens onderzocht op de sociaal economische sector waarin de organisatie of persoon zich zegt te bewegen, en hun functie daarin. Iets minder dan een vijfde kan gerekend worden tot frequente gebruikers, 568 websites, bibliotheken en andere niet relevante websites uitgezonderd.

De vergelijking van de lijst van twintig meest gebruikte publicaties uit deze analyse met die uit de analyse van 2015 laat zien dat de totale maatschappelijke respons hoger is, wat vooral te danken is aan een grotere respons in de huidige periode van niet frequente gebruikers. (figuur 4)

Figuur 4 Vergelijking van het volume van gebruik voor de 20 meest genoemde afzonderlijke CPB titels, 2021-2015. Zie figuur 12 in hoofdstuk, p. 53.

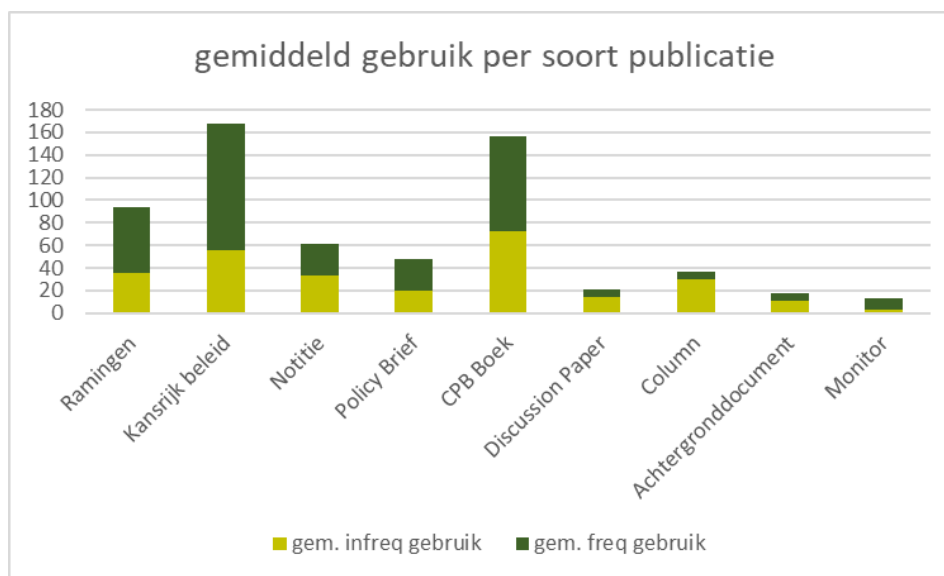
Het gebruikersprofiel voor de publicaties wisselt in vergelijking met eenzelfde onderzoek in 2016, mede door wisseling in onderwerpen. Iets meer gebruikers zijn er te vinden in de sectoren Politiek, Overheid en Arbeid & Economie (+7%). In deze analyse is een aparte sector Transport opgenomen, in verband met de Kansen publicatie over mobiliteit, welke eerder onder Wonen, Grote Steden en Planologie werd gerekend. In totaal is het gebruik uit deze sectoren dus flink toegenomen (+60%), vooral door de toename in de transportsector. Minder gebruikers (-31%) dan voorheen zijn te vinden in de sector Financieel, vooral met veel minder zakelijke dienstverlening. Kleinere aantallen gebruikers dan voorheen doen zich ook voor in de sector Welzijn, Zorg en Gezondheidszorg. (tabel 3)

Tabel 3 Aantallen frequente en relevante gebruikers van CPB publicaties naar sector, 2016-2021 en 2010-2015

	2016-2021	2010-2015	% verschil
Overheid	138	120	7,0%
Arbeid en economie	93	81	6,9%
Onderwijs en Onderzoek	61	73	-9,0%
Financieel	43	82	-31,2%
Wonen, Grote steden, Planologie	35	41	-7,9%
Politiek	33	26	11,9%
Transport	35	0	100,0%
Welzijn en zorg, gezondheidszorg	33	46	-16,5%
Overig	97	123	-11,8%
Totaal	568	592	-2,1%

Zie tabel 17 in hoofdstuk, p. 50

De publicaties vinden duidelijk hun weg naar doelgroepen. En door hun vermeldingen op hun websites en in hun documenten zijn dat tekens van succesvolle productieve interactie. Het CPB bedient met zijn publicaties een breed publiek, allereerst in de sector overheid maar ook in economische en financiële kringen. Vooral de structurele ramingen, zoals de MEVs en CEPs worden in die kringen veel gebruikt. Maar het gebruik komt ook van gebruikers uit andere sectoren. Andere publicaties trekken relatief meer aandacht in politieke kringen, zoals Keuzes in Kaart, de analyse over de (ingetrokken) BIK regeling, Circulaire Economie van Kunststof, en de Scenario studie over de coronacrisis, of ook Vrouwen aan de Top (p. 52, tabel 19)

Figuur 5 Gemiddeld gebruik per soort publicatie. Zie figuur 13 in hoofdstuk, p. 55

De lijst van veel gebruikte publicaties bevat ook veel Kansensbeleid publicaties. Verhoudingsgewijs telt de reeks per editie gemiddeld genomen een groot aantal gebruikers. Deels worden de edities door het CPB samen met andere planbureaus geschreven, wat tot de zichtbaarheid ervan bijdraagt. Met de Kansens Reeks trekt het CPB gericht de aandacht van een bredere groep gebruikers uit andere sectoren dan het gebruikersprofiel van de andere publicaties. (figuur 5 en p. 56)

Het maatschappelijk gebruik van de Kansens reeks is opmerkelijk, gezien de beperkte belangstelling ervoor in de pers en in het parlement, Kansrijk Arbeidsmarktbeleid uitgezonderd. Dat is met name het geval bij het in de pers weinig genoemde Kansrijk Armoedebeleid, dat ook in het parlement niet (expliciet) aan de orde is gekomen. De reeks voorziet klaarblijkelijk in een maatschappelijke behoefte ook al is de communicatie via parlement en nieuwsmedia soms beperkt. (p. 57-58)

Vergelijking van de profielen van maatschappelijke gebruikers van het CPB met die van het PBL en SCP laat zien dat het CPB een relatief groter aandeel gebruikers heeft in de

sector Overheid ook al is die ook voor de andere planbureaus van belang. Elk van de planbureaus heeft een kenmerkend profiel. Voor het CPB zijn dat vooral maar zeker niet exclusief gebruikers in de sectoren Arbeid en Economie en Financiën. (p. 58)

Academische Respons

De missie van het CPB ligt niet in hoofdzaak in de verkrijging van respons vanuit het academisch domein, hoewel academische review processen wel gewenst zijn. Review voor methoden en voor publicaties zoals de ramingen en verkenningen vindt intern plaats. Zoals te verwachten is blijkt de academische respons beperkt en vooral gericht op Engelstalige publicaties, en enkele Nederlandstalige publicaties. (p. 59)

Dynamiek van respons tussen domeinen

Het recente rapport *Verwerven, waarderen en wegen* van WRR, GR en ROB, bepleit transparantie en communicatie bij beleidsadviezen in een maatschappij waarin kennis in toenemende mate betwist wordt. Het rapport wijst ook op het belang van medeverantwoordelijkheid bij de brede groepen van kennisgebruikers voor die communicatie en transparantie, zoals journalisten, politici en mede-onderzoekers. Ook bij het CPB is soms sprake van “contested knowledge” en is een dergelijke medeverantwoordelijkheid van belang gebleken. De media aandacht over modellen, in 2016, heeft de noodzaak laten zien van goed ingevoerde journalisten en opiniemakers. Het CPB heeft op deze ontwikkelingen gereageerd met een informatiebijeenkomst en met interviews en opiniebijdragen.

Bij grote aandacht in media en sociale media kunnen de mogelijkheden tot inhoudelijke discussie aanzienlijk worden beperkt doordat de respons in verschillende domeinen zoals politiek en media in zeer hoog tempo verweven raakt en inhoudelijk versmalt. De mogelijkheid om dan met succes te reageren verkleint daarbij. Bij het CPB hebben deze dynamieken zich slechts beperkt voorgedaan: niet bij de discussie over Bitcoin, wel in mindere mate bij de discussie over Kansrijk Onderwijsbeleid in 2016. De recente respons analyse voor PBL laat zien dat dergelijke dynamieken vooral een proactieve benadering vergen. (p. 61, zie ook p. 48)

Inleiding

Deze contextuele respons analyse is bedoeld om de interactie van het CPB met de belangrijkste gebruikers in kaart te brengen. De aanleiding is het verzoek daartoe van het CPB in het kader van zijn zelfevaluatie voor de aanstaande externe visitatie in 2022. De analyse richt zich op gebruikers in vijf uiteenlopende domeinen: politiek, pers, wetenschap, sociale media en het brede maatschappelijke domein van gebruikers.

Het uitgangspunt van deze analyse volgt de aanbevelingen van SIAMPI (Social Impact Assessment Methods for research and funding instruments through the study of Productive Interactions).² Volgens deze benadering loont het om bij “impact” niet direct te zoeken naar concrete of afzonderlijke realisaties van invloed, maar te kijken naar de relaties die aan invloed of “impact” ten grondslag liggen: is er sprake van *productieve interactie* tussen de actoren, en waaruit bestaat deze interactie. Deze analyse poogt de productieve interacties van het CPB in kaart te brengen met actoren die in het kader van zijn missie belangrijk zijn. Daarbij ligt de nadruk niet op de acties en het beleid van het CPB zelf, maar op de respons van actoren, met als hoofdvraag of het CPB gezien wordt als gezaghebbend en hoe dat gezag door gebruikers gedefinieerd wordt op positieve of kritische wijze. De analyse gaat over de periode 2016-2021 en sluit waar mogelijk aan bij de aandachtspunten uit de evaluatie van 2016 en de Tussenbalans van 2019, waaronder de aandacht voor onafhankelijkheid, transparantie en communicatie, en (interdisciplinaire) samenwerking.

De werkwijze is steeds om de respons eerst zo veel mogelijk omvattend kwantitatief te analyseren, wat de basis is voor de systematische selectie van materiaal voor de meer kwalitatieve analyses van de respons.

Allereerst is gekeken naar de receptie van het werk van het CPB in het parlement, dat wil zeggen hoe het werk gebruikt wordt, maar ook naar de wijze waarop het CPB als instituut en adviseur wordt gerepresenteerd. De analyse betreft alle parlementaire Handelingen van de Eerste en Tweede Kamer, en geeft een omvattend kwantitatief beeld van de respons. Dat vormt vervolgens de basis voor een nadere kwalitatieve beschouwing van de verschillende modaliteiten van gebruik en representatie.

Bij de respons in de pers laat een kwantitatief overzicht de omvangrijke aandacht voor het CPB zien, in meer dan 10.000 krantenartikelen. Vervolgens wordt ingegaan op de weken met veel media aandacht, de relatie met de parlementaire agenda, de

---

² Spaapen, J., & Van Drooge, L. (2011). Introducing ‘productive interactions’ in social impact assessment. *Research evaluation*, 20(3), 211-218.

respons op structurele publicaties zoals MEVs en CEPs. Ook wordt een casus beschreven van dynamiek rondom kritiek op het CPB in diverse media. Vanwege de lengte ervan is de beschrijving opgenomen in bijlage 3, en de samenvatting ervan in de hoofdttekst. (bijlage 3, pagina 79)

De respons op social media richt zich op het gebruik op Twitter, aan de hand van een aantal cases, met aandacht voor verbanden met politiek en schrijvende media en voor de achtergronden van de Twitter gebruikers.

De maatschappelijke respons is onderzocht aan de hand van 88 publicaties waarvan het CPB 81 ervan heeft voorgesteld. Op internet is gezocht naar sporen van gebruik van deze 88 publicaties, met behulp van zoekmachines Google en BING, zodat een beeld gegeven kan worden van frequente (≥ 3 keer een publicatie gebruikt) en niet frequente gebruikers, en van het gebruikersprofiel van publicaties.

Ook is de academische respons op het CPB onderzocht, aan de hand van de 88 publicaties, met behulp van Google Scholar.

In een afsluitende paragraaf ga ik kort in op de verbindingen in de respons tussen domeinen, vooral gericht op mogelijke risico's vanuit het perspectief van de dynamiek van de respons.

Parlementaire Respons

Volgens Overheid.nl zijn er in de periode 2016-2021 426 parlementaire verslagen te vinden waarin melding wordt gemaakt van het CPB. Dat is minder dan het aantal uit de periode 2010-2015 (496). Het merendeel van de vergaderonderwerpen is financieel van aard of heeft betrekking op de voornaamste structurele parlementaire debatten zoals de Algemene Politieke Beschouwingen (APB) en de Algemene Financiële Beschouwingen (AFB).³

Naast de grote budgettaire onderwerpen zoals APB, AFB en ministeriële begrotingen zijn er meerdere vaak voorkomende onderwerpen. Ook die hebben vaak een duidelijk financieel karakter, zoals het Belastingplan of de Voorjaarsnota en de Najaarsnota. Maar de expertise en de onderzoeksuitkomsten van het CPB komen ook aan de orde bij talloze andere onderwerpen, zoals Gezondheidszorg, Europa, Klimaat, Pensioenen, etc. Tabel 4 geeft de aantallen weer van de vijftien meest voorkomende onderwerpen van de verslagen (Tabel 4).

Tabel 4 Vijftien meest voorkomende onderwerpen van parlementaire verslagen

	Eerste Kamer	Tweede Kamer	Totaal
Begrotingen van Ministeries	5	62	67
Algemene Politieke Beschouwingen	9	20	29
Algemene Financiële Beschouwingen	10	16	26
Belastingplan	13	9	22
Gezondheidszorg	4	17	21
Europa incl Top, ECB	3	18	21
Corona	1	20	21
Klimaat	4	15	19
Pensioenen		17	17
Arbeidsmarkt	5	8	13
Onderwijs	3	9	12
Wonen	3	7	10
Verantwoordingsdebat		9	9
Voorjaarsnota		8	8
Najaarsnota		8	8
Overige 95 vergader onderwerpen	18	105	123
Totaal aantal verslagen	78	348	426

³ Hoewel het aantal verslagen in deze periode in vergelijking met die van 2010-2015 kleiner is dan hiervoor tellen deze twee onderwerpen juist meer verslagen ook al zijn er per jaar twee APB's en AFB's, beide 10 in totaal voor de Eerste Kamer en de Tweede Kamer. Dit is een indicatie dat de aantallen parlementaire verslagen kunnen wisselen al naar gelang de agendavoering van de parlementsvoorzitters en de lengte van de vergadering. De aantallen verslagen van andere meer specifieke onderwerpen zullen meer overeenstemmen met de aantallen behandelde onderwerpen.

Naast de in tabel 1 genoemde onderwerpen zijn er bijna honderd andere aan te wijzen met een brede reikwijdte, van onderwerpen zowel met een duidelijke financieel economische signatuur zoals de dividendbelasting, Brexit, de arbeidsmarkt, armoede, discontovoet of eenverdieners als onderwerpen waarbij dat niet onmiddellijk duidelijk is, zoals de evaluatie van de jeugdwet, de samenvoeging van gemeenten, of de internationale veiligheidsstrategie. De expertise van het CPB wordt dus op een veel breder terrein van het politiek debat betrokken.

Alle passages uit de verslagen waarin het CPB voorkomt zijn vervolgens opgenomen en geclassificeerd naar spreker, partij. In totaal gaat het om 1772 tekstfragmenten.⁴ Deze inventarisatie geeft een iets ander beeld, dat meer zicht geeft op de intensiteit van het debat over de verschillende vergaderonderwerpen, en op de betrokkenheid van politieke partijen en hun woordvoerders. Zo blijkt dat alle partijen verwijzen naar het CPB en gebruik maken van zijn rapportages, cijfers en beleidsadviezen. (tabel 5)

Tabel 5 Vijftien meest voorkomende onderwerpen van vergadering waarin het CPB genoemd wordt, naar aantallen woordvoeringen en interventies per onderwerp en per zijde van het parlement.

Onderwerp van vergadering	Kabinet	Oppositie	Coalitie-partij	Totaal
Algemene Financiële Beschouwingen	103	182	73	358
Begrotingen van Ministeries	54	102	32	188
Belastingplan	44	94	21	159
Algemene Politieke Beschouwingen	39	85	22	146
Klimaat	15	42	23	80
Voorjaarsnota	26	36	16	78
Najaarsnota	35	23	16	74
Gezondheidszorg	21	34	5	60
Europa incl Top, ECB	17	25	16	58
Pensioenen	24	18	8	50
Verantwoordingsdebat	12	23	11	46
Arbeidsmarkt	13	17	9	39
Corona	18	16	3	37
Belastingdruk voor eenverdieners	6	11	9	26
Onderwijs	13	8	3	24
Wonen	5	13	4	22
Overig	95	186	68	349
Totaal	535	901	336	1772

⁴ Elk tekstfragment bevat een of meer verwijzingen naar het CPB van een spreker met één specifieke representatiewijze voor het CPB. Een interventie van een spreker kan daarom meerdere afzonderlijke tekstfragmenten omvatten.

Vooraf in de Algemene Financiële Beschouwingen wordt intensief over het CPB gesproken, voornamelijk door financieel woordvoerders en de kabinetsleden. De financieel woordvoerders zijn ook intensief betrokken bij de bespreking van belastingplannen, en de voor- en najaarsnota. Het valt op dat de meeste debatten gaan tussen oppositie en kabinetsleden. Althans, in hun woordvoeringen verwijzen vertegenwoordigers van de regeringspartijen opvallend minder naar het CPB dan die van oppositie en de kabinetsleden. Intrigerende uitzonderingen vormen de (waarschijnlijk zeer vaktechnische) onderwerpen Pensioenen, Corona en Onderwijs, waarbij vooral de kabinetsleden het meest verwijzen naar het CPB.

Onderwerpen van woordvoeringen en interventies

De diversiteit van de onderwerpen die de parlements- en kabinetsleden aansnijden bij hun woordvoeringen en interventies is mogelijk nog groter dan die van de formele agenda's. Hoewel het cliché wil dat de politiek het vooral heeft over de koopkracht en over de doorrekening van verkiezingsprogramma's valt vooral de aandacht voor andere onderwerpen op. (tabel 6)

Tabel 6 Onderwerpen in woordvoeringen en interventies van kabinet en parlementsleden

Onderwerp in interventie	Eerste Kamer	Tweede Kamer	Totaal
Gezondheidszorg	23	131	154
Corona	52	71	123
Klimaat	24	91	115
Koopkracht	21	94	115
Doorrekeningen programma's	9	99	108
Pensioenen	13	71	84
Arbeidsmarkt	22	60	82
Ontwikkeling van de Economie	13	59	72
Dividendbelasting	6	66	72
Inkomensverschillen	17	44	61
CPB	18	39	57
Effecten van beleid	19	35	54
Belastingen	7	45	52
Europa	5	44	49
Modellen		35	35
Alleenverdieners	6	25	31
Lonen		30	30
Innovatiebeleid	12	12	24
Wonen	1	20	21
Werkloosheid		19	19
Lastenontwikkeling	4	15	19
Overige 115 onderwerpen	89	306	396
Totaal	361	1411	1772

Er zijn onderwerpen met een hoge actualiteitswaarde zoals de onder de kabinet Rutte II voorgestelde, bekritiseerde en weer ingetrokken afschaffing van de dividendbelasting.

Veel van de woordvoeringen en interventies in 2020 en 2021 zijn ook direct gekoppeld aan de steunmaatregelen in de Corona crisis, Maar andere onderwerpen hebben een meer permanent karakter, zoals de aandacht voor gezondheidszorg, vooral met betrekking tot de discussie over de kostenstijging van de zorg en de hoogte van de zorgpremies, de diverse onderwerpen mbt klimaatverandering, pensioenen, arbeidsmarkt of de inkomensverschillen, of hebben betrekking op de ontwikkeling van de economie in algemene zin.

Doorrekeningen van programma's en voorstellen

Buiten kijf staat dat het CPB een centrale rol speelt in het parlementaire debat en de politieke besluitvorming. Dat is te zien aan de onderlinge verwachtingen, bijvoorbeeld bij het laten doorrekenen van verkiezingsprogramma's en voorstellen, waarbij partijen elkaar het belang daarvan voorhouden, en waarbij met name oppositie partijen met enige trots melden dat hun plannen de toets van de CPB kritiek doorstaan.^{5 6}

Toch is er de nodige ambivalentie waar te nemen over de doorrekeningen van programma's en voorstellen. Een doorrekening van het CPB draagt in het politieke debat bij aan de geloofwaardigheid van voorstellen en programma's.⁷ Er is zelfs groepsdruk waar te nemen om tot doorrekening te komen.⁸

Anderzijds merken parlementariërs onderling ook op dat er sprake is van strategisch gedrag. Wat een partij in de doorrekeningen "verstopt" komt niet altijd overeen met wat publiekelijk geventileerd wordt in het verkiezingsprogramma. Er is in zekere zin sprake van "teaching to the test" zoals Dijsselbloem zegt, om verkiezings-strategische overwegingen.⁹ Dat leidt vervolgens weer tot parlementair debat, bijvoorbeeld over de

---

⁵ "De SP heeft dan ook in haar verkiezingsprogramma het bedrag gereserveerd, dat het CPB becijferd had wat nodig zou zijn om tot deze bezettingsnorm te komen, te weten ruim 2 miljard euro." L. Marijnissen, Personeelstekorten in de Zorg, TK 29 maart 2017, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-61-6.html>

⁶ "De AOW-maatregel is kostbaar maar betaalbaar, ook na 2019. Het is een politieke keuze. Een volledige CPB-doorrekening inclusief koopkracht- en haalbaarheidseffecten wordt echter niet aangeboden bij een tegenbegroting. Daar zult u dus nog even op moeten wachten. Op onze partij-site kunt u die hele doorrekening overigens vinden. Zo transparant en duidelijk zijn wij." M. van Rooijen, AFB TK, 3 oktober 2018, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-8-6.html>

⁷ "Zeker. We hebben allemaal tegenvoorstellen en volgende week komen de CPB-berekeningen waar wij als Partij van de Arbeid aan meedoen. Uw partij ook? (A. Kuiken, PvdA, in debat met Agema, PVV)" A. Kuiken, Zwangerschap en Geboorte, TK, 22 April 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20202021-59-14.html>

⁸ "Ik wil wel dat er een mate van doorrekening van beleid en ook van verkiezingsprogramma's plaatsvindt, maar ik constateer dat de manier waarop we daar nu mee omgaan, volstrekt doorgeschoten is. We hebben een heel dik pakket van het Centraal Planbureau; dat vinden wij leuker, maar de Partij voor de Dieren vindt waarschijnlijk het Planbureau voor de Leefomgeving interessanter. Dat is een schijnwerkelijkheid, maar als we helemaal geen informatie geven, kunnen we onszelf ook redelijk bezighouden met onze eigen proefballonnetjes. Ik wil dus op een betere manier met de modellen omgaan. Dat zou ook weleens een wat minder uitgebreide manier kunnen zijn, maar weggooien is het kind met het badwater weggooien." P. Omtzigt, Verantwoordingsdebat, TK, 31 mei 2017. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-81-3.html>

⁹ J. Dijsselbloem, Verantwoordingsdebat TK. 31 mei 2017 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-81-6.html>

effecten van de basisbeurs en over verwijten van ‘stiekeme’ bezuinigingen op die beurs in programma’s die deze zeggende te bevorderen.¹⁰

Tegelijkertijd zien parlementsleden ook beperkingen in doorrekeningen om methodologische redenen waardoor politieke voornemens en doelen niet zonder meer vertaald worden in de doorrekeningen, zoals bij de investeringen in defensie in de verkiezingsprogramma’s van de SGP, CDA en VVD. En dat is weer reden tot onderlinge verwijten over strategisch gedrag.¹¹

Het CPB heeft overigens bij de recente doorrekeningen voor Keuzes in Kaart gereageerd op dergelijk strategisch gedrag door strengere voorschriften bij indiening en een grotere mate van terughoudendheid tijdens de doorrekening zelf.¹²

Politieke verschillen van inzicht

Dergelijke dynamieken, met betrekking tot onderlinge verwachtingen en strategisch gedrag om kiezers te overtuigen geven aan dat de rapporten en adviezen van het CPB moeten functioneren in een complex veld van tegengestelde belangen en uiteenlopende politieke uitgangspunten. Dat wordt onder meer duidelijk in het debat over Belastingdruk voor Eenverdieners in mei 2018, waar het CPB rapport *Eenverdieners onder Druk* wordt besproken. Daarin benadrukken Bruins (CU) en Stoffer (SGP) de bevinding dat de marginale belastingdruk voor gezinsinkomens met één kostwinner veel groter is dan bij twee inkomens per gezin. Leijten (SP) benadert het vraagstuk vooral vanuit de laagste inkomens, terwijl Van Weyenberg (D66) wel de uitkomst erkent van onevenwichtigheid maar ook wijst op de doelstelling van het beleid, “een gelijkere verdeling van arbeid en zorg tussen mannen en vrouwen”, een uitgangspunt wat niet zonder meer te verenigen is met de prioriteit die CU en SGP aan eenverdiener gezinnen geven.

De parlementaire context waarin het CPB werkt is derhalve complex door verschillende en vaak ook tegengestelde politieke belangen en uitgangspunten, waarbij de

---

¹⁰ Als ik kijk naar de vorige doorrekening van het CDA, dan zie ik dat u inderdaad voor het behoud van de basisbeurs was, maar ook dat u aan de andere kant op studenten bezuinigde door een korting op de lumpsum, door een korting op de aanvullende beurs en inderdaad ook nog door de studierente te verhogen. Dat was in totaal 500 miljoen. Dat zat wel in die doorrekening, maar dat stond niet in het verkiezingsprogramma. Als we daar toch over gaan praten, zou ik de heer Van der Molen willen vragen om ervoor te zorgen dat de volgende keer wanneer hij met zijn plannen komt, er niet nog een stiekeme bezuiniging staat in de CPB-doorrekeningen, op diezelfde studenten en die instellingen voor hoger onderwijs.» (L. Westerveld, GL, in debat met Van der Molen, CDA) L. Westerveld, Begroting Onderwijs, Cultuur en Wetenschap TK, 1 december 2020 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20202021-13-28.html>

¹¹ «We hebben vaak samen met de SGP en de VVD gepleit voor een hoger budget voor Defensie, en ook voor de noodzaak daarvan. De vorige keer zei de VVD bij de verkiezingen vooraf dat er echt meer geld naartoe moest. Daarom zeg ik dit. Maar toen het echt om boter bij de vis ging, dus als je keek naar wat er in het programma stond ... Als je het bij het CPB doorrekent, komt dat nooit zo goed uit. Het CPB vindt veel investeringen in Defensie nooit een mooie investering. Dan wordt er gezegd: laten we het toch maar wat lager doen. Nu blijkt dus dat de VVD dat alweer doet.» Van Helvert, Begroting Defensie, TK, 26 februari 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20202021-31-42.html>

¹² Ph. De Witt Wijnen, Geheim CPB-project dwingt partijen tot harde keuzes, NRC Handelsblad, 15 februari 2017.

verwachtingen bij parlement en kabinet over de inbreng van het CPB hoog gespannen zijn.

Kansrijk beleid reeks

Een van de aanbevelingen van de visitatiecommissie uit 2016 was de verbreding van de aanpak van de Kansrijk Beleid reeks met externe expertises en een meer multidisciplinair karakter. De reeks is voortgezet met diverse updates van rapporten en nieuwe titels.

De parlementaire behandeling van uitgaven in deze reeks blijft achter bij die van de structurele publicaties zoals de MEVs, CEPs en overige ramingen. Eén publicatie springt er uit, Kansrijk Arbeidsmarkt beleid. Dit rapport wordt veel en vooral expliciet genoemd, in het bijzonder tijdens het debat over de Wet Arbeidsmarkt in Balans in 2019, wat ook tot een discussie leidde over de inzet van modellen. Zie hiervoor de paragraaf Modellen en Onzekerheden.

Een aantal andere titels wordt wel genoemd, of er wordt indirect naar verwezen zodat er sprake is van een vermoedelijk verband met de publicatie. Verwijzingen in woordvoeringen en interventies naar publicatie Kansrijk Armoedebeleid ontbreken.

Ondanks het beperkt aantal verwijzingen wordt de reeks wel gewaardeerd gezien ook de wens van partijen tot meer publicaties. (tabel 7)

Tabel 7 Aantal woordvoeringen gerelateerd aan Kansrijk Beleid reeks, expliciet en vermoedelijk gerelateerd

	Expliciete verwijzing	Interventie vermoedelijk gerelateerd aan publicatie
Kansrijk Arbeidsmarktbeleid	22	7
Kansrijk Belastingbeleid	2	0
Kansrijk Innovatiebeleid	2	1
Kansrijk Mobiliteitsbeleid	1	
Nieuw kansrijk beleid gevraagd	1	0
Kansrijk Onderwijsbeleid	1	1
Overig vermoedelijk geassocieerd	0	4
"Kansrijk groei beleid"	0	2
Totaal	29	15

Representatie van het CPB in het parlement

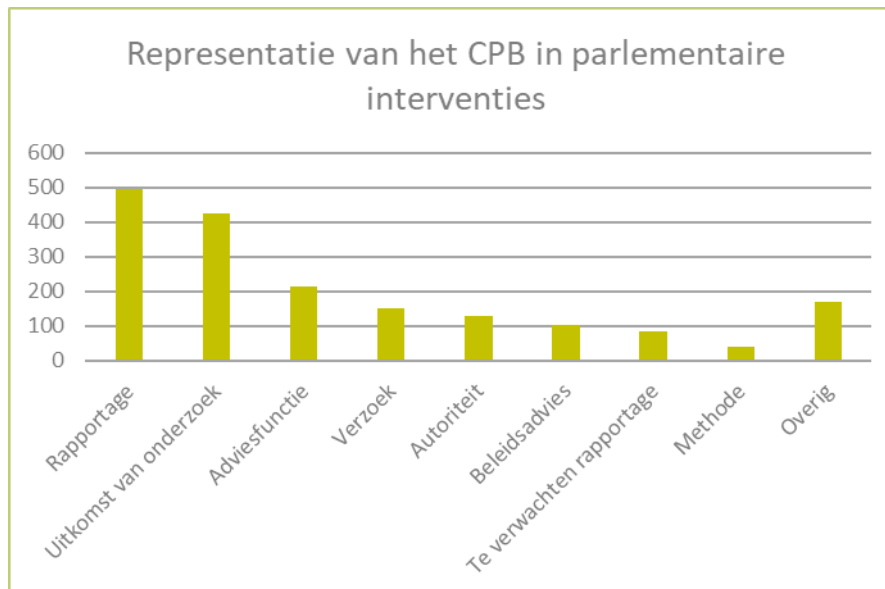
Om na te gaan hoe het CPB en zijn uitkomsten gezien en gewaardeerd worden zijn de 1772 tekstfragmenten geassocieerd naar het karakter van de interventie van de spreker: de wijze van representatie van het CPB en zijn resultaten. Parlementsleden en leden van

het Kabinet noemen het CPB bij het verwijzen naar rapporten of een uitkomst van onderzoek, maar ook door het CPB eenvoudigweg aan te roepen als autoriteit. In veel zo niet de meeste van deze gevallen is de representatie van het CPB het best te karakteriseren als een gezaghebbend instituut. Dat is ook het geval bij verzoeken vanuit de Kamer om onderzoeken, meestal gedaan via een motie gericht aan het Kabinet. Ook zijn verwijzingen naar toekomstige rapportages en eenvoudige verzoeken om toelichting over onderzoeksmethoden veelal te scharen onder de algehele noemer van gezaghebbende representatie. Parlementaire woordvoeringen en interventies over de adviesfunctie van het CPB vormen daarop een uitzondering zodat deze nader bekeken worden. (tabel 8)

Tabel 8 Definities van de representatiewijze van het CPB in het parlementaire debat

Representatiewijze	Definitie
Rapportage	Verwijzing naar een al dan niet met name genoemd rapport of meerdere rapporten
Uitkomst van onderzoek	Verwijzing naar specifiek resultaat van onderzoek, vaak cijfermatig
Adviesfunctie	Opmerkingen over de rol van het CPB in het beleidsproces, al dan niet in relatie tot methoden, reikwijdte van de adviezen en uitkomsten, capaciteit, werkwijze, verhouding tot parlement en politiek etc.
Verzoek	Verzoek om een bepaald onderzoek uit te voeren
Autoriteit	Het CPB wordt als gezaghebbend instituut gerepresenteerd, zonder verdere argumentatie.
Beleidsadvies	Verwezen wordt naar een advies of standpunt dat het CPB inneemt of zou hebben gegeven
Te verwachten rapportage	Verwezen wordt naar een te verwachten rapportage
Methode	Opmerkingen of verzoeken om toelichting over de gebruikte methode of werkwijze zonder daarbij de adviesfunctie van het CPB te betrekken.
Overig	Alle verwijzingen niet in bovenstaande passend zoals Verwijzingen naar mondelinge mededelingen en briefings, vragen naar voortgang onderzoek of voortgang bij verzoek, etc

De vormen van representatie verschillen flink in aantal, waarbij de categorieën van gezaghebbende representatie, (Rapportage, Uitkomst van Onderzoek, Autoriteit, te verwachten rapportage) ruim in de meerderheid zijn (figuur 6).

Figuur 6 Aantallen tekstfragmenten naar representatiewijze van het CPB in parlementaire debatten

Woordvoeringen en interventies die de adviesfunctie van het CPB betreffen komen vrij gelijkmatig over de jaren voor, maar er zijn wel enkele uitschieters. Zo wordt er wat intensiever gerefereerd aan de adviesfunctie tijdens de AFB's van 2016 en 2018 (resp. 14 en 11 keer), bij het vergaderonderwerp over de appreciatie van het kabinet van het Klimaat Akkoord in 2019 (15 keer), en bij het Verantwoordingsdebat in 2017 (14 keer).

Deze betrekkelijke uitschieters geven aanleiding de verschillende modaliteiten in de categorie Adviesfunctie meer inhoudelijk te bekijken. Zo gaan de woordvoeringen en interventies bij de AFB's van 2016 en 2018 vooral over de taak van het parlement en het kabinet bij het maken van een politieke afweging ten opzichte van de expert rol van het CPB en uitkomst van de onderzoeken. Ook raken de discussies over de gang van zaken bij de presentatie van het rapport over het Klimaat Akkoord (*Het Klimaatakkoord: effecten en aandachtspunten*, 2019, samen met het PBL) aan de rol van de planbureaus in het beleidsproces, en ging de discussie in het Verantwoordingsdebat van 2017 over de status en de effecten van de CPB modellen.

De adviesfunctie van het CPB kan dus op veel verschillende manieren aan de orde gesteld worden. Zo is het mogelijk dat Kabinet en Parlementsleden het hebben over de onafhankelijkheid van het CPB, maar ook de reikwijdte van de onderzoeksresultaten of de plaats van het bureau in het beleidsproces: de validiteit van de uitkomsten en de wijze waarop deze gecommuniceerd wordt. Ook is het mogelijk dat de verhouding tot het parlement en het kabinet benoemd wordt, bijvoorbeeld bij verwijzingen naar het verschil tussen het beleidsadvies of de uitkomst van een CPB onderzoek enerzijds en de politieke verantwoordelijkheid bij het maken van een keuze anderzijds, de onderlinge discussies over hoe partijen en kabinet om gaan met de adviezen, zoals bij verwijzen over

opportunisme of het zich verschuilen achter het CPB als autoriteit, en over (al dan niet vermeende) dominantie van het economisch perspectief of de dominantie van het CPB zelf in de politieke besluitvorming. (De Groot, PvdA in de discussie over het Brede Welvaartsbegrip, TK 22 juni 2016.¹³

“dat ook allerlei andere instituten bezig zijn met het beoordelen van beleid, voorgenomen beleid en de effecten daarvan op de welvaart in brede zin. Met die dominantie valt het dus wel mee.”

Ook worden opmerkingen gemaakt waarbij het CPB vergeleken wordt met soortgelijke instellingen in het buitenland, over de samenwerkingen en relaties met de andere planbureaus, of waarbij het CPB als voorbeeld wordt gegeven hoe een expert rol het beste vervuld kan worden. (tabel 9)

Tabel 9 Diverse vormen van representatie van het CPB waarin de adviesfunctie wordt benoemd.

Categorie	Soort	Aantal
CPB zelf	Onafhankelijkheid CPB	37
	Reikwijdte berekeningen	29
	Beleidsproces	21
	Modellen en onzekerheden	14
	Capaciteit CPB (menskracht)	5
	Toekomstige rol	3
Expert veld	Planbureaus, overige	14
	CPB vergeleken met andere bureaus	8
	CPB als voorbeeld	3
Parlement onderling	Politieke afweging vs CPB berekeningen als uitgangspunt voor beleid	21
	Verschuilen achter CPB, opportunisme	10
	Dominantie economisch perspectief	7
	Doorrekeningen	7
Divers	Overig	27
Totaal		206

De voornaamste categorieën van representatie met betrekking tot de adviesfunctie licht ik hier toe: de onafhankelijkheid van het CPB, de plaats in het beleidsproces, de reikwijdte van de adviezen en uitkomsten en de opmerkingen over modellen en methoden die daaraan ten grondslag liggen. De voorbeelden zijn ontleend aan quotes uit de parlementaire debatten. Korteheidshalve laat ik die hier weg, in Bijlage 2 zijn dezelfde passages mét quotes te lezen, in een verder identieke tekst. (Bijlage 2, zie pagina 65).

¹³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-99-3.html>

Onafhankelijkheid

De onafhankelijkheid van het CPB wordt doorgaans direct en eenduidig positief benoemd in debatten.¹⁴ In enkele gevallen wordt daar ook de adviesrol van het CPB bij betrokken, bijvoorbeeld bij de te voorziene rol van het CPB bij het beoordelen van verkiezingsprogramma's, of de gebruikte methoden. Een enkele keer wordt de aard en de merites van die onafhankelijkheid daarbij verder uitgediept, door bijvoorbeeld te verwijzen naar de waarde van een onafhankelijk oordeel voor het politieke debat door een gezaghebbend instituut (Dijsselbloem AFB TK, 22 november 2018), of ook door de interne review processen te vermelden die het CPB zelf hanteert.¹⁵ Dergelijke opmerkingen bevestigen de onafhankelijkheid in positieve zin.

Anderzijds zijn er ook kritischer of ook negatievere opmerkingen over onafhankelijkheid. Dat geldt bijvoorbeeld het debat tussen R. Leijten (SP) en Minister Schippers bij de herziening van de zorgverzekeringswet in 2016. Leijten spreekt bij het bepleiten van de afschaffing van de eigen bijdrage in de ziektekosten over “zogenaamde onafhankelijkheid” van het CPB en brengt de adviesfunctie van het CPB zo in het verband met zijn rol in het beleidsproces. Minister Schippers brengt daar het autoriteitsargument van de statuur en autoriteit van het CPB tegen in, en wijst op de klaarblijkelijke bereidheid van de SP het CPB wel als autoriteit te zien bij de doorrekeningen van hun plannen.¹⁶

Het zou te beperkt zijn om het verwijt van Leijten slechts te zien als een globale kritische politieke stellingname. De onafhankelijkheid is voor haar (ook) op een andere wijze in het geding. Zij ziet de informatievoorziening naar de kamer als niet-transparant waar het gaat over de grondslag van de CPB berekeningen. Dat raakt aan de plaats en functie van het CPB in het beleidsproces.¹⁷

Beleidsproces

Hoewel van diverse zijden de onafhankelijke status van het CPB wordt bevestigd, wordt het CPB ook dominant genoemd, vooral door oppositie. Soms betreft dat ook de positionering van het kabinetsbeleid, bijvoorbeeld in de wijze waarop uitkomsten van het CPB gepresenteerd worden als uitkomsten van het kabinetsbeleid.¹⁸

De verwevenheid van het CPB met het kabinetsbeleid, in de overdracht of het gebruik van de expertise van het CPB, wordt niet alleen beleefd door de oppositie maar ook door

---

¹⁴ Van 't Wout (VVD), Verantwoordingsdebat TK, 6 juni 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-90-5.html>

¹⁵ Staatssecretaris Snel, Fiscale Agenda, TK, 14 juni 2018. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-94-14.html>

¹⁶ Minister E. Schippers, Wijziging Zorgverzekeringswet TK, 29 november 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-28-32.html>

¹⁷ R. Leijten, Wijziging Zorgverzekeringswet TK, 29 november 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-28-35.html>

¹⁸ R. Leijten, Vragenuur, 22 november 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-25-2.html>

bijvoorbeeld coalitiegenoten. In de Eerste Kamer merkt Postema (PvdA) ten tijde van Rutte II op dat de MEV rapportages zeer grote invloed hebben op de Miljoenennota.¹⁹ Dat werd eerder ook genoemd door Bruins (CU), in het debat over Brede Welvaart.²⁰

Daarnaast bestaat er ook onzekerheid of onduidelijkheid over de precieze rol van het CPB in de complexiteit van het beleidsproces. Dat geldt niet alleen de directheid van de informatievoorziening aan de Kamers, maar ook aan de kwestie wie het CPB een verzoek of vraag om onderzoek te laten doen, ook door bewindslieden.²¹ Weliswaar komt het regelmatig voor dat bewindslieden stellen formeel geen opdrachten te kunnen verlenen, toch wordt ook regelmatig de suggestie gedaan dat het gesprek tussen CPB en de politiek vooral via bewindslieden loopt.²²

De uiteenlopende posities en rollen van ministerie en CPB blijken in de debatten niet altijd gemakkelijk te onderscheiden te zijn, omdat het CPB de Kamer informeert maar ook het Kabinet. Ook berekent het Ministerie van Financiën op basis van CPB berekeningen eigen prognoses voor de ontwikkeling van de staatsschuld.²³ Bij opmerkingen over methoden en modellen lijkt zowel de expertise van het CPB als die van het ministerie in het geding te zijn.²⁴ De klaarblijkelijke onduidelijkheid leidt sommigen tot een conclusie dat er sprake is van een verstrengeling van verantwoordelijkheden en rollen, zoals nota bene de oud-staatssecretaris Financiën Van Rooijen, kamerlid van 50-Plus, stelt.²⁵

De band tussen kabinet en CPB wordt overigens gecompliceerd doordat kabinetsleden de gezaghebbende rol en positie van het CPB soms aanwenden bij de verdediging van een kabinetsstandpunt dat afwijkt van het advies. In een debat over een bezuinigingsopgave merkt Eerste Kamerlid De Grave op dat Hoekstra een ander beleid voert dan het CPB adviseert. De Grave zegt dit lovenswaardig te vinden omdat daarmee het politieke primaat aangegeven is. Hoekstra antwoordt dat hij het discussiepunt met het CPB (Laura van Geest) zal opnemen die hij de volgende dag toch zou treffen, daarmee niet alleen de autoriteit van het CPB benadrukkend maar ook het compliment van De Grave ongedaan makend.²⁶

---

¹⁹ Postema, AFB EK, 22 november 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20162017-8-3.html>

²⁰ Bruins, Tijdelijke Commissie Breed Welvaartsbegrip, TK, 22 juni 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-99-3.html>

²¹ W. Hoekstra, Verantwoordingsdebat 2019 TK, 23 mei 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-74-23.html>

²² Bruins, Najaarsnota 2020 TK, 10 maart 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20202021-38-5.html>

²³ W. Hoekstra, Najaarsnota AFB EK, 19 november 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20192020-7-8-n1.html>

²⁴ W. Hoekstra, Najaarsnota AFB EK, 19 november 2019. zie ook W. Suyker, *CPB's role in the Dutch budgetary process* 2017

²⁵ Van Rooijen, Uiteenlopende afrekent wegen geen of geringe eigenwoningschuld TK, 21 november 2017, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-24-23.html>

²⁶ W. Hoekstra, AFB, EK, 12 december 2017, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20172018-12-7.html>

De rol en invloed van het CPB in het beleidsproces blijkt dus complex en indringend te zijn, maar deze wordt in het parlement niet altijd als helder beleefd of gepresenteerd. Dit is niet alleen een kwestie van ervaring of beleving, het is zeker niet uit te sluiten dat onduidelijkheden en ambivalenties gebruikt of benadrukt worden als onderdeel van politieke positiebepalingen, wat uiteindelijk afbreuk kan doen aan het gezag van het CPB.

Reikwijdte.

De adviesfunctie van het CPB komt ook aan de orde in relatie tot de inhoud van de rapporten en adviezen, en tot de werkwijze en methoden. Een flink aantal opmerkingen betreffen de reikwijdte van de adviezen en uitkomsten van onderzoek, dat wil zeggen de (externe) validiteit van het onderzoek en de wijze waarop aanspraken en beperkingen van het onderzoek gecommuniceerd worden.

Er is algemene erkenning, ook bij de oppositie, dat onvoorziene ontwikkelingen het moeilijk maken om tot robuuste uitkomsten of goede voorspellingen te komen, zoals bij Brexit of in de Coronacrisis. Zo vraagt een geharnast criticus van het CPB of het mogelijk is een herziene Voorjaarsnota te krijgen omdat de juni raming van het CPB een nieuwe actualiteit zou bieden.²⁷ Dergelijke bijzondere of onvoorziene ontwikkelingen raken volgens sommigen wellicht ook de econometrische mogelijkheden tot modellering, zoals bij rentestanden die lager zijn dan de groeivoet.²⁸

Maar er zijn met de nodige regelmaat ook opmerkingen te vinden die gaan over de validiteit van het onderzoek zelf, zoals over de precisie waarmee koopkracht berekend en gepresenteerd wordt,²⁹ of over de predictieve validiteit of robuustheid van uitkomsten over de lange termijn, of het houdbaarheidstekort:

Daar gaat het vanavond niet over, maar daarmee hebben wij het idee dat de berekening op zichzelf matig klopt op grond waarvan het Centraal Planbureau de sommetjes heeft veranderd. [...] Ik heb altijd wel discussie gevoerd over de vraag hoe robuust die langetermijnsommetjes, die houdbaarheidstekortsommetjes, eigenlijk zijn, als er zomaar achteloos, zoals de kranten het noemen, een cadeautje van Laura van Geest komt waardoor er een akkoord komt. Zo onserieus is het CPB niet, weet ik als geen ander. Maar ik hoor toch graag een betere onderbouwing waarom er nu opeens 5 miljard is.³⁰

Beperkingen worden niet alleen door oppositieleden signaleerd maar ook door het Kabinet. Zo wil Minister Hoekstra bij de behandeling van de Voorjaarsnota in 2019 de

---

²⁷ Van Dijke, PVV, Verantwoordingsdebat over het jaar 2019, TK, 26 mei 2020, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-74-23.html>

²⁸ Bruins, Najaarsnota TK, 18 december 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-38-16.html>

²⁹ E.M. Sent, APB EK, 30 oktober 2018, <https://www.eerstekamer.nl/verslag/20181030/verslag>

³⁰ F. Crone, Wet Temporiseren AOW Leeftijd, EK, 2 juli 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20182019-37-10.html>

ramingen voor de zorg structureel verbeterd hebben, maar wijst hij er ook op dat de huidige de best mogelijke zijn.³¹

Kwesties van reikwijdte worden ook aangesneden voor bepaalde beleidsterreinen zoals de bijdrage van onderwijs en innovatie aan de groei van de economie, (Onderwijs, Innovatie: Sneller, D66), of bij de ontwikkeling van een breder welvaartsbegrip.³² Daarbij is waardering voor de inzet van het CPB en de andere planbureaus, tegelijkertijd spreken kabinet en parlement elkaar aan op het politieke primaat en het vervullen van de eigen rol:

We hebben in deze Kamer terecht zeer veel debatten over de besteding van welvaart en de verdeling daarvan, maar we hebben hier best weinig gesprekken over de opbouw en het creëren van die welvaart. Het is natuurlijk de taak van regering en volksvertegenwoordiging om elkaar aan te spreken op de manier waarop wij onze welvaart creëren, de mate waarin ons dat lukt en de mate waarin we dat wenselijk vinden.³³

De transparantie die het CPB nastreeft vindt hier een concrete toepassing, die ook in het parlement een vertaling krijgt. De oproep van CPB directeur Van Geest om koopkrachtplaatjes niet te letterlijk te nemen wordt ook in het parlement verwoord, bijvoorbeeld door Minister Koolmees die de Kamer er aan herinnert dat het CPB zelf zegt dat het statische koopkrachtplaatje een beperkt beeld geeft van de werkelijkheid.³⁴

Het CPB geeft zelf aan welke beperkingen er aan berekeningen ten grondslag liggen, en geeft ook aan als de te verwachten effecten niet berekend kunnen worden, zoals bij de advisering over de afschaffing van de Dividend belasting, of de effecten van een actieprogramma Werken in de Zorg.³⁵ De parlementaire discussie over de Dividend belasting krijgt daardoor onmiskenbaar een meer politiek karakter.³⁶

Modellen en onzekerheden

Met enige regelmaat wordt kritisch gesproken over modellen en methoden, door uiteenlopende partijen. Soms komt daarbij een duidelijke ambivalentie aan het daglicht over nut en noodzaak. Bij de behandeling van de Wet Arbeidsmarkt in Balans wil Smeulders, woordvoerder van GroenLinks weten wat de gevolgen zijn voor het aantal flexcontracten, vooral bij de laagst betaalden. Heerma, CDA, wil daar meer van weten, en stelt Smeulders de vraag wat voor soort onderzoek hij wil, een kwalitatief onderzoek zoals het SCP dat kan leveren, of een cijfermatige onderbouwing zoals het CPB dat doet. Heerma schetst de afweging dat een berekening volgens een CPB model uitgaat van de

---

31 W. Hoekstra, Minister, Voorjaarsnota TK, 3 juli 2019

³² Sneller, AFB, TK, 2 okt 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-8-6.html>

³³ Wiebes, Groeibrief van het kabinet, TK, 4 februari 2020, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-49-36.html>

³⁴ W. Koolmees, Brede Koopkrachtontwikkeling in 2018, TK, 11 april 2018, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-72-3.html>

³⁵ Actieprogramma Werken in de Zorg, TK, 11 oktober 2018, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-12-12.html>

³⁶ Coalitie houdt krampachtig gelederen gesloten over dividendbelasting, FD, 8 november 2017.

veronderstelling dat het verlagen van uitkeringen de werkgelegenheid toeneemt, en vraagt zich af of een dergelijke modelmatige aanpak toegevoegde waarde biedt. Smeulders antwoordt daarop af te willen zien van een model berekening omdat daar ongewenste effecten in zitten³⁷:

De discussie mondt echter regelmatig ook uit in een reflectie op het parlementair functioneren, in die zin dat critici het verwijt van selectief winkelen wordt voorgehouden, maar ook dat de uitkomsten van modellen en methoden van nut zijn ook al gaan deze gepaard met onzekerheden, en dat het uiteindelijk moet gaan om het primaat van de politiek. Illustratief is het debat over modellen zoals Omtzigt dat aanging tijdens het Verantwoordingsdebat. Omtzigt zegt “De Nederlandse politiek lijdt aan modellen- en statistiekenfetisjisme” en wil een motie indienen om met wetenschappers en adviesorganen in gesprek te gaan om modellen “iets meer van de werkelijkheid” te laten weergeven. Nijboer (PvdA) werpt tegen dat het Omtzigt zelf is die zo vaak vraagt naar koopkrachtplaatjes terwijl Van Weyenberg hem voor houdt dat elk Kamerlid de uitkomsten zelf kan interpreteren. Ook Minister Dijsselbloem wijst er op dat het model zelf niet ter discussie staat: “het is misschien de omgang met de modellen die anders moet”.³⁸

Dergelijke debatten laten zien dat er in het parlement bereidheid is om de onzekerheden bij het gebruik van modellen en methoden te accepteren en de expertise van het CPB ook te verdedigen. Toch blijven parlementsleden, met zoveel verschillende inzichten en standpunten, ambivalent. Niet ieder Kamerlid lijkt de onzekerheden te accepteren. Zo vroeg Norbert Klein (oud 50-Plus, fractie Klein) in de Kamer om het meenemen van gedragseffecten bij het doorrekenen van de effecten van het basisinkomen, iets waarover hij al met het CPB zei te hebben gesproken. Minister Asscher antwoordde daarop dat er op modellen wel was aan te merken maar dat de regering waarde hecht aan de bestaande doorrekening.³⁹

Het CPB zelf stelt dergelijke onzekerheden ook aan de orde, niet alleen in krantenartikelen en interviews – zie het volgende hoofdstuk- maar ook in rapportages, en doet dat niet alleen in woorden maar ook in de statistische presentatie daarvan. Een van de middelen is de fan-chart, waarmee een kwantitatieve duiding wordt gegeven van onzekerheid.⁴⁰

---

³⁷ Wet Arbeidsmarkt in Balans, TK, 31 januari 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-48-8.html>

³⁸ Verantwoordingsdebat, TK, 31 mei 2017 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-81-3.html>

³⁹ Berekening en Financiering van de invoering van het basisinkomen, TK, 22-feb-2017, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-56-9.html>

⁴⁰ <https://www.cpb.nl/fan-charts-maart-2019-cep>

De methode wordt een keer genoemd in het parlement, door Minister Dijsselbloem.⁴¹ Niettemin blijven Kamerleden en Kabinet op twee benen hinken. Enerzijds fungeren in hun woordvoeringen de CPB ramingen als informatie voor en reflectie op beleid, anderzijds worden ramingen ook behandeld als expressie van beleid. De twee verschillende begrippen van ramingen lopen door elkaar heen, en dat lijkt soms ook het geval bij de manier waarop Kamerleden en Kabinet de terminologie van het CPB inzetten in hun debatten. zelf wordt, zoals bij het begrip Basispad.

Terwijl enerzijds men elkaar het idee van het politieke primaat voorhoudt, wordt anderzijds het begrip Basispad niet zozeer gepresenteerd als een schatting maar als een precieze voorspelling en concreet gegeven. Zo verwijst Minister Hoekstra bij de Algemene Financiële Beschouwingen van 2017 naar de effecten van inkomensongelijkheid in het Basispad van het vorige kabinet, door te stellen dat “dit kabinet die toename [van ongelijkheid] ongedaan maakt” En bij dezelfde AFB levert Nijboer (PvdA) juist kritiek op het kabinetsvoornemen tot afschaffing van de Dividendrente door te wijzen op de CPB cijfers: “Ook zie je wat er reëel gebeurt, dus inclusief basispad, want dat is wat mensen thuis voelen”.⁴²

De ambivalenties rondom modellen wordt een enkele keer ook gezien bij het begrip Basispad, in elk geval door Sneller (D66). Hij ziet het Basispad als bron van beperking om goed te kunnen discussieren over de stijgende zorgkosten, en bepleit meer transparantie bij de aannames in modellen en Basispad:

Maar het komt ook doordat de zorg als enige sector elk jaar automatisch mag groeien. Dat is deels terecht, maar deels ook door aannames uit de modellen en het basispad, die de politiek onmachtiger maken dan nodig. Volgens mij kan meer transparantie hier geen kwaad, om de politiek ook bewuster te maken van het stuur dat ze in handen kan nemen.⁴³

Toch prevaleert het begrip van Basispad als concreet gegeven, ook bij een recente verklaring van een kabinetslid. Bij de bespreking van het Derde steunpakket voor bedrijven en werknemers in oktober 2020 refereert Minister Koolmees aan de onzekerheden in de voorspellingen van economische groei, maar in dezelfde zin stelt hij dat het CPB groei ziet in het Basispad:

Het Centraal Planbureau gaat natuurlijk ook uit van economische groei volgend jaar. Daar zit heel veel onzekerheid in, jazeker, ook gegeven het virus, maar het basispad van het CPB is weer 3,5% economische groei volgend jaar en dus weer

---

⁴¹ J. Dijsselbloem, Stabiliteitsprogramma en Nationaal Hervormingsprogramma, 19 april 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-78-38.html>

⁴² AFB, TK, 21 november 2017, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-20-16.html> Hoestra verwijst naar Analyse economische en budgettaire effecten van de financiële bijlage van het Regeerakkoord

⁴³ Sneller, D66, Voorjaarsnota 2019, TK, 8 augustus 2019 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-101-14.html>

groei van werkgelegenheid. Hoe zorgen we er dan goed voor dat mensen ook worden geholpen van een baan naar een baan? ⁴⁴

Hoewel het begrip Basispad vooral voorkomt in CPB doorrekeningen van verkiezingsprogramma's, wordt het in het parlement toenemend gebruikt, niet alleen bij de AFBs en APBs van 2017 waar de merites van programma's nu eenmaal besproken worden, maar ook in andere debatten; tussen 2006-2011 23 keer, tussen 2011-2016 59 keer en in de recente periode in 76 debatten. Dit hoeft niet noodzakelijk te duiden op een trend, maar de hier gegeven voorbeelden illustreren wel een bereidheid tot overinterpretatie van CPB uitkomsten.

Advies in de Corona crisis

De onzekerheden zijn sinds Brexit niet verminderd, door de Corona crisis. Dat heeft niet geleid tot meer kritiek. Het aantal negatieve waarderingen is in 2020 zelfs gedaald. Waren er in de vorige jaren ongeveer meerdere woordvoeringen en interventies te registreren die negatief uitvielen voor het CPB (met 18 negatieve opmerkingen in 2016, en tien in de jaren daarna), in 2020 was er één opmerking, die vooral lijkt te gaan over de betrouwbaarheid van de doorrekening van het voorstel voor de een PvdA initiatiefwet Minimumuurloon.⁴⁵ Geen van de opmerkingen betrof de kwaliteit en relevantie van de Corona ramingen.

Concluderend

Het CPB blijkt zeer gezaghebbend in parlement, in gewone en in crisistijden, ook al zijn er partijen die kritisch zijn op de adviezen en de methoden. Uit de wijze waarop aan het CPB wordt gerefereerd komen twee discussies naar voren die nauw samenhangen met deze gezaghebbende positie en die vooral te maken lijken te hebben met de transparantie die het CPB nadrukkelijk nastreeft.

In bestuurlijke zin wordt de rol in -of de verwevenheid met- het beleidsproces in het parlement niet altijd even helder beleefd of voorgesteld. Daarbij is overigens niet uit te sluiten dat dergelijke onduidelijkheden en ambivalenties over rollen bewust onderdeel zijn van de inzet in het politieke debat in het voordeel van de eigen stellingname.

De eigen dynamiek van het politieke debat en de presentatie voor kiezers speelt duidelijk ook mee in de waardering voor de doorrekeningen van verkiezingsprogramma's. Kamerleden stellen deze doorrekeningen zeer op prijs, en is er groepsdruk om mee te doen. Maar men is zich ook scherp bewust van strategisch gedrag zowel bij de presentatie van de uitkomsten in de media als bij de indiening van de programma's. Dergelijke discussies spelen ook recentelijk, ook al heeft het CPB de regels rondom deze doorrekeningen aangescherpt.

---

⁴⁴ W. Koolmees, Derde steunpakket voor bedrijven en werknemers. TK, 13 okt 2020, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20202021-6-8.html>

⁴⁵ Tielen (VVD), Wet invoering minimumloon, 29 september 2020, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-99-3-n1.html>

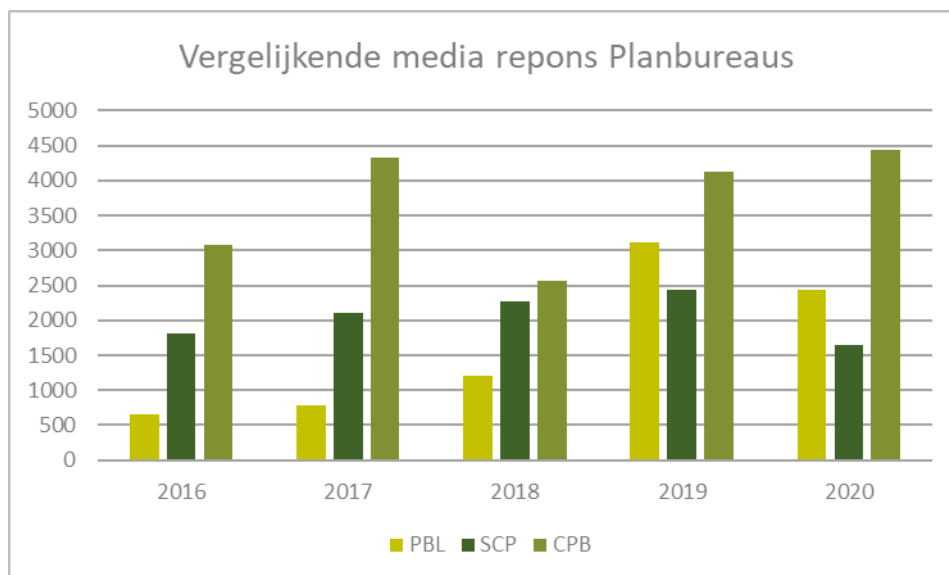

Wat betreft de inhoudelijke aspecten van gezag en transparantie blijken oppositie, regeringspartijen en kabinet doorgaans de uitkomsten van CPB onderzoek als gezaghebbend te ervaren. Wel is er discussie over reikwijdte, zoals over de validiteit in termen van de voorspelbaarheid of de robuustheid van de berekeningen op de langere termijn. En er zijn soms duidelijke twijfels over nut en noodzaak van model berekeningen, vanwege aannames in de modellen die niet passen in complexe beleidsterreinen zoals onderwijs en innovatie.

Er is waardering voor het bepleiten van terughoudendheid bij de interpretatie van uitkomsten, zoals bij koopkrachtplaatjes, maar er is ook een duidelijk aanwijsbare ambivalentie in de behandeling van publicaties als gezaghebbend uitkomsten van onderzoek. Enerzijds is er de bereidheid deze te zien als instrumenten voor reflectie op beleid, anderzijds is er de tendens om ze te presenteren als concrete realiteiten, en als onderstrepingen van de eigen politieke positie of het ingezette beleid, daarmee het gezag van het CPB aanwendend voor eigen gebruik. Dat gaat soms gepaard met overinterpretatie. Het voorbeeld van de wijze waarop het begrip Basispad wordt gebruikt laat daarbij zien dat de aangereikte begrippen niet altijd bestand zijn tegen de druk van de grote mate van erkenning, het lijkt de prijs van het gezag.

Respons in de media

Met zoektermen “CPB” en “Centraal Planbureau” zijn er in LexisNexis in de periode 2016-2021 meer dan 19.000 artikelen te vinden,⁴⁶ Met correctie voor artikelen met eenzelfde titel die in verschillende kranten verschenen zijn dat 8776 artikelen. Het Financieele Dagblad (FD) is sinds deze zomer klaarblijkelijk niet meer in LexisNexis terug te vinden, zodat het archief van die krant apart is geraadpleegd. Daarin stonden 1353 artikelen over het Centraal Planbureau. In totaal zijn er in deze periode dus meer dan 10.000 artikelen over het CPB verschenen. In vergelijking met andere planbureaus SCP en PBL is de media aandacht hoog en ook betrekkelijk constant, met een kleine dip voor het naverkiezingsjaar 2018. (figuur 7)

Figuur 7 Vergelijking media respons CPB met SPC en PBL, incl. artikelen met dezelfde titel in verschillende bladen per mei 2021⁴⁷

De media respons is gericht op uitkomsten uit de structurele rapporten van het CPB, zoals de Macro Economische Verkenningen (MEV), het Centraal Economisch Plan (CEP), of de overige ramingen en de Middellangetermijnverkenningen (MLT), maar ook op andere publicaties zoals de doorrekeningen van verkiezingsprogramma's, en notities, policy briefs en dergelijke. Voor de artikelen in andere kranten dan het FD blijkt dat zowel uit een indeling van artikelen op trefwoord als uit de aandacht in deze media voor 88 specifieke rapporten.⁴⁸ Vanwege het ontbreken van het FD in LexisNexis is het helaas niet mogelijk om een soortgelijke analyse voor de artikelen in die krant te doen.

⁴⁶ De gegevens gaan over nieuws in Nederlandse kranten, mvv het Financieel Dagblad waarvoor geen gegevens gevonden werden. Deze zijn apart onderzocht via het archief van het FD.

⁴⁷ Het FD ontbreekt vanaf medio 2021 ontbreekt in LexisNexis. De figuur beperkt zich daarom tot 2016-2020 en is ontleend aan Ad Prins, (2021) Contextual Response Analysis of PBL 2016-2021, Groningen.

⁴⁸ De tekstfragmenten in LexisNexis blijken voor 75% van het totaal aantal artikelen geassocieerd te kunnen worden aan de hand van diverse trefwoorden die karakteristiek zijn voor het onderwerp.

De meeste van de 8776 artikelen hebben de economische ontwikkelingen in meest brede zin als onderwerp, gevolgd door artikelen die meer specifiek gaan over koopkracht, lonen, arbeidsmarkt of pensioenen of ook de diverse doorrekeningen, voorspellingen of ramingen. Ook verschijnen er veel artikelen over actuele onderwerpen zoals Corona, Klimaat, of Brexit. Bij de laatste onderwerpen valt op dat de aandacht zich vooral voordoet in specifieke jaren. Hoewel de aandacht voor specifiek economische onderwerpen leidend is in de media respons blijken andere onderwerpen zoals onderwijs en wonen. (Tabel 10)

Tabel 10 Vijftien veel voorkomende onderwerpen van Nederlandse krantenartikelen 2016-2021, anders dan in FD.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Totaal
Economie	281	183	136	216	510	309	1635
Koopkracht	62	61	87	172	68	76	526
Verkiezingsprogramma's	85	308	17	15	16	48	489
Lonen	64	85	77	85	76	47	434
Corona					215	203	418
Gezondheidszorg	72	111	53	52	50	53	391
Arbeidsmarkt	71	65	52	50	94	49	381
Doorrekening	20	66	25	64	74	122	371
Pensioenen	67	38	39	66	79	16	305
Klimaat	8	3	56	196	14	21	298
Wonen	49	21	24	28	22	41	185
Onderwijs	30	10	8	40	54	42	184
Formatie	12	68	8	11	12	47	158
Brexit	86	10	17	16	2		131
Circulaire Economie	6	69	18	17	12	5	127
Overige onderwerpen	993	1105	708	1101	1500	1263	722
Niet geclassificeerd	347	379	246	348	336	365	2021
Totaal	1343	1519	969	1466	1847	1632	8776

Kranten vermelden niet altijd de titel van een CPB publicatie, maar hanteren vaak een (eigen) beknopte versie van de titel, of gebruiken een trefwoord dat kenmerkend is voor de publicatie of voor de boodschap die de krant wil uitlichten. Het aantal artikelen over een bepaald onderwerp kan daarom veel groter zijn als gezocht wordt zonder toegevoegde zoektermen dan wanneer gezocht wordt met de beknopte titels van publicaties. Toch zijn de cijfers voor artikelen die wel expliciet verwijzen naar CPB publicaties verhelderend.

Het CPB heeft 81 publicaties geselecteerd die kenmerkend zijn voor zijn onderzoek, 46 van deze publicaties zijn met trefwoorden terug te vinden in LexisNexis. Volgens deze bron zijn er 929 artikelen te vinden die naar deze rapporten verwijzen. Ook hier geldt dat de kranten meestal niet letterlijk de titel van het rapport overnemen, maar deze parafraseren.

Krantenartikelen over publicaties met een grote actualiteitswaarde komen vooral voor in specifieke jaren, zoals bij de beoordeling van het klimaatakkoord samen met PBL, of de publicaties over Corona, BIK, Brexit of Bitcoin. Daarbij is de aandacht voor de beoordeling het klimaatakkoord ook heel veel groter dan voor de andere publicaties. Die doet zich vooral voor bij en vlak na de publicatie van het rapport in februari en maart 2019, maar eerder is er al aandacht voor het CPB in relatie tot het klimaat akkoord, met name bij het aankomende rapport in 2018. Opvallend is het gering aantal artikelen dat direct verwijst naar het heel veel gebruikte rapport Keuzes in Kaart uit 2017. Hoewel 308 artikelen schrijven over de verkiezingsprogramma's en daarbij het CPB oordeel vermelden, zijn er in 2017 slechts 12 unieke artikelen te vinden die de letterlijke titel van het onderzoek noemen.

De respons voor structurele publicaties MEV en CEP en in mindere mate ook de andere ramingen (December, Juni) laat een meer continu karakter zien. De aandacht voor deze publicaties doet zich alle jaren voor. (tabel 11).

Tabel 11 Vijftien meest voorkomende CPB publicaties in Nederlandse krantenartikelen 2016-2021, anders dan in het FD.

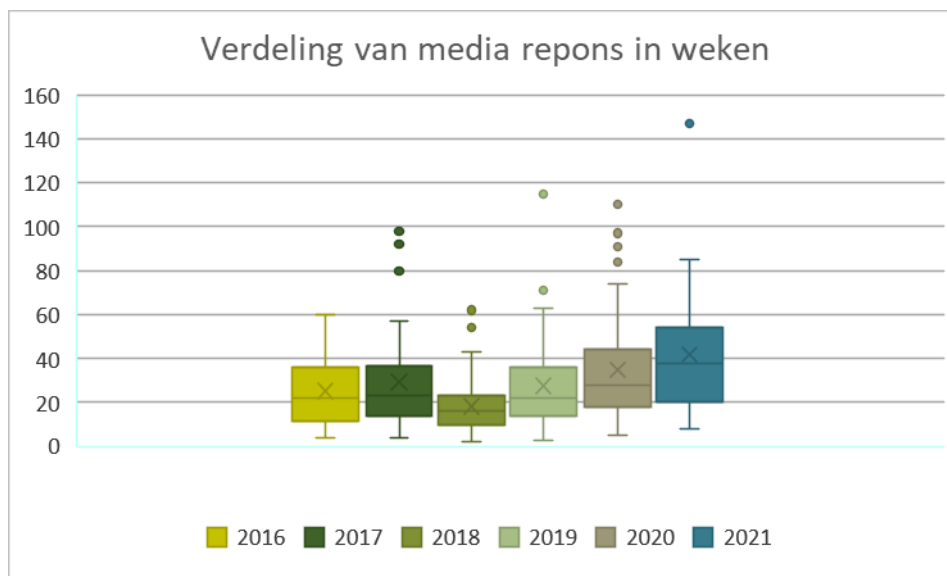
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Totaal
Klimaatakkoord (2019)	1		33	140			174
Scenario's Coronacrisis					77	9	86
Macro Economische Verkenning	18	8	14	5	24	13	82
BIK					47	13	60
Brexit (handelseffecten 2016)	55	2	1				58
Thuiswerken en Corona					18	20	38
Schooladvies 2017	1			22	12	2	37
Centraal Economisch Plan	6	4	8	7	5	5	35
Studievoorschot (Leenstelsel)		1			15	15	31
Middellangetermijnverkenning	12			13		5	30
Keuzes in Kaart	6	12			1	11	30
Decemberraming	10	3	4	7	2		26
Bitcoin	1					25	26
Juniraming		4	2	2	8	3	19
Wereldhandelsmonitor	1	2	1	1	4	9	18
Overige publicaties	37	11	31	49	25	29	182
Totaal	148	47	94	246	238	159	929

De verbinding met de parlementaire agenda

De respons in de media, in het FD zowel als in andere kranten blijkt deels verbonden met de parlementaire agenda. Het aantal artikelen in de week van de aanbidding van de Miljoenennota (week 39), of vaker nog, de week daaraan voorafgaand (week 38) is

bovengemiddeld hoog met 60 tot wel 110 krantenartikelen in de desbetreffende week. In die weken verschijnt veelal de Macro Economische Verkenning (MEV), die inderdaad in die weken ook voorkomt in de krantenartikelen. De media respons is in die weken echter niet beperkt tot de MEV, maar gaat ook over andere onderwerpen, zoals over circulaire economie. Ook lichten de artikelen onderwerpen uit de MEV, zonder direct daarnaar te verwijzen.

Deze gedeeltelijke koppeling aan de parlementaire agenda blijkt ook uit een wat bredere analyse, waarbij de verdeling van de aandacht gesommeerd per week is uitgezet in boxplots voor de verschillende jaren. Hierin wordt de statistische spreiding getoond van de media aandacht gesommeerd per week, met onder meer de mediane waarden voor weken, en de weken met bijzonder grote aandacht als de outliers zijn aangegeven door bolletjes in de figuur). (figuur 8).

Figuur 8 Boxplots van media aandacht per week, uitgesplitst voor de jaren 2016-2021.

Uit een vergelijking van de belangrijkste onderwerpen in de pers in weken met bijzonder veel media aandacht blijkt dat een directe koppeling met de agenda van parlementaire vergaderingen zich wel voor doet, maar vooral komt boven op de gebruikelijke aandacht voor het CPB. Er zijn weken met veel media aandacht een verband met parlementaire of actuele gebeurtenissen, zoals de aanbidding van de Miljoenennota, of ook de Najaarsnota, vaak ook voorafgaand aan de desbetreffende vergadering. Maar daarnaast blijft er aandacht voor andere publicaties. De media aandacht voor het CPB heeft daarnaast een eigen dynamiek en een eigen actualiteitswaarde, zoals bij CPB publicaties over Brexit, Klimaatakkoord of Corona, en bij de beschouwingen over de Miljoenennota voorafgaand of ruim na de parlementaire vergaderingen, ook dan zijn er weken met veel media aandacht. (tabel 12)

Tabel 12 Belangrijkste onderwerpen in weken met bovengemiddelde aandacht in de media, in vergelijking met de agenda van het parlement

Jaar	Top Week in Media	Belangrijkste onderwerp in de pers	Onderwerp van parlementaire vergadering
2016	(24 en 25)	Brexit	Brede Welvaart
2017	7 en 8	Verkiezingsprogramma's, AOW leeftijd,	Loonontwikkeling (basisinkomen)
2017	38	Circulaire Economie (plastic), Koopkracht	Aanbieding Miljoenennota
2018	38	Koopkracht	APB (mn energiebelasting)
2018	51	Koopkracht, klimaatakkoord	Najaarsnota
2019	11	Klimaatakkoord	Klimaat
2019	34	Koopkracht, groei/angst voor recessie	geen verslag
2019	38	Begrotingsoverschot, Koopkracht	APB (mn koopkracht)
2020	13	Corona, Scenario rapport	geen verslag
2020	25	Economie, Krimp	Europese Top
2020	34	Economie, Krimp valt mee	geen verslag
2020	38	MEV, Economie, Koopkracht	Aanbieding Miljoenennota
2021	10	Verkiezingsprogramma's	geen verslag
2021	(34)	Beoordeling Steunpakket, Voorzichtig herstel van de economie	Corona (Corona)

De genoemde weken corresponderen met de outliers in figuur 3. Voor de jaren 2016 en 2021 zijn ook de weken meegenomen die niet bij de outliers horen, maar wel een zeer hoge mate van media aandacht laten zien. Deze weken zijn aangegeven tussen haakjes.

Specialisatie onder journalisten

De media aandacht voor het CPB is in belangrijke mate gespecialiseerd en geprofessionaliseerd, niet alleen bij het FD maar ook bij andere kranten. Onder de talloze auteurs die over CPB schrijven zijn columnisten aan te treffen, schrijvers van opiniestukken, waaronder politici, economen en ook CPB directeurs. Het merendeel van de artikelen wordt echter geschreven door journalisten met een specialisatie in economische of ook politieke verslaggeving. Ongeveer de helft van het aantal van 8776 artikelen in andere kranten dan het FD wordt geschreven door een groep van 74 journalisten, waarvan driekwart een economische (43%) of politieke (31%) verslaggevende taak heeft.

Een verdere aanwijzing voor specialisatie in de verslaggeving is de spreiding van aandacht in de tijd voor structurele publicaties zoals de Macro Economische Verkenningen en het Centraal Economisch Plan. Artikelen over deze rapporten verschijnen niet alleen op of vlak na de publicatie ervan door het CPB, maar spreiden zich ruim uit over de weken ervoor en erna. Voor Macro Economische Verkenningen, doorgaans verschijnend in of omstreeks week 38, wordt dit duidelijk in tabel 10.

Ongeveer een derde van alle aandacht voor de MEVs komt uit artikelen die in geheel andere weken gepubliceerd worden dan die waarin de MEVs verschijnen. Uit de tabel valt ook af te leiden dat NRC Handelsblad en FD verreweg het meeste aandacht besteden aan de MEVs. (tabel 13)

Tabel 13 Aantal artikelen over Macro Economische Verkenning in enkele nationale titels, in periode van publicatie MEV en daarbuiten.

	In of omstreeks de weken van publicatie van MEV's	In geheel andere weken	totaal
NRC	19	12	31
FD	20	9	29
VK	1	3	4
Telegraaf	8	1	9
Trouw	4	2	6
AD	2		2
ND	1		1
RD	5	2	7
Totaal	60	29	89

In vergelijking met tabel 8 zijn 22 artikelen over de MEV in andere kranten hier niet vermeldt.

Hoewel de media aandacht voor het Centraal Economisch Plan minder is dan voor de Macro Economische Verkenningen is ook hier te zien dat journalisten het CEP in hun stukken gebruiken. De aandacht in NRC en FD is ook voor de CEPs groter dan in andere kranten, met zelfs een grotere aandacht in NRC dan het FD. (tabel 14)

De MEVs (en ook de CEPs) worden dus niet alleen als nieuwsitem gezien, maar ook als informatiebron of referentiepunt meegenomen in stukken die op andere tijdstippen verschijnen.

Tabel 14 Aantal artikelen over Centraal Economisch Plan in enkele nationale titels, in periode van publicatie van CEP en daarbuiten.

	In of omstreeks de weken van publicatie van CEPs	In geheel andere weken	totaal
NRC	9	9	18
FD	5	5	10
VK	1	1	2
Telegraaf	3	1	4
Trouw	1	2	3
AD	0	0	0
ND	1	0	1
RD	0	0	0
Totaal	20	18	38

In vergelijking met tabel 8 : 7 artikelen over CEPs uit andere kranten zijn hier niet vermeldt.

Ook andere publicaties krijgen langduriger aandacht, veelal ook na twee weken van verschijning (of daaraan voorafgaand). (tabel 15)

Tabel 15 Aantallen krantenartikelen met aandacht voor het onderwerp van 15 geselecteerde publicaties binnen twee weken na verschijning en na twee weken van verschijning, in andere kranten dan het FD.

	Binnen twee weken na verschijning	Na twee weken van verschijning	Totaal
Beoordeling 'Voorstel voor hoofdlijnen van het Klimaatakkoord'	42	132	174
Scenario's economische gevolgen coronacrisis	27	59	86
Analyse verwachte effecten Baangerelateerde Investeringskorting en alternatieven	16	44	60
Brexit kost Nederland miljarden door minder handel	22	36	58
Thuiswerken vóór, tijdens en ná de coronacrisis	5	33	38
Eindtoets draagt bij aan beter passend schooladvies	17	20	37
Effect Wet studievoorschot op toegankelijkheid en leengedrag	13	18	31
Keuzes in Kaart	4	26	30
Nederland moet de bitcoin in de ban doen	14	12	26
Wereldhandelsmonitor juni 2020	1	17	18
Analyses klimaatmaatregelen	7	9	16
Augustusraming		14	14
CPB/PBL Kansrijk Mobiliteitsbeleid	9	5	14
CPB Vergrijzingsstudie: Zorgen om morgen	9	4	13
CPB Kansrijk onderwijsbeleid	9	4	13

Gezag en kritiek

De media respons op CPB publicaties volgt dus niet alleen de parlementaire agenda, of de nieuws-actualiteit, maar behandelt het CPB en zijn publicaties ook als een eigenstandig politiek economisch media fenomeen “in it's own right”, meestal door in economie of politiek gespecialiseerde journalisten, opiniemakers en commentatoren.

Het merendeel van de artikelen verwijzen naar CPB rapporten door bevindingen en uitspraken over te nemen, het CPB wordt behandeld als autoriteit. Met regelmaat, een kleine 400 keer, valt daarbij het woord Rekenmeester, (bijv.: Van onze verslaggevers, *'Gure wind' remt economie*, De Telegraaf, 18 september 2019). Zo wordt de autoriteit van het CPB zelfs in satirische zin aangeroepen om de effectiviteit van beleidsvoornemens van commentaar te voorzien, zoals de BIK:

„Het effect van je 'BIK' is blijkbaar onmeetbaar klein. Maar Saffier II.1 is de vervelendste niet. Hij rondt het voor je af. Naar boven.”⁴⁹

⁴⁹ M. Visser, Een machtige machine verbijstert Vijlbrief, De Telegraaf, 22 oktober 2020.

Kritische beschouwingen over het CPB verschijnen wel. Van de 550 langere artikelen die in LexisNexis vermeldt staan en waarin vaker expliciet (drie keer of meer) naar het CPB verwezen wordt is een klein deel (18 artikelen, 3%) aan te merken als kritisch of verwijzend naar kritiek van derden. Het gaat om een klein aantal langere artikelen die weerklink krijgen in de media in kortere artikelen maar ook in de politiek. Een reconstructie daarvan in bijlage 3 laat zien dat de media-respons op het CPB actief wordt vormgegeven door journalisten, dat deze beeldvorming mede politieke consequenties heeft, en dat het CPB zelf als speler daarin uiteindelijk actief is geworden. Dit gebeurt vooral bij de media aandacht voor modellen, in 2016. De kritiek komt deels ook aan de orde in het Parlement in verband met een debat over eenverdieners.

Aanvankelijk wordt de kritiek verwoord in opinie stukken maar wordt overgenomen en versterkt door economisch journalisten/columnisten in diverse kranten, het FD uitgezonderd. De kritiek begin 2016 behelst dat het CPB te dominant zou zijn, en de reikwijdte van de resultaten te zeer bepaald door economische definities en aannames in de modellen. Dat geeft politieke partijen aansporing bij hun twijfels om hun verkiezingsprogramma te laten doorrekenen. Andere journalisten geven enig weerwerk aan deze kritiek en het CPB organiseert een informatiebijeenkomst voor journalisten. Ook geeft de directeur een uitgebreid interview.⁵⁰ In opiniestukken wordt ook de samenwerking genoemd van het CPB met de andere planbureaus, bij het ontwikkelen van een welvaartsbegrip dat breder is dan economische definities. In de opmaat van de verkiezingen in 2017 verschuift de aandacht in de media naar de politieke consequenties van het niet beschikbaar zijn van doorrekeningen, waarbij de autoriteit en expertise van het CPB wordt bevestigd. Ook al blijft de discussie over de betekenis van modellen levend in termen als “modellenfetisjisme,” deze behelst echter niet meer of niet slechts meer kritiek op werkwijzen maar vooral de interpretatie van uitkomsten in de politieke besluitvorming.⁵¹ De casus in uitgebreider beschreven in Bijlage 3.

Een soortgelijke reeks van kritiek is te noteren in 2018, over koopkrachtcijfers. Journalisten schrijven over het gebruik van koopkrachtcijfers, en de belangrijke plaats die zij innemen in politieke berichtgeving en het publiek-politieke debat.⁵² Anders dan bij de meer kritische beschouwingen ligt de nadruk daarbij niet op het CPB of de onderzoeksmethoden, maar op het gebruik en het toegekende gewicht van de uitkomsten in de politieke besluitvorming. Het CPB is hier proactief, en heeft de discussie hierover zelf had gestart met opiniestukken in *de Volkskrant* en het *Nederlands Dagblad*,

---

⁵⁰ R. Giebels, 'Als het CPB niet bestond, zou het moeten worden opgericht,' *de Volkskrant*, 16 april, 2016.

⁵¹ M van Praag, A. Boot, Politici, gebruik die CPB-doorrekening als basis niet als bijbel, *NRC Handelsblad*, 1 maart 2021.

⁵² Philip de Witt Wijnen, CPB: politiek te veel geleid door koopkrachtplaatjes *NRC Handelsblad*, 6 maart 2018, Robert Giebels 'Politiek staart zich blind op koopkrachtplaatjes,' *de Volkskrant*, 6 maart 2018, Martijn Klerks, Koopkracht Hollands vermaak, *De Telegraaf*, 14 september 2018. Mathijs Bouman, Weg met de koopkrachtplaatjes! *FD*, 15 september 2018.

zodat de voorbehouden van de CPB auteurs over de koopkracht cijfers ook de leidraad kon worden voor de latere journalistieke berichtgeving over koopkracht.⁵³

Het valt op dat de berichtgeving in het FD anders met de kritiek op modellen en koopkracht om gaat: er zijn in 2016 geen artikelen te vinden die ingaan op de merites of beperkingen van de modellen zelf, zoals elders in de pers. Wel besteedt de krant in die periode aandacht aan het CPB als institutie voor beleidsvorming. Begin januari 2016 refereren verschillende auteurs in opiniestukken (De Beer, Wallage, Canoy), de SG van EZ Maarten Camps, en later ook FD-journalist Cats aan het belang van instituties voor zorgvuldig beleid.⁵⁴ De kritiek in het FD gaat deels ook over de rol van de journalistiek.⁵⁵

Een meer inhoudelijke discussie over modellen in het FD wordt in die periode gevoerd in een enkel opinie-artikel, in termen van de betekenis van factoren als innovatie, technologie en ondernemerschap voor economische groei. De auteurs ervan, Erken, Stegeman en Thurik, bepleiten een bredere aanpak die naar hun mening ook gestaafd kan worden vanuit economische literatuur. Maar de meer technisch inhoudelijke discussie ervan wordt vooral voortgezet in ESB, waar het FD ook naar verwijst. Albert van der Horst van het CPB reageert in het ESB onder meer door te wijzen op de reeks Kansrijk Beleid, waarin onderwijs, arbeidsmarkt, mobiliteit in een veel breder perspectief worden geplaatst ook in relatie tot economische groei.⁵⁶

De discussie in FD en ESB sluit inhoudelijk weliswaar aan bij die in het parlement over het brede welvaartsbegrip en bij de kritiek die vooral vanuit D66 maar ook GL en PvdA leeft op de waardering van onderwijs en innovatie in de huidige modellen voor economische groei⁵⁷, maar in het FD-artikel wordt daar geen melding van gemaakt. Toch is de gebruikscontext van modellen en methoden in termen van beleid en politiek niet ver weg. In een later opinie-artikel belicht Stegeman de thematiek vanuit een andere hoek: het zou niet zozeer een kwestie zijn van disciplinaire vasthoudendheid; het

---

⁵³ L. van Geest, P. Koot, Ken de beperkingen van de koopkrachtplaatjes, de Volkskrant, 6 maart 2018, L. van Geest, P. Koot, Koopkrachtplaatje? Pas ermee op, Nederlands Dagblad, 12 maart 2018.

⁵⁴ R. Cats en J. Heinrichs, Met alleen hervormen komt Nederland er niet meer, interview met M. Camps, FD, 7 januari 2016. J. Wallage, Waarom verdedigt niemand het CPB wat uitbundiger? FD, 11 maart 2016, P. de Beer, Voorspellen blijft lastig, ook voor het CPB, FD, 8 mei 2016, M. Canoy, Het CPB? Weg er mee! FD, 7 augustus 2016, R. Cats, Na Wilders ook instituties onder vuur, FD, 3 december 2016.

⁵⁵ Canoy, oud medewerker van het CPB, heeft het over het "harken" van meningen waarbij de journalist de nuances weglaat ten faveure van de eigen boodschap. Zie ook: M. Bouman, De Billen van Zimra, FD, 6 december 2016.

⁵⁶ H. Stegeman, R. Thurik, H. Erken, CPB heeft geen oog voor vernieuwing en ondernemen, FD, 6 sept 2016. A. van der Horst, Blijvend onderzoek nodig om oorzaken productiviteitsgroei beter te begrijpen, ESB blog, 6 september 2016, R. Thurik, H. Stegeman, H. Erken, CPB reactie beperkt zich tot technische kritiek en mist de essentie, ESB blog, 21 september 2016.

⁵⁷ De Groot, PvdA, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-99-3.html>, Sneller, D66, zie <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-101-14.html>, Van der Lee, GL, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-24-22.html>, Dijksma, Stas, PvdA, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-85-17.html>

werkprogramma van het CPB en de andere planbureaus zou te veel vanuit de optiek van beleidssilos's worden bepaald.⁵⁸

Hoewel discussies over modellen en methoden in wetenschappelijke tijdschriften en het FD vanuit vakmatige oogpunt plaats vindt wordt de beleidsmatige context regelmatig ook genoemd. Zo verwijst oud directeur Teulings naar houdbaarheidsstudies en koopkrachtplaatjes, die hij vanuit het meer vakmatig oogpunt nuttig vindt maar in termen van de huidige beleidsmatige situatie minder relevant.⁵⁹ Dergelijke afwegingen worden ook verwoordt bij de aankondiging van het vertrek van Laura van Geest in oktober 2019. Daar ontstaat een discussie over haar opvolging, het al dan niet gevoelde vereiste van een wetenschappelijke promotie om gezien te worden als autoriteit, en de noodzaak zich goed te kunnen bewegen in de complexiteit van de beleidswereld.⁶⁰

Overige voorbeelden van kritiek

Onlangs de aanzet tot een bredere optiek zijn niet alle de Kansrijk studies zonder kritiek gebleven. Kritische media aandacht gold *Kansrijk Onderwijsbeleid*, met kritiek op de werkwijze in de literatuurstudie van dat rapport op het blog van politicologen *StukRoodvlees*, en in de Volkskrant, waarin onderwijssociologen stelden dat het CPB “nogal selectief heeft geshopt in het internationale onderzoek” en een economische “tunnelvisie” werd verweten.⁶¹

Kritische beschouwingen waren er ook over publicaties over onderwerpen waar de politieke meningsverschillen eerder al flink naar voren waren gekomen. Het rapport over het leenstelsel, *Effect Wet studievoorschot op toegankelijkheid en leengedrag*, over de vraag of potentiële studenten zich lieten afschrikken door het leenstelsel kreeg de kritiek dat niet alle vragen beantwoord waren.⁶²

Conclusie voor media respons

In vergelijking met de twee andere planbureaus is de media aandacht voor het CPB voortdurend heel groot. Hoewel kranten niet vaak de exacte titel van een CPB publicatie noemen, wordt er zeer veel over het bureau en zijn publicaties geschreven. Doorgaans gebeurt dat in een rapporterende stijl, waarin het CPB gerepresenteerd wordt als een gezaghebbende bron of als autoriteit. In belangrijke mate wordt dat gedaan door gespecialiseerde journalisten, met een taak in economische of politieke verslaggeving.

---

⁵⁸ R. Hoekstra, H. Stegeman, Laat planbureaus fuseren tot één Planbureau voor de Brede Welvaart, FD, 21 februari 2021.

⁵⁹ C. Teulings, Nieuwe ‘Studiegroep Begrotingsruimte’ kan niet op zelfde voet doorgaan, FD, 13 juni 2019, C. Teulings, Oud-CPB-directeur Teulings kritisch over advies CPB extra te bezuinigen, FD, 10 januari 2020.

⁶⁰ J. Lukkezen, ‘Procestijger’ Van Geest moet AFM door woelige tijden loodsen, FD 11 oktober 2019, Aan welke eisen moet de nieuwe CPB directeur voldoen? FD, 4 november 2019, M. Bouman, Buitenlander als CPB-baas, Column, FD, oktober 2019.

⁶¹ T. Bol, H. van de Werfhorst, De Economische Tunnelvisie van het CPB, 20 juni 2016. Aleid Truijens, Het slimme en het domme rijtje, De Volkskrant, 25 juni 2016.

⁶² P. Veldhuis, CPB-onderzoek roept vragen op, NRC Handelsblad, 12 mei 2020, J. Chaudron, Leenstelsel schrikt studenten niet af, maar zorgt wel voor meer schuld, Trouw, 12 mei 2020.

Dat zal mede de reden zijn dat publicaties en inzichten en uitkomsten van het CPB ook genoemd of behandeld worden ruim na publicatiedatum. Ook dit verschijnsel is op te vatten als een teken van het gezag van het CPB.

Opiniërende stukken in kranten kunnen in de algemene meningsvorming invloedrijk zijn, en waarschijnlijk is dat meer dan gemiddeld het geval bij journalisten en columnisten die gespecialiseerd zijn in economie en politiek. De opkomende kritiek in 2016 op het gebruik van modellen voor de berekening van groei en de aannames die daarbij vanuit economie en econometrie aan de orde zijn, heeft in elk geval extra voeding gegeven aan twijfels bij politieke partijen om hun verkiezingsprogramma's te laten doorrekenen. Daarbij is het opvallend dat de kritiek in de meeste kranten in eerste instantie de aandacht uit gaat naar de economische merites van modellen, en vrijwel niet naar de manier waarop de uitkomsten ervan een rol kunnen spelen in de politieke besluitvorming. Deze aspecten komen pas later in de media aan de orde, genoemd door andere journalisten, politici en columnisten. Vanuit het hier gehanteerde SIAMPI perspectief van productieve interactie is het verschijnsel van een gespecialiseerde kring of groep van journalisten dus niet alleen positief maar zijn er ook uitdagingen, zoals in de afhankelijkheid van het CPB van zo'n groep. Met interviews en informatiebijeenkomsten voor journalisten heeft het CPB in elk geval de uitdaging in de periode 2016 het hoofd geboden.

Het FD vormt in dit opzicht een betrekkelijke uitzondering. Samen met NRC Handelsblad besteedt deze krant de meeste aandacht aan het CPB. En terwijl het NRC Handelsblad wel meer lijkt terug te grijpen op het CPB als bron van informatie en inzicht biedt het FD wel meer ruimte voor beschouwingen over de complexiteit van expertise in beleid.

Tenslotte: Het aantal artikelen met eenzelfde titel dat in meer dan één krantentitel verschijnt is bijzonder hoog, gemiddeld 55% van alle artikelen verschijnt ook in andere bladen. Dat maakt het aantal journalisten dat over het CPB schrijft kleiner, en de nadelige effecten van mogelijk eenzijdige rapportages groter. In het geval van het CPB is het percentage iets toegenomen, in de vorige periode was bij 38% van de artikelen het geval. Ter vergelijking, bij het PBL nam dat in dezelfde periodes toe van 28% naar 41%. Zeer waarschijnlijk draagt de concentratie van nieuwsmedia daaraan bij. Dit doet zich vooral voor bij kleinere titels zoals regionale dagbladen zoals BN/De Stem, Brabants Dagblad, De Stentor, of meer recent ook De Limburger. Deze hebben een aanzienlijk marktaandeel in vergelijking met de grote nationale dagbladen zoals NRC, Volkskrant, Trouw, ND en dergelijke.⁶³

---

⁶³ Meest recente cijfers uit 2017: <https://www.mediamonitor.nl/mediabedrijven/marktverhoudingen/>

Respons op Twitter

Voor vijftien onderwerpen is de respons op het social medium platform Twitter onderzocht. Daarbij gaat het om de respons op volgende activiteiten of publicaties van het CPB;⁶⁴

- Structurele publicaties MEV, CEP, inclusief de aandacht voor de daaraan gerelateerde begrippen Ramingen en Verkenningen,
- Keuzes in Kaart, inclusief aandacht voor verkiezingsprogramma's,
- Kansen reeks, inclusief het Kansen rapport over Onderwijsbeleid waarover in 2017 enige media aandacht ontstond,
- Bitcoin, en Leenstelsel, twee gevallen van plotse media aandacht,
- Scenario's, mede in verband met het scenario rapport over COVID.

Uit het overzicht in tabel 13 wordt duidelijk dat er onderwerpen zijn met veel media aandacht die over de jaren heen vrij constant aan de orde komen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de aandacht voor het Centraal Economisch Plan CEP, en voor de Macro Economische Verkenningen MEV, en voor het onderwerp Ramingen. Andere frequent voorkomende onderwerpen zijn meer gebonden aan actuele gebeurtenissen. Dat is het geval bij Verkiezingsprogramma's en tweets over het rapport Keuzes in Kaart, die in verkiezingsjaren 2017 en 2021 aanmerkelijk meer aandacht krijgen. (tabel 16)

Tabel 16 Aantallen tweets per onderwerp, per jaar

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Totaal
Verkiezingsprogramma's	41	172	21	33	55	187	509
Bitcoin				3	6	410	419
Ramingen	39	33	30	81	37	35	255
Scenario's	26	4	10	9	151	12	212
Macro Economische Verkenningen	20	51	33	13	18	11	146
Leenstelsel	8	5	1	3	89	19	125
Keuzes in Kaart	9	48	7	4	11	27	106
Kansrijk Onderwijsbeleid	91	2		1	11		105
CEP	15	10	24	18	18	8	93
Kansrijk Armoedebeleid					21	5	26
Kansrijk Mobiliteitsbeleid	9	1			16		26
Kansrijk Innovatiebeleid	9				9	4	22
Kansrijk Arbeidsmarktbeleid	8			1	6	1	16
Verkenningen	1		2	3	4	1	11
Kansrijk Woonbeleid	1			2	1		4
Totaal	277	326	128	171	453	720	2075

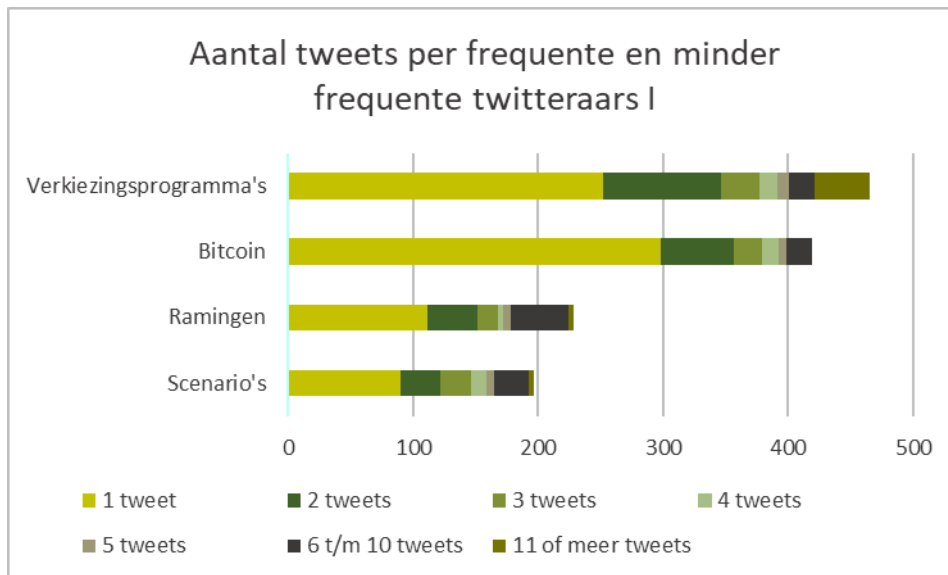
⁶⁴ Gezocht is op trefwoorden, gecombineerd met de trefwoorden CPB en CPBnl. Dat laatste is de Twitter-handle van het CPB.

Bij andere onderwerpen is een dergelijk verband met actualiteit ook het geval. Voor het onderwerp Scenario's is duidelijk dat de publicatie met het SCP over Corona in 2020 veel aandacht trok, veel meer dan de tweets over scenario studies van het CPB in eerdere jaren. Het rapport Kansrijk Onderwijsbeleid kreeg op het Twitter platform veel aandacht bij verschijning in 2016, en in veel mindere mate bij de heruitgave in 2020. De eerste rapportage over de effecten van de invoering van het leenstelsel voor studenten in 2020 trok dat jaar veel aandacht, meer dan de betrokkenheid van het CPB bij dat onderwerp in andere jaren. En de column van Hasekamp in het FD in 2021 over de Bitcoin was de aanleiding tot veel respons. (tabel 13)

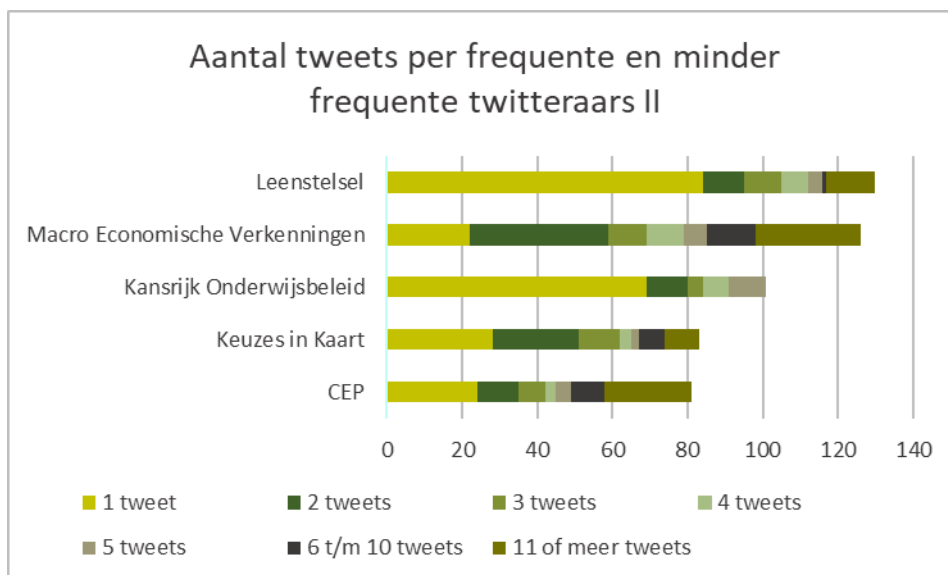
De aandacht op Twitter gaat uit naar de onderwerpen ten tijde van publicatie. Juist in de week van publicatie is de aandacht op Twitter doorgaans het grootst. Over de periode 2016- medio 2021 zijn er 18 weken waarin er sprake is van bijzonder veel media aandacht. In vrijwel alle gevallen gaat de aandacht in die week bijna geheel naar één bepaalde publicatie of onderwerp. Dat kan zijn het CEP, in combinatie met Ramingen, de MEV, of de aandacht voor afzonderlijke publicaties zoals de Scenario studie over Corona, het Leenstelsel, of de column over de Bitcoin.

Bij Keuzes in Kaart valt op dat in dezelfde weken met veel aandacht op Twitter ook het onderwerp Verkiezingsprogramma's veel aandacht krijgt, en wel in veel grotere mate. Net als in kranten verwijzen de meeste twitteraars dus niet zozeer naar een specifieke rapport titel, maar naar het onderwerp van de publicatie. Maar de aandacht voor beide onderwerpen laat meer zien: een verdeling onder twitteraars die vaak en veel verwijzen naar CPB publicaties en zij die dat maar incidenteel doen. Bij het onderwerp Verkiezingen is het aandeel van incidentele twitteraars veel groter dan de habitués die vaker over het CPB twitteren, bij tweets over Keuzes in Kaart is dat juist andersom, en zijn de frequente twitteraars in de meerderheid in aantallen tweets.

Het aandeel tweets van frequente twitteraars voor CEP's en MEV's is eveneens groot, meer dan de helft van de aandacht voor deze onderwerpen komt van twitteraccounts die 3 tweets of meer aan een of meer van de vijftien onderwerpen besteden. Dit in tegenstelling tot onderwerpen zoals Leenstelsel, Kansrijk Onderwijsbeleid, het al eerder genoemde onderwerp Verkiezingsprogramma's, en Bitcoin, waarvoor het overgrote deel van de tweets afkomstig is van incidentele twitteraars. De structurele publicaties van het CPB zoals CEP en MEV kunnen dus rekenen op een betrekkelijk vast publiek, een aantal andere onderwerpen krijgen vooral aandacht van een incidenteel publiek. (Figuren 9 en 10 geven de meest genoemde onderwerpen weer. NB.: de schaal van de assen van deze figuren verschillen)

Figuur 9 Aantal tweets per frequente en minder frequente twitteraars I

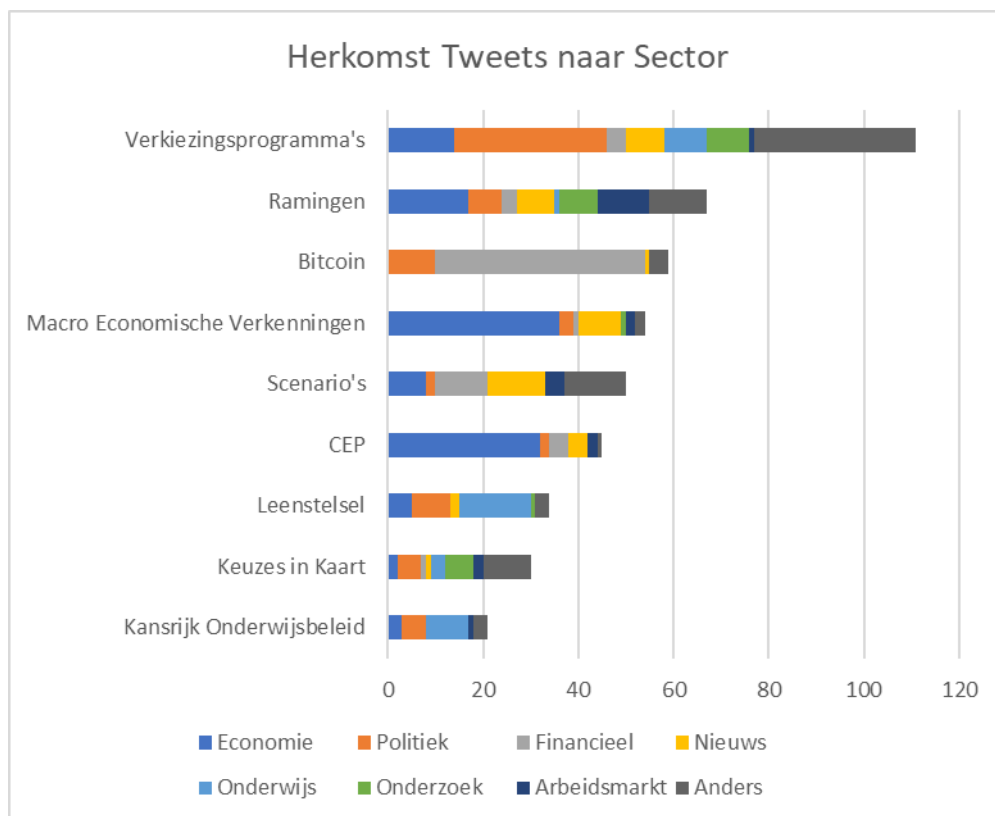

Figuur 10 Aantal tweets per frequente en minder frequente twitteraars II

Van twitteraars die drie keer of meer over een of meer van de onderwerpen hebben getweet is nagegaan in welke sociaal economische sector zij hoogst waarschijnlijk werkzaam zijn, en welke functie zij daarin zeggen te vervullen. Met uitzondering van twitter accounts die herleidbaar zijn naar het CPB zijn dat 106 accounts, die goed zijn voor 30% van alle tweets. Een substantieel aantal tweets (120) is afkomstig van

twitteraars werkzaam in de sector Economie, als onderzoeker, journalist of (beleids-) adviseur, zoals Bas Jacobs, Wimar Bolhuis, Lex Hoogduin. Andere veel voorkomende sectoren zijn media, politiek en accounts in de financiële sector.

De belangstelling vanuit dergelijke sectoren verschilt nogal. Zo is de herkomst van de tweets voor CEP en MEV sterk bepaald door twitteraars in de sector economie. De overige onderwerpen laten een meer gemengde herkomst zien, soms ook uit de betreffende sector. In het geval van publicaties Kansrijk Onderwijsbeleid en het leenstelsel zijn dat twitteraars in de sector onderwijs. Het onderwerp Verkiezingsprogramma's telt tweets van nogal diverse herkomst, met een flink aantal tweets uit politieke kringen. Bij dat onderwerp zijn het niet alleen politici maar ook activisten of politieke bloggers. Een sterk afwijkend patroon is te zien bij het onderwerp Bitcoin, waar vooral twitteraars actief zijn die zich afficheren als financieel adviseur in Bitcoins, naast een aantal activisten op dat onderwerp met een meer politieke doelstelling. (Figuur 11)

Figuur 11 Herkomst van tweets naar sector, voor de meest gebruikte onderwerpen.

Landelijke politici verwijzen in enkele van hun tweets naar het CPB. Doorgaans zijn dat verwijzingen naar gegevens of constatering uit CPB publicaties of kondigen de publicatie alvast aan, vooral over verkiezingsprogramma's cq Keuzes in Kaart. Dergelijke tweets zijn in het merendeel positief, hoewel het partijpolitieke standpunt nog wel kan

doorklinken in de waardering, bijvoorbeeld bij een kritische tweet van een (regionale) 50-Plus politicus over Keuzes in Kaart, of een SP politicus die een kritische noot aanheft in een tweet over het leenstelsel. In geen van de tweets van politici is overigens sprake van kritiek in een sterk verband met acties van anderen. Hoewel een enkele activistische blogger in een aantal tweets pogingen doet om zijn kritiek op de doorrekening van verkiezingsprogramma's door anderen te laten overnemen, nemen de politici dat niet over.⁶⁵ Een overeenkomstig standpunt verschijnt echter wel in een opiniestuk het mediaplatform Follow The Money, een dag later, wat tot een flink aantal Retweets leidt.⁶⁶

De invloed van afzonderlijke tweets kan enigszins worden ingeschat aan de hand van het aantal Retweets. In veel gevallen is het twitteraccount van het CPB in dat opzicht zeer invloedrijk. Dat is het geval bij Keuzes in Kaart, Verkiezingsprogramma's, de Kansrijk publicaties, en CEP, waar het CPB de meeste of tweede meeste Retweets telt. Bij de Macro Economische Verkenningen zijn twee andere twitteraars meer invloedrijk: Telegraaf journalist Martin Visser, die uitkomsten van het CPB rapporteert en hoogleraar economie Bas Jacobs, die in een aantal tweets de MEVs van commentaar voorziet, veelal waarderend/constaterend, een enkele keer kritisch. Jacobs is ook de meest invloedrijke twitteraar bij CEP, terwijl bij ramingen Visser en de blogger Rutger van de Noort meer invloedrijk zijn.

Hoewel veel van de meer invloedrijke tweets bevindingen of conclusies van het CPB onderstrepen zijn er ook enkele met kritiek. Deze gaan over de methode die gebruikt is voor het Kansrijk Onderwijsbeleid in 2016, met als startpunt een veel overgenomen tweet over een kritische beschouwing op het politicologen blog *StukRoodvlees*.⁶⁷ De kritiek sprak van tunnelvisie en hield in dat de literatuur waarop het rapport zich baseerde veel te beperkt was en dat belangrijke schoolvormen niet onderscheiden werden.

De ophef leidt tot een reactie van de onderzoekers, niet op het (druk bezochte) politicologen blog maar op het (eveneens druk bezochte) blog MeJudice, stellend dat de laatste kritiek op een misverstand was gebaseerd. Een directe discussie tussen CPB onderzoekers en onderwijssociologen komt pas later in september 2016 in een debat bij het Amsterdam Centre for Inequality Studies.⁶⁸ Bij de verschijning van de update van het rapport in 2020 wordt de kritiek op een onderwijsblog herhaald, maar dat leidt niet tot veel vervolg op social media.⁶⁹

Incidenteel zijn er ook kritische tweets te vinden over de methoden bij het doorrekenen van verkiezingsprogramma's, in 2017 en 2021.

---

⁶⁵ https://twitter.com/Martijn_Hofman/status/1365634340714131457

⁶⁶ https://twitter.com/FTM_nl/status/1365893242894626819

⁶⁷ <https://twitter.com/StukRoodVlees/status/744887099736756225>

⁶⁸ https://twitter.com/uva_amcis/status/760779702445477889

⁶⁹ <https://didactiefonline.nl/artikel/cpb-slaat-kritiek-in-de-wind>

Over het geheel genomen laat de respons op social media een aanzienlijke mate van acceptatie van het CPB zien uit verschillende sociale sectoren. In vergelijking met een soortgelijke analyse voor het Planbureau voor de Leefomgeving dit jaar is er geringe interactie te zien met parlementaire politiek, hoewel een enkele twitteraar wel melding maakt van overeenkomsten in de manier waarop anderen op onderzoek reageren. Zo verwijst RUG-Econoom Garretsen naar de fan-charts van het CPB, in reactie op een krantenartikel over de interpretatie van modellen in de Corona crisis door Maarten Keulemans:

Replying to @mkeulemans and @AMvanderBles Deze discussie over interpretatie ramingen heeft ook raakvlak met hoe bijv. het CPB onzekerheidsmarges in economische ramingen trouw aangeeft en politici die onzekerheid dan vaak vergeten en alleen puntschatting zien:
<https://cpb.nl/fan-charts-maart-2019-cep>⁷⁰

Social media zoals Twitter fungeren in dit opzicht als additioneel communicatiekanaal naast de schrijvende pers. Maar dat betekent niet dat de aandacht voor dergelijke kanalen gering of risicoloos hoeft te zijn, gezien de respons op Kansen voor Onderwijsbeleid in 2016, en het verdere verloop van deze discussie op Twitter en daarbuiten.

---

⁷⁰ https://twitter.com/garretsen_h/status/1374277649615425540

De maatschappelijke respons

Voor de 81 geselecteerde publicaties is de maatschappelijke respons onderzocht. De publicaties zijn voor dit deel van het onderzoek aangevuld met publicaties die daar nauw verwant mee zijn, vooral waar het gaat om publicaties in reeksen. In totaal zijn er 88 verschillende titels onderzocht.

Er is gezocht naar sporen van gebruik van deze publicaties op het internet, met de zoekmachines Google als BING, op termen uit de titels of ondertitels van de publicaties. Vermeldingen van deze termen op websites van derden worden opgevat als teken van gebruik. Alle zoekresultaten zijn in het onderzoek meegenomen en vervolgens ontdaan van meervoudige resultaten per titel en per verwijzende website.⁷¹

Minus zelfverwijzingen zijn er 3160 website gevonden die naar een of meer titels verwijzen. Frequent verwijzende websites, die drie keer of meer naar een of meer titels verwijzen, zijn vervolgens onderzocht op de sociaal economische sector waarin de organisatie of persoon zich zegt te bewegen, en hun functie daarin. Het gaat om ongeveer een kwart, 773, van deze websites. Door de classificatie naar zowel sector als functie is het mogelijk de websites te selecteren die in termen van productieve interactie relevant zijn. Websites van boekhandels, bibliotheken & repositories, uitgeverijen en websites met automatische inhoud generatie et cetera zijn dus uitgesloten van de hier gebruikte tellingen.

Gebruikersprofielen

Tabel 17 Aantallen relevante gebruikers van CPB publicaties naar sector, 2021 en 2015

	2021	2015	% verschil
Overheid	138	120	7,0%
Arbeid en economie	93	81	6,9%
Onderwijs en Onderzoek	61	73	-9,0%
Financieel	43	82	-31,2%
Wonen, Grote steden, Planologie	35	41	-7,9%
Politiek	33	26	11,9%
Transport	35	0	100,0%
Welzijn en zorg, gezondheidszorg	33	46	-16,5%
Overig	97	123	-11,8%
Totaal	568	592	-2,1%

⁷¹ Voor het zoeken is gebruik gemaakt van in totaal 172 verschillende zoektermen voor de 88 publicaties. Bij de structurele publicaties zoals MEV, CEP, ramingen en MLT is zowel gezocht per jaar als zonder jaar. Dat geldt ook de publicaties en updates over Kansenbeleid. Weliswaar is het daarom soms onduidelijk of de ene dan wel de andere versie is bedoeld, maar deze aanpak geeft een beter zicht op het totale gebruik

In 2015 is een soortgelijke respons analyse gedaan, zodat een ruwe vergelijking mogelijk is naar de herkomst van de gebruikers en naar veranderingen in het gebruikersprofiel van het CPB in de maatschappelijke respons. Daarbij geldt wel dat de set van onderzochte publicaties in 2021 deels anders is dan die van 2015, met andere onderwerpen die de aandacht van andere groepen van gebruikers trekken. (tabel 17)

Het aantal gebruikers is enigszins wisselend. Iets meer gebruikers zijn er te vinden in de sectoren Politiek, Overheid en Arbeid & Economie. In deze analyse is een aparte sector Transport opgenomen, in verband met de Kansen publicatie over mobiliteit, welke eerder onder Wonen, Grote Steden en Planologie werd gerekend. Het totale aantal gebruikers voor deze sectoren is dus toegenomen, vooral door de toename in de transportsector.

Achteruitgang in aantallen gebruikers is te signaleren in de sector Financieel, met veel minder zakelijke dienstverlening, en in Welzijn, Zorg en Gezondheidszorg. Die laatste teruggang kan wellicht toegeschreven worden aan specifieke titels op dat gebied in de periode 2010-2015 (bijv. Toekomst van de Zorg, Ouderen aan het Werk). (tabel 18)

Tabel 18 Aantallen relevante gebruikers naar functie, 2021-2015

	2021	2015	% verschil
Belangenbehartiger	83	63	13,7%
Gespecialiseerde media	76	86	-6,2%
Kennisplatforms & samenwerkingsplatforms	90	105	-7,7%
Gemeenten en provincies	76	75	0,7%
Onderzoek	48	35	15,7%
Dienstverlening	43	58	-14,9%
Politiek, blog's en pers webpaginas	40	43	-3,6%
Advies&toezicht	16	19	-8,6%
Overige	96	108	-5,9%
Totaal	568	592	-2,1%

Verschuivingen in sectoren doen zich ook voor, kijkend naar functies. In de huidige periode is de groep gebruikers die zich expliciet afficheren als belangenbehartiger groter, een verschuiving die ook bij een recent onderzoek voor het Planbureau voor de Leefomgeving was te zien, bijvoorbeeld in de recente aanwezigheid van platforms van regio's rondom steden waarin overheden, bedrijven en instellingen op thematisch gebied samenwerken. Dit zijn actieve organisaties, geen kennisplatforms in de zin van informatiebron. Vergelijken met het vorige onderzoek is er een kleinere groep van gebruikers uit (zakelijke) dienstverlening. En tenslotte is er in de sector Onderzoek sprake van minder blogs, en juist meer gebruik vanuit onderzoeksinstituten, ook uit andere sectoren dan die van universiteit. (tabel 14)

Meest gebruikte publicaties

De grotere structurele publicatie reeksen van het CPB, Centraal Economisch Plan en Macro Economische Verkenningen komen bijzonder vaak voor in de lijst van meest gebruikte publicaties. De verschillende edities van deze reeksen zijn hier samengenomen in verzameling, vooral ook omdat het technisch niet mogelijk is de verschillende edities helder te onderscheiden.

Het gebruik van het Centraal Economisch Plan is in het bijzonder op te merken, omdat deze in de media veel minder genoemd worden, terwijl de MEVs juist wel vaak in de media verschijnen ongetwijfeld ook in relatie tot de aanbidding van de Miljoenennota in het parlement. Ook de Juni en December ramingen worden veel gebruikt.

Tabel 19 Twintig meest gebruikte publicaties of publicatiereeksen naar frequente en niet-frequente gebruikers

	Niet frequent gebruik	Frequent gebruik	Totaal
Macro Economische Verkenningen (verz.)	351	598	949
Centraal Economisch Plannen (verz.)	356	556	912
Juniramingen (verz.)	136	250	386
Kansrijk Arbeidsmarktbeleid	109	188	297
Keuzes in Kaart	148	144	292
Kansrijk Onderwijsbeleid	113	121	234
Decemberramingen (verz.)	76	158	234
Analyse verwachte effecten Baan gerelateerde Investeringskorting en alternatieven	169	59	228
Kansrijk Armoedebeleid	59	136	195
Kansrijk Mobiliteitsbeleid	68	118	186
Middellangetermijnverkenningen	62	120	182
De circulaire economie van kunststof: van grondstoffen tot afval	95	48	143
Kansrijk Woonbeleid	47	92	139
Scenario's economische gevolgen coronacrisis	51	69	120
Augustusraming 2020-2021	61	48	109
Vrouwen aan de top	48	58	106
Novemberraming 2020	44	55	99
Analyses klimaatmaatregelen	41	56	97
Flexibiliteit op de arbeidsmarkt	40	49	89
Vergrijzingsstudie: Zorgen om morgen	30	49	79

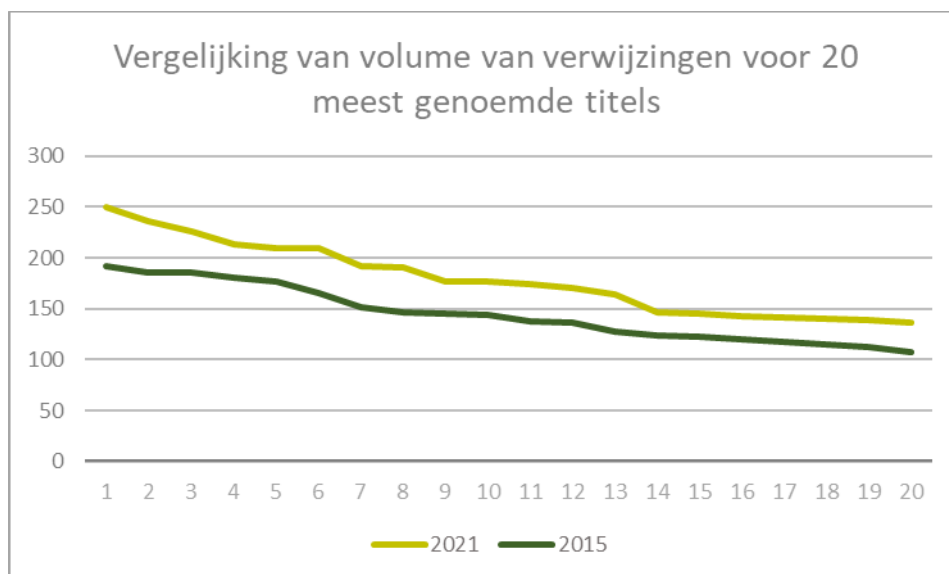
Daarnaast vallen een aantal andere publicaties op. Allereerst een aantal publicaties die niet in een reeks vallen. Twee daarvan worden veelal meer door niet-frequente gebruikers genoemd, d.w.z. door gebruikers die slechts één of twee keer naar een van de CPB publicaties verwijzen. Dat is het geval bij de analyse van de BIK, en de publicatie over

de circulaire economie van kunststof. Andere afzonderlijke publicaties, zoals de Scenario studie over de gevolgen van de coronacrisis en Keuzes in Kaart worden zowel veel door frequente als niet-frequente gebruikers genoemd. Bij de publicatie van Vrouwen aan de Top valt op dat deze afzonderlijke publicatie wel door niet-frequente gebruikers genoemd wordt, maar ook een snaar raakt onder frequente gebruikers.

De lijst van veel gebruikte publicaties bevat ook veel Kansenbeleid publicaties. Deels worden die door het CPB samen met andere planbureaus geschreven. In het kader van de verbreding van het profiel van het CPB, en het streven naar meer interdisciplinariteit en samenwerking duidt de mate van gebruik op succes.

De lijst van meest gebruikte publicaties lijkt in dit opzicht op die van de analyse uit 2015, waarin de CEPs en MEVs ook prominent figureerden, naast een aantal bijzondere publicaties, zoals het toenmalige Stad en Land, 2010, De economische effecten van een verdere verlaging van de LTV-limiet (2015), Toekomst van de Zorg, en Ouderen aan het werk (beide 2013), of Zittenblijven in het primair en voortgezet onderwijs (2015). In de huidige lijst lijkt de aandacht voor de Middellangetermijnverkenningen (MLT) iets te zijn verminderd. Deze kwamen in 2015 wel voor op de lijst. (tabel 19)

In vergelijking met de respons analyse van 2015 is het totale volume van gebruik voor de twintig meest gebruikte afzonderlijke titels iets toegenomen. Dit is vooral toe te schrijven aan het niet-frequente gebruik omdat het frequente gebruik over het geheel iets teruggelopen is. (figuur 12)⁷²

Figuur 12 Vergelijking van het volume van gebruik voor de 20 meest genoemde afzonderlijke CPB titels, 2021-2015

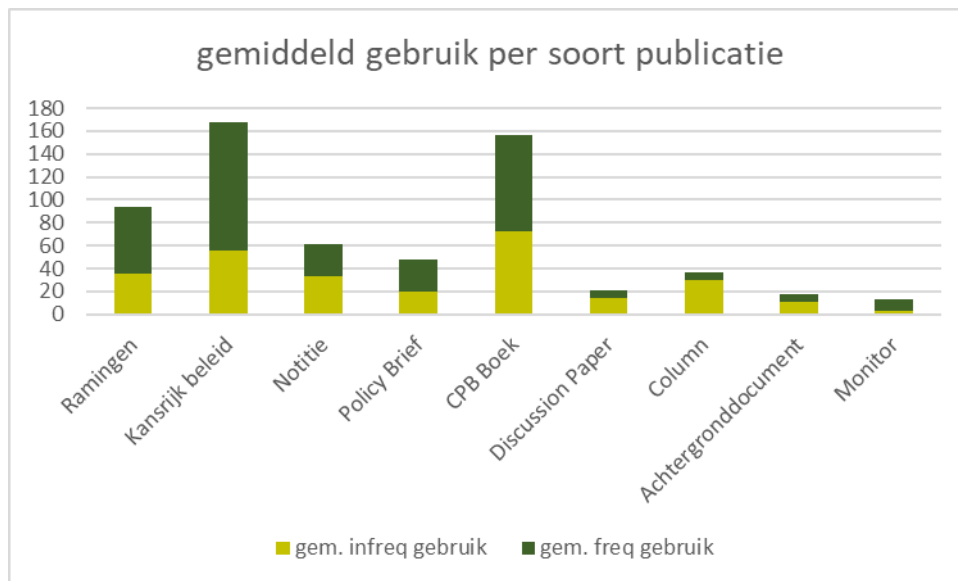
⁷² Voor deze figuur zijn de aantallen voor de 2015 opnieuw berekend aan de hand van de huidige definities.

De 88 publicaties vallen in een aantal categorieën: ramingen, waaronder naast de MEVs, CEPs, en MLTs ook de juni, november en december ramingen, de Kansrijk beleid reeks, Policy briefs en de CPB Boeken, waaronder Keuzes in Kaart. Het totale volume van gebruik per soort publicaties geeft een wat ander perspectief op het CPB profiel. Het totale volume van gebruik voor de ramingen is heel veel groter dan dat van de andere soorten. Maar dat wordt ook veroorzaakt door de aantallen ramingen.

Rekening houdend met de verschillen in aantallen publicaties per soort ontstaat echter een ander beeld: de vele structurele publicaties zoals ramingen krijgen wel veel aandacht, maar gewogen per publicatie is de aandacht voor de Kansen reeks (inclusief de updates) is bijna twee keer zo groot, wat mede toe te schrijven is aan de publicaties in samenwerking met het SCP en het PBL. Het gebruik van afzonderlijke edities van de MEVs en CEPs is overigens vergelijkbaar met de kansen reeks. De Kansen reeks is dus in dit opzicht heel succesvol. Ook het CPB boek heeft gemiddeld genomen een hoge respons, wat grotendeels toe te schrijven aan Keuzes in Kaart en in mindere mate aan Vergrijzingsstudie Zorgen om Morgen. (tabel 20, figuur 13)

Tabel 20 Aantal verwijzende websites per soort publicatie, frequent en niet-frequent gebruik

	Niet frequent gebruik	Frequent gebruik	Totaal
Ramingen	1114	1826	2940
Kansrijk beleid	396	655	1051
Notitie	460	401	861
Policy Brief	243	334	577
CPB Boek	199	221	420
Discussion Paper	208	110	318
Column	59	14	73
Achtergronddocument	33	19	52
Monitor	5	22	27
Totaal	2717	3602	6319

Figuur 13 Gemiddeld gebruik per soort publicatie

Herkomst van gebruik

De belangrijkste publicaties laten een wisselend gebruikersprofiel zien voor (1) ramingen, (2) de kansrijk publicaties en (3) publicaties met veel media aandacht. De meeste gebruikers komen veelal uit de sectoren Overheid en Arbeid en Economie.

Tabel 21 Aantallen frequente gebruikers naar sector, voor ramingen

	Overheid	Arbeid en economie	Financieel	Onderwijs en Onderzoek	Politiek	Wonen, Grote steden	Media	Transport	Welzijn en zorg	recht, justitie, politie	Overige	Totaal
Macro Economische Verkenningen (verz.)	211	111	63	35	32	25	29	26	20	14	32	598
Centraal Economisch Plannen (verz.)	245	99	45	43	28	10	19	15	19	4	29	556
Juniramingen (verz.)	74	55	26	11	14	16	7	15	7	5	20	250
Decemberramingen (verz.)	53	23	22	14	5	19	5	5	4		8	158
Middellangetermijnverkenningen	33	21	14	12	5	7	9	5	1	2	11	120
November-raming 2020	17	12	4	2	4	3	5	1	3	1	3	55
Augustus-raming 2020-2021	12	6	6	5	4	4	5	3			3	48
Raming 2016	8	7	2	4	3		2	1	1		3	31
Raming maart 2021	5	3	2									10
Totaal	658	337	184	126	95	84	81	71	55	26	109	1826

Hoewel het publiek enigszins kan wisselen in reeksen zoals de MEVs, CEPs et cetera is er een aanzienlijke mate van overeenkomst in de achtergronden van het publiek. Het profiel van de diverse reeksen Ramingen qua sector bestaat grotendeels uit gebruikers in de sectoren Overheid, Arbeid & Economie, Financiën, en Onderwijs en Onderzoek. Het aandeel van gebruikers in deze sectoren varieert tussen de 70% en 75% van alle gebruikers. Het aandeel van gebruik uit andere sectoren zoals politiek is veel geringer. (tabel 21)

De Kansrijk publicaties tonen een veel grotere variatie in publieken. Niet alleen zijn de gebruikers uit de sectoren van overheid, arbeid en inkomen, en financiën kleiner, er is ook sprake van een grotere respons van gebruikers uit sectoren die specifiek verband houden met de thematiek van de afzonderlijke publicatie. Dat is duidelijk te zien bij Wonen, Onderwijs en Mobiliteit. Bij zowel Armoedebelief als Arbeidsmarktbeleid is er meer aandacht vanuit de gebruikelijker sectoren van overheid, arbeid en inkomen, en is ook aanmerkelijk meer respons te zien vanuit politiek. (tabel 22)

Tabel 22 Aantallen frequente gebruikers naar sector voor vijf Kansrijk publicaties

	Overheid	Arbeid en economie	Financieel	Onderwijs en Onderzoek	Politiek	Wonen, Grote steden,	Media	Transport	Welzijn en zorg	recht, justitie, politie	Overige	Totaal
Kansrijk Arbeidsmarktbeleid	40	39	15	16	24	10	9	17	3	2	13	188
Kansrijk Armoedebelief	31	19	6	19	17	4	7		16	2	15	136
Kansrijk Onderwijsbeleid	20	13	6	45	10	1	9		6		11	121
Kansrijk Mobiliteitsbeleid	28	12	3	1	11	8	8	35			12	118
Kansrijk Woonbeleid	12	5	17	4	10	22	9			1	12	92
Totaal	131	88	47	85	72	45	42	52	25	5	63	655

Gebruik van titels is inclusief eventuele updates.

Het gebruik en de herkomst ervan voor publicaties die in de media veel aandacht hebben getrokken verschilt nogal. De publicatie over de BIK geniet onder financiële gebruikers een behoorlijke belangstelling, maar lijkt die voor de scenario's in de

coronacrisis vrijwel afwezig. De media aandacht voor deze publicaties was echter aanzienlijk, zie tabel 11. In vergelijking daarmee is het maatschappelijk gebruik voor sommige publicaties gering, zoals de publicatie over het klimaatakkoord en over Brexit. Klaarblijkelijk zijn dit onderwerpen die meer een media karakter hebben dan dat zij een rol vervullen bij het functioneren van organisaties. (tabel 23)

Tabel 23 Aantallen frequente gebruikers naar sector voor vijf publicaties die in de media veel aandacht hebben gekregen.

	Overheid	Arbeid en economie	Financieel	Onderwijs en	Politiek	Wonen, Grote steden,	Media	Transport	Welzijn en zorg	recht, justitie, politie	Overige	Totaal
Scenario's economische gevolgen coronacrisis	26	10	2	3	5	6		12			5	69
Analyse verwachte effecten Baan gerelateerde Investeringskorting en alternatieven	10	11	15	3	8	1	8		1		2	59
Thuiswerken vóór, tijdens en ná de coronacrisis	4	2	2	1	1	1		1			1	13
Beoordeling 'Voorstel voor hoofdlijnen van het Klimaatakkoord'	2	3	1		1	1					1	9
Brexit kost Nederland miljarden door minder handel			1				1				1	3
Totaal	42	26	21	7	15	9	9	13	1		10	153

Het CPB bedient met zijn publicaties een breed publiek, allereerst onder overheden maar ook in economische en financiële kringen. Vooral de structurele ramingen, zoals de MEVs en CEPs worden in die kringen veel gebruikt. Maar het gebruik komt ook van gebruikers uit andere sectoren. Andere publicaties trekken relatief meer aandacht in politieke kringen, zoals Keuzes in Kaart.

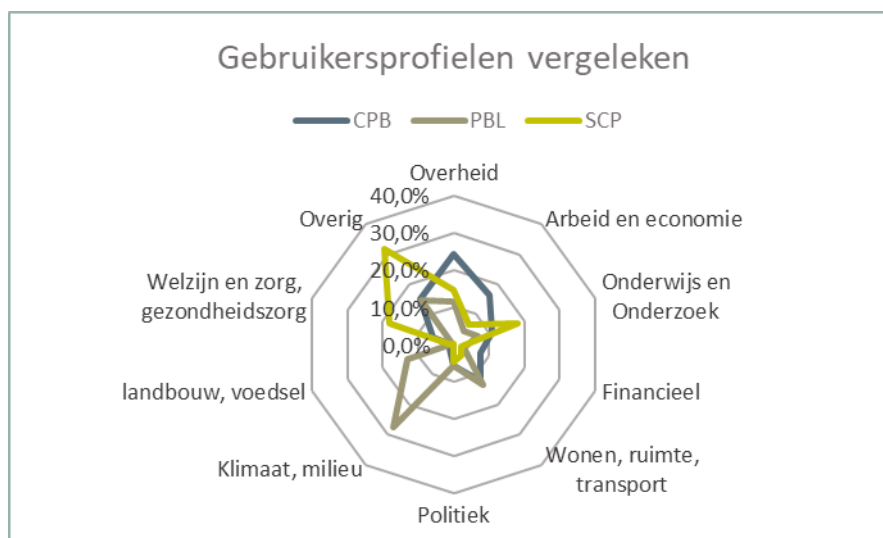
Met de Kansen Reeks trekt het CPB gericht de aandacht van gebruikers uit relevante sectoren. De publicaties vinden dus duidelijk hun weg naar doelgroepen die daar door hun vermeldingen op hun websites en in hun documenten actief gebruik van blijken te maken. Daarbij getuigt de maatschappelijke respons op de Kansen reeks van een succes voor de samenwerking met andere planbureaus.

Het maatschappelijk gebruik van de Kansen reeks is opmerkelijk, gezien de beperkte belangstelling ervoor in de pers en in het parlement. Dat is vooral het geval bij Kansrijk Armoedebeleid, dat in de pers weinig wordt genoemd, en in het parlement niet (expliciet) aan de orde is gekomen. De reeks voorziet klaarblijkelijk in een behoefte ook al is de communicatie via parlement en nieuwsmedia soms beperkt.

Vergelijking met andere planbureaus

Een globale vergelijking van de gebruikersprofielen met de andere planbureaus is tot op zekere hoogte mogelijk: voor PBL is dit jaar een analyse gedaan voor 80 publicaties, voor het SCP kan gebruik gemaakt worden van een oudere studie uit 2015, over 54 publicaties, wat ook tot minder gebruikers leidt. De aantallen gebruikers komen dus enigszins overeen (CPB 568, PBL: 519, SCP: 415 gebruikers).⁷³

Een genormaliseerde vergelijking van de profielen laat zien dat overheden en organisaties en personen werkzaam in de overheidssector voor alle planbureaus van groot belang zijn. Dit is vooral het geval voor het CPB, met bijna 25% respons uit deze sector, tegen 12% voor het PBL en 14 % voor het SCP. Het CPB heeft ook een relatief groot aandeel onder gebruikers in de sector Arbeid en Economie. In dat opzicht toont zich het specifieke karakter van het CPB profiel. Dat van het PBL richt zich vooral op de sector Klimaat en milieu bevindt, en in mindere mate in Landbouw. Die van het SCP is te vinden in Welzijn, zorg en gezondheidszorg, naast overige (met name Emancipatie. Bij het SCP valt in vergelijking tot de andere planbureaus het relatief grotere gebruik in de sector onderwijs en onderzoek op.

Figuur 14 Gebruikersprofielen van CPB, PBL en SCP vergeleken naar sector, genormaliseerd.

⁷³ Ad Prins, Contextual Response Analysis of PBL 2016-2021, Groningen 2021, Ad Prins, Jack Spaapen, Contextuele Respons Analyse van publicaties van het SCP 2010-2015, Groningen 2016.

Respons in het academisch domein

De respons in het academisch domein is nagegaan via Google Scholar. Daardoor kunnen ook academische verwijzingen in bronnen anders dan in tijdschriften worden meegenomen, mits deze bronnen in elk geval in bibliotheken of repositories van universiteiten en wetenschappelijke uitgeverijen staan. Onderzocht zijn de verwijzingen naar de 81 aangeleverde publicaties.

De missie van het CPB is niet hoofdzakelijk respons te verkrijgen vanuit het academisch domein, hoewel academische review processen wel gewenst is. Review voor methoden en voor publicaties zoals de ramingen en verkenningen vindt op andere wijze (intern) plaats. Zoals te verwachten is blijkt de academische respons beperkt en vooral gericht op Engelstalige publicaties.

Tabel 24 Publicaties met verwijzingen in het academisch domein

Publicatie	Aantal verwijzingen
Van't Riet, M., & Lejour, A. (2018). Optimal tax routing: Network analysis of FDI diversion. <i>International Tax and Public Finance</i> , 25(5), 1321-1371.	46
Bijlsma, M., Kool, C., & Non, M. (2018). The effect of financial development on economic growth: a meta-analysis. <i>Applied Economics</i> , 50(57), 6128-6148.	35
Euwals, R., de Graaf-Zijl, M., & van Vuuren, D. (2016). Flexibiliteit op de arbeidsmarkt. CPB Policy Brief, 2.	27
Duchi, F., & Elbourne, A. (2016). Credit supply shocks in the Netherlands. <i>Journal of Macroeconomics</i> , 50, 51-71.	21
Cnossen, S. (2018). VAT and agriculture: lessons from Europe. <i>International Tax and Public Finance</i> , 25(2), 519-551.	19
Brakman, S., Garretsen, H., van Maarseveen, R., & Zwaneveld, P. (2020). Firm heterogeneity and exports in the Netherlands: Identifying export potential beyond firm productivity. <i>The Journal of International Trade & Economic Development</i> , 29(1), 36-68.	19
Veldhuizen, S. V., Vogt, B., & Voogt, B. (2016). Internet searches and transactions on the Dutch housing market. <i>Applied Economics Letters</i> , 23(18), 1321-1324.	19
Diepstraten, M., Douven, R., & Wouterse, B. (2020). Can your house keep you out of a nursing home?. <i>Health economics</i> , 29(5), 540-553.	15
Keuzes in Kaart,	14
Remmerswaal, M., Boone, J., Bijlsma, M., & Douven, R. (2019). Cost-sharing design matters: A comparison of the rebate and deductible in healthcare. <i>Journal of Public Economics</i> , 170, 83-97.	14
Douven, R., Katona, K., Schut, F. T., & Shestalova, V. (2017). Switching gains and health plan price elasticities: 20 years of managed competition reforms in The Netherlands. <i>The European Journal of Health Economics</i> , 18(8), 1047-1064.	13
Bolhaar, J., Dillingh, R., & van Vuuren, D. (2017). Langer doorwerken: Keuzes voor nu en later. Stimuleer vooruitkijken: huidige werkenden niet altijd goed voorbereid. CPB Policy Brief, (2017/10).	12
Planbureau, C. (2016). Kansrijk onderwijsbeleid. Den Haag, Nederland: CPB	11
Verrips, A. S., & Hoen, A. (2016). Kansrijk mobiliteitsbeleid. CPB & PBL	7
Gerritsen, S., Kattenberg, M., & Vermeulen, W. (2018). Regionale plaatsing vergunninghouders en kans op werk.	7
Jongen, Egbert, Ans Merens, Jos Ebregt, and Debby Lanser. "Vrouwen aan de top." (2019).	6
CPB & PBL. (2016). Kansrijk woonbeleid. Centraal Planbureau.	6

Bij het nagaan van de verwijzingen is ook gekeken naar de verwijzers zelf. Opvallend is dat in het de academische belangstelling voor het werk van het CPB van elders lijkt te komen, d.w.z. hoogst waarschijnlijk niet van Nederlandse academici. Dat geldt ook de meer geciteerde werken die in tabel 24 vermeld staan. (tabel 24)

Een aantal Nederlandstalige publicaties worden overigens wel aangehaald, waaronder een aantal Kansrijk Beleid publicaties.

De zichtbaarheid van het werk van het CPB in het academisch domein wordt vooral bevorderd door Engelstalige publicaties, in veel mindere mate door Nederlandstalige. Dat is een patroon dat ook bij andere planbureaus optreedt. De interactie met peers in het academisch domein vindt niet plaats via de reguliere beleidspublicaties van het CPB, maar via externe publicaties anders dan de beleidspublicaties. De selectie van publicaties biedt geen compleet overzicht van al deze externe publicaties en biedt daarom een ontoereikend beeld van de academische respons.

Dynamiek van respons tussen domeinen

Een recent rapport van de WRR, de Gezondheidsraad en de Raad voor Openbaar Bestuur ROB over COVID, *Verwerven, waarderen en wegen*, vestigt de aandacht op de rol van wetenschappelijke kennis in politieke besluitvorming en publieke meningsvorming.⁷⁴ De aanleiding er voor is de Corona crisis die duidelijk maakte dat kennis soms te kort schiet voor een bevredigende adviserende rol door advies organen. Het rapport verwijst ook naar andere situaties, zoals met betrekking tot klimaatverandering, stikstof en landbouw, waarin kennis omstreden raakt. Het rapport bepleit transparantie en goede communicatie als antwoord hierop. Ook bepleit het rapport medeverantwoordelijkheid bij de brede groepen van kennisgebruikers voor die communicatie en transparantie, zoals journalisten, politici en mede-onderzoekers.

Uit de huidige analyse komt naar voren dat het CPB een enkele keer in omstandigheden verkeert waarin zijn kennis omstreden is, zoals bij de discussie over modellen. Deze discussie laat zien dat de respons in verschillende domeinen met elkaar verbonden raken, zoals media en parlement. Een dergelijke vermenging van de respons komt ook aan de orde in de recente respons analyse voor het PBL, waarbij het PBL ook blijkt te anticiperen op het fenomeen “contested knowledge”.⁷⁵ Enige parallellen zijn te trekken.

De respons in de domeinen van politiek, media en maatschappij speelt zich doorgaans in dat domein zelf af. Kenmerkend is de maatschappelijke respons, waarbij publicaties worden aangehaald en verwerkt door een veelheid van professionele gebruikers zonder dat daar veel media aandacht mee gepaard gaat. Ook de politieke respons blijft vaak beperkt tot het domein zelf, al is er veel meer aandacht in de media voor discussies en actualiteit. Kenmerkend zijn de discussies in het parlement waarbij kritiek op het CPB uiteindelijk uitmondt in debatjes over het eigen handelen. Deze gebruikelijke professionele en politieke respons leidt doorgaans niet tot een brede en intense media aandacht.

De beperking tot het eigen domein doet zich ook voor bij de media respons. Er is aandacht voor publicaties van het CPB, op gezette tijden bij het publiceren zoals voor de MEVs, en ook ruim na publicaties. Het beeld wordt gevormd enerzijds door een gebruikelijke actualiteit die samenhangt met de parlementaire agenda, anderzijds door de aandacht voor het CPB zelf als bron van informatie.

Eenzelfde patroon speelt zich meestal af in social media, zoals de analyse van cases in Twitter laat zien. Weliswaar ontstaat er flink rumoer over de column van Hasekamp over de Bitcoin, in 2021, maar deze blijft grotendeels beperkt tot social media, en een doorbraak van respons vanuit parlement en andere media blijft uit.

---

⁷⁴ WRR, GR, ROB, *Verwerven, waarderen en wegen*, De inzet van kennis bij beleidsadvisering in crisistijd, 10 juni 2021

⁷⁵ Zie bijvoorbeeld E. Kunseler, L. Verwoerd, *Kennis met Impact, Reflexief werken bij publieke kennisorganisaties*, PBL 2019

Dergelijke patronen van beperking zijn enkele keren doorbroken. Dat is het geval bij de discussies over modellen en -in mindere mate- over de publicatie Kansrijk Onderwijsbeleid, beide in 2016.

Actieve verbinding in respons tussen verschillende domeinen heeft zich bij PBL ook voorgedaan. Bij discussies over klimaatverandering en landbouw ontstonden soms intense interacties die zich in plots en in hoog tempo ontwikkelden. Daarbij speelden ideologische en materiele belangengroepen een rol, vanuit social media, en ontstonden actieve verbanden met politici. In de discussies die het CPB aangaan, over modellen en onderwijs, lijkt er minder sprake te zijn van belangengroepen die in actie komen. Weliswaar is er in het veld van het onderwijs aandacht voor de bezwaren van onderwijssociologen, maar de discussie speelt vooral onder academici, uitmondend in een debat aan de universiteit, zie het hoofdstuk over Twitter respons. (p. 48)

De discussie over modellen, in 2016, laat wel zien dat er verbindingen tussen domeinen ontstaan met stellingnames door politici in het parlement en daarbuiten, met voorbehouden bij het doorrekenen van verkiezingsprogramma's en met kritiek op het CPB als een dominant en niet-transparant instituut als gevolg. Deze dynamiek komt uiteindelijk tot rust na een informatiebijeenkomst georganiseerd door het CPB zelf, en na tegenspraak in het parlement en in de media in diverse opiniestukken. (Bijlage 3, p. 79)

De modellen discussie heeft indringender en ook veel langer gespeeld dan die over het onderwijsbeleid. Dat kon mede gebeuren doordat economisch journalisten aanvankelijk vooral aandacht hadden voor de discussies rondom de modellen zelf, en de mogelijk politieke lading in die discussies, niet voor de complexiteit van het beleidsadvies.

Verbindingen in de respons tussen de verschillende domeinen, vooral bij veel aandacht in media en social media kunnen een eigen zeer snelle dynamiek krijgen, waarbij de inhoudelijke discussie versmalt en het voor een enkele actor moeilijk wordt daarop in beslissende mate invloed uit te oefenen. Een dergelijke *medialogica* heeft, anders dan in een geval bij PBL, geen rol gespeeld bij de hier geanalyseerde voorbeelden. Bij de voorbeelden van CPB lijkt de afwezigheid van actieve belangengroepen daarbij van belang. Wel laten de voorbeelden zien dat verbindingen tussen domeinen niet alleen door acties van belangengroepen tot stand kunnen komen maar ook door berichtgeving van journalisten of stellingnames van academici, zoals de case in bijlage 3 laat zien. Gespecialiseerde journalisten en academici zijn in dit verband niet in de eerste plaats belangengroepen. Ook al zijn er meningsverschillen, in de zin van het WRR rapport kunnen zij gerekend worden tot de professionals die medeverantwoordelijkheid dragen voor communicatie en transparantie in kennis ontwikkeling en overdracht. De informatiebijeenkomst voor journalisten in het debat over modellen, is daarbij een reactie geweest die met succes dergelijke medeverantwoordelijkheid heeft bevorderd.

Bijlage 1. Geselecteerde CPB publicaties

Titel
Aanvullende analyses toekomst pensioenstelsel
Analyse economische en budgettaire effecten van de financiële bijlage van het Regeerakkoord
Analyse economische en budgettaire effecten van pakket wijzigingsvoorstellen van GroenLinks, SP en PvdA op het Regeerakkoord
Analyse verwachte effecten Baan gerelateerde Investeringskorting en alternatieven
Analyses klimaatmaatregelen
AOW-variant en arbeidsaanbodprognose
Arbeidsparticipatie, gewerkte uren en economische zelfstandigheid van vrouwen
Are good researchers also good teachers? The relationship between research quality and teaching quality
Augustusraming 2020-2021
Automatic Reaction – What Happens to Workers at Firms that Automate
Beoordeling 'Voorstel voor hoofdlijnen van het Klimaatakkoord'
Brexit kost Nederland miljarden door minder handel
Can your house keep you out of a nursing home
Centraal Economisch Plan 2016
Centraal Economisch Plan 2017
Centraal Economisch Plan 2018
Centraal Economisch Plan 2019
Centraal Economisch Plan 2020
Centraal Economisch Plan 2021
Concept Macro Economische Verkenning 2019
Cost-Sharing Design Matters: A Comparison of the Rebate and Deductible in Healthcare
Credit Supply Shocks in the Netherlands
Dalende arbeidsparticipatie van jonge mannen – een vooronderzoek
De circulaire economie van kunststof: van grondstoffen tot afval
De steun moet een keer stoppen
Decemberraming (z.j.)
Decemberraming 2016
Decemberraming 2017
Decemberraming 2018
Decemberraming 2018
Decemberraming 2019
Decemberraming 2019
Decemberraming 2020
Economische analyse steunpakket 2020
Economische effecten van CO2-beprijzing: varianten vergeleken
Een politiek-economische analyse van de groei en beperking van de hypotheekrenteaftrek
Eenverdieners onder druk
Effect Wet studievoorschot op toegankelijkheid en leengedrag
Eindtoets draagt bij aan beter passend schooladvies
Firm heterogeneity and exports in the Netherlands: Identifying export potential
Flexibiliteit op de arbeidsmarkt

Internet searches and transactions on the Dutch housing market
Juniraming (z.j.)
Juniraming 2016
Juniraming 2017
Juniraming 2017
Juniraming 2018
Juniraming 2019
Juniraming 2019
Juniraming 2020
Juniraming 2020
Juniraming 2021
Kansrijk Arbeidsmarktbeleid
Kansrijk Armoedebeleid
Kansrijk Mobiliteitsbeleid
Kansrijk Onderwijsbeleid
Kansrijk Woonbeleid
Keuzes in Kaart
koopkrachttabel Macro Economische Verkenning 2014-2017
Langer doorwerken: keuzes voor nu en later
Lessen voor de NOW
Literature survey on the economic impact of TTIP
Macro Economische Verkenning (z.j.)
Middellangetermijnverkenning (MLT) 2018-2021
Nederland moet de bitcoin in de ban doen
Notitie Arbeidsparticipatie
Novemberraming 2020
Ongelijkheid van het jonge kind
Optimal Tax Routing: Network Analysis of FDI diversion
Optimizing the life cycle path of pension premium payments and the pension ambition in the Netherlands
Raming 2016
Raming maart 2021
Regionale plaatsing vergunninghouders en kans op werk
Scenario's economische gevolgen coronacrisis
Switching gains and health plan price elasticities: 20 years of managed competition reforms in the Netherlands
The Child Penalty in the Netherlands and its Determinants
The effect of financial development on economic growth: a meta-analysis
The Young Bunch: Youth Minimum Wages and Labor Market Outcomes
Thuiswerken vóór, tijdens en ná de coronacrisis
VAT and Agriculture: Lessons from Europe
Verdringing op de arbeidsmarkt, beschrijving en beleving
Vergrijzingsstudie: Zorgen om morgen
Vertraagde loonontwikkeling in Nederland ontrafeld
Vrouwen aan de top
Wereldhandelsmonitor
Wereldhandelsmonitor juni 2020
When financials get tough, life gets rough? Problematic debts and ill health

Bijlage 2: Modaliteiten van representatie van het CPB in het parlement

Deze bijlage bevat de tekst van het hoofddocument op pagina's 25 tot en met 31, met voluit de specifieke tekstfragmenten uit de Handelingen die daar kortheidshalve in voetnoten genoemd zijn.

Onafhankelijkheid CPB

De onafhankelijkheid van het CPB wordt soms direct en eenduidig positief benoemd in debatten.⁷⁶ maar wordt ook betrokken bij de adviesrol van het CPB, zoals de te voorziene rol van het CPB bij het beoordelen van verkiezingsprogramma's, of de gebruikte methoden. Soms wordt de aard en de merites van die onafhankelijkheid daarbij verder uitgediept, door bijvoorbeeld te verwijzen naar de waarde van een onafhankelijk oordeel voor het politieke debat door een gezaghebbend instituut (Dijsselbloem AFB TK, 22 november 2018), of ook door de interne review processen te vermelden die het CPB zelf hanteert om kritisch op zichzelf te zijn. (Staatssecr. Snel, Fiscale Agenda, TK, 14 juni 2018)

“Natuurlijk zullen wij het op onderdelen niet eens worden, maar ik hoop dat wij ook in de komende verkiezingsperiode steeds debatteren op basis van acceptatie van de feiten die hier in Nederland — daar hebben wij een goede traditie daarin — door onafhankelijke rekenmeesters worden vastgesteld. Ik zeg dit in verband met de realisatie van het CBS en vooruitkijkend het CPB. Ik denk dat dat enorm waardevol is voor de kwaliteit van het debat in Nederland en de manier waarop wij beleid maken.” (Minister Dijsselbloem)⁷⁷

“Dat maakt, terecht, dat ramingen nooit statisch zijn; ze hebben een dynamisch verloop. In de loop van de tijd voeren de planbureaus, niet alleen het Centraal Planbureau, maar ook de andere planbureaus, wel degelijk aanpassingen door, omdat ze dan gewoon meer weten van gedragseffecten. Ik heb dus echt de stellige overtuiging dat wat de heer Van Rooijen hier aan mij vraagt, overbodig is, omdat het planbureau, academisch als het is, zichzelf genoeg zal challengen om te zorgen dat zijn ramingen actueel en zo goed mogelijk zijn.” (Staatssecretaris Snel)⁷⁸

Anderzijds zijn er ook kritischer of ook negatievere opmerkingen over onafhankelijkheid. Dat geldt bijvoorbeeld het debat tussen R. Leijten (SP) en Minister Schippers bij de herziening van de zorgverzekeringswet in 2016. Leijten spreekt bij het bepleiten van de afschaffing van de eigen bijdrage in de ziektekosten over “zogenaamde onafhankelijkheid” van het CPB en brengt de adviesfunctie van het CPB zo in het verband met zijn rol in het beleidsproces. Minister Schippers brengt daar het

---

⁷⁶ Van 't Wout (VVD), Verantwoordingsdebat TK, 6 juni 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-90-5.html>

⁷⁷ Minister Dijsselbloem, AFB TK, 22 november 2016. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20162017-8-6.html>

⁷⁸ Staatssecretaris Snel, Fiscale Agenda, TK, 14 juni 2018. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-94-14.html>

autoriteitsargument van de statuur en autoriteit van het CPB tegen in, en wijst op de klaarblijkelijke bereidheid van de SP het CPB wel als autoriteit te zien bij de doorrekeningen van hun plannen (Minister E. Schippers, Wijziging Zorgverzekeringswet TK, 29 november 2016):

Deze ramingen zijn tijdens de formatie doorgerekend door het Centraal Planbureau en het ministerie van Financiën. Dat zijn niet de minsten. Mevrouw Leijten kan wel zeggen dat ze "zogenaamd onafhankelijk" zijn, maar het Centraal Planbureau is ook de onafhankelijke organisatie die naar de verkiezingsprogramma's kijkt en daar berekeningen aan koppelt. (Minister Schippers)⁷⁹

Het zou te beperkt zijn om het verwijt van Leijten slechts te zien als een globale kritische politieke stellingname. De onafhankelijkheid is voor haar (ook) op een andere wijze in het geding. Zij ziet de informatievoorziening naar de kamer als niet-transparant waar het gaat over de grondslag van de CPB berekeningen. Dat raakt aan de plaats en functie van het CPB in het beleidsproces. (R. Leijten, Wijziging Zorgverzekeringswet TK, 29 november 2016)

Ik verbaas me erover dat we er tijdens dit debat zomaar achter komen dat ook het Centraal Planbureau het oordeel van twee zorgverzekeraars, de 15%, als algemene maatstaf gebruikt. Dat is helemaal interessant in het licht van de discussies die onze politieke fracties nu voeren met het Centraal Planbureau over hun visie op de werkelijkheid voor de verkiezingsprogramma's. Ik wil toch van de minister weten of zij met haar ministerie nog eens nader naar de dekking wil kijken. (R. Leijten, SP)⁸⁰

Beleidsproces

Hoewel van diverse zijden de onafhankelijke status van het CPB wordt bevestigd, wordt het CPB ook dominant genoemd, vooral door oppositie. Soms betreft dat ook de positionering van het kabinetsbeleid, bijvoorbeeld in de wijze waarop uitkomsten van het CPB gepresenteerd worden als uitkomsten van het kabinetsbeleid, (R. Leijten, Vragenuur, 22 november 2016):

Het zag er allemaal zo rooskleurig uit. De premie zou met €3,50 per maand stijgen en het eigen risico zou in zijn geheel niet stijgen. Dit werd voor Prinsjesdag vakkundig gelekt. De koopkracht ging er daardoor ook voor iedereen op vooruit. Een stempel van het Centraal Planbureau erop, strik eromheen en iedereen was trots. Minister Dijsselbloem was trots. Minister-president Rutte was trots en minister Schippers was natuurlijk ook hartstikke trots. Nu alle zorgpremies bekend zijn, zien we dat de premies dubbel zo hard stijgen als de minister, het ministerie van

---

⁷⁹ Minister E. Schippers, Wijziging Zorgverzekeringswet TK, 29 november 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-28-32.html>

⁸⁰ R. Leijten, Wijziging Zorgverzekeringswet TK, 29 november 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-28-35.html>

Financiën en het Centraal Planbureau ons berekenden. De koopkracht die werd beloofd, is hiermee als sneeuw voor de zon verdwenen. (Leijten, SP)⁸¹

De verwevenheid van het CPB met het kabinetsbeleid, in directe zin de overdracht of het gebruik van de expertise van het CPB, wordt niet alleen beleefd door de oppositie maar ook door bijvoorbeeld coalitiegenoten. In de Eerste Kamer merkt een senaatslid voor de PvdA ten tijde van Rutte II de grote invloed op van de MEV rapportages voor de Miljoenennota (:Postema, AFB EK, 22 november 2016):

Ook dit jaar is de Miljoenennota in belangrijke mate gebaseerd op de Macro Economische Verkenning van het Centraal Planbureau. Ook uit de voetnoten blijkt dat het CPB, uiteraard ná de Kamerstukken, de meest geciteerde bron is. Je zou kunnen zeggen dat het de hofleverancier is voor de Miljoenennota. Daarmee domineert het economische perspectief het politieke debat. Dan heb ik het over de economie van de modellen en de rekenmachine, niet noodzakelijkerwijs over die van u en mij. Eerder dit jaar deden de collega-senatoren Sent en Ester in het NRC Handelsblad de oproep om niet alleen het CPB, maar alle planbureaus hun beschouwingen op Prinsjesdag te laten publiceren, zodat het bredere perspectief een rol kan spelen bij de algemene politieke en financiële beschouwingen. (Postema PvdA)⁸²

Daarnaast bestaat er ook onzekerheid of onduidelijkheid over de precieze rol van het CPB in de complexiteit van het beleidsproces. Dat geldt niet alleen de directheid van de informatievoorziening aan de Kamers, maar ook de kwestie wie het CPB een verzoek of vraag om onderzoek te laten doen, ook door bewindslieden. (W. Hoekstra, Verantwoordingsdebat 2019 TK, 23 mei 2019)

De heer Van Dijck vroeg mij nog — hij had gelijk, dat was ik in eerste termijn vergeten — naar een update op het gebied van de Voorjaarsnota. Ja, dat zeg ik hem graag toe. Hoe diep die berekening is, of dat plakken is van de nieuwste getallen op de cijfers van een aantal weken geleden, kan ik nog niet helemaal overzien, maar ik zal zorgen dat er of van mijzelf of via het planbureau iets komt wat nog weer nieuwe inzichten geeft, overigens met alle onzekerheden die er in al die tussentijdse berekeningen zitten. Ik doe hem die toezegging. (Minister Hoekstra)⁸³

Weliswaar komt het regelmatig voor dat bewindslieden stellen dat zij formeel geen opdrachten kunnen verlenen, toch wordt ook regelmatig de suggestie gedaan dat het gesprek tussen CPB en de politiek vooral via bewindslieden loopt. Bij de bespreking van de Najaarsnota 2020, op het onderwerp Corona, stelt Bruins (CU) aan het kabinet voor

---

⁸¹ R. Leijten, Vragenuur, 22 november 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-25-2.html>

⁸² Postema, AFB EK, 22 november 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20162017-8-3.html>

⁸³ W. Hoekstra, Verantwoordingsdebat 2019 TK, 23 mei 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-74-23.html>

om als parlement en kabinet in overleg te gaan met het CPB (Bruins, Najaarsnota 2020 TK, 10 maart 2021).

Ik ga het CPB niet nog een nieuwe taak opleggen vanuit de Kamer. Dat moeten we niet te vaak doen. Het is een voortreffelijk planbureau. Ze hebben dit vast ook in de smiezen en luisteren misschien wel mee met dit debat. Maar ik zou het een heel goed idee vinden als we het CPB samen vragen om scherp te zijn op die boeggolf en ons te helpen in de planning- en control-cyclus van het Rijk om die boeggolf, die extra faillissementen en de daaruit voortkomende werkloosheidscijfers inderdaad in de eerste helft van volgend jaar scherp te hebben, zodat we kunnen begroten voor de komende kabinetsperiode. (Bruins, CU)⁸⁴

Minister Hoekstra trekt vervolgens dat initiatief naar zich toe: de aandacht die Bruins vraagt voor de economische gevolgen van de Corona crisis is niet alleen een punt voor het CPB maar ook voor het ministerie (W. Hoekstra Najaarsnota 2020 TK, 10 maart 2021):

Dat is volgens mij een hele goede suggestie. Laat ik het volgende doen. De heer Bruins is het volgens mij altijd helemaal met mij eens dat we via de achterdeur niet alsnog werkopdrachten moeten verschaffen aan de planbureaus. Tegelijkertijd weet ik dat men daar wel degelijk meeluistert. Dit lijkt mij ook een onderwerp waarover men bij mij op het ministerie kan nadenken. Dan kunnen partijen — laat ik het open formuleren — daar in de formatie wellicht hun voordeel mee doen. (Minister Hoekstra)⁸⁵

De uiteenlopende posities en rollen van ministerie en CPB blijken in de debatten niet altijd gemakkelijk te onderscheiden te zijn, omdat het CPB de kamer informeert maar ook het kabinet, en dat het ministerie van financiën op basis van CPB berekeningen eigen prognoses voor de ontwikkeling van de staatsschuld berekend op basis van CPB gegevens (W. Hoekstra Najaarsnota AFB EK, 19 november 2019):

Dan ben ik weer bij de heer Backer aanbeland. Hij vroeg terecht naar de houdbaarheidscijfers. Ik snap heel goed dat hij vroeg of de discontovoet daarbij kan worden betrokken. Mijn ervaring als minister is dat het Planbureau niet alleen volstrekt onafhankelijk is, maar ook als enige de houdbaarheidscijfers uitrekent. Het ministerie van Financiën komt ook met eigen prognoses voor de schuld en het saldo en nog een aantal zaken meer, maar de houdbaarheid wordt eens in de zoveel tijd uitgerekend door het Planbureau, in onafhankelijkheid. De volgende berekening komt dit najaar. (Minister Hoekstra)⁸⁶

---

⁸⁴ Bruins, Najaarsnota 2020 TK, 10 maart 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20202021-38-5.html>

⁸⁵ W. Hoekstra Najaarsnota 2020 TK, 10 maart 2021, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20202021-38-5.html>

⁸⁶ W. Hoekstra, Najaarsnota AFB EK, 19 november 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20192020-7-8-n1.html>

De klaarblijkelijke onduidelijkheid leidt bij sommigen tot een conclusie dat er sprake is van een verstengeling van verantwoordelijkheden en rollen, zoals nota bene bij de oud-staatssecretaris Financiën Van Rooijen, kamerlid van 50-Plus (Van Rooijen, Uitsluiting aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld TK, 21 november 2017):

Dan het systeem. Ik bedoel het conglomeraat van Financiën, Centraal Planbureau en De Nederlandsche Bank, dat ver over de hoofden van de mensen heen alles budgettair bepaalt. Het komt uit mijn mond, maar ik sta er volledig achter. Daaraan lijkt geen ontsnappen meer mogelijk. Het systeem en het systeemdenken zijn alleen zaligmakend. Er zou hoognodig meer weerwerk moeten komen van universiteiten en andere economische en fiscale opinieleiders om het nationale budgettaire denken van kanttekeningen te voorzien. (Van Rooijen, 50-Plus)⁸⁷

De rol van het CPB in het beleidsproces is inderdaad ingewikkeld, omdat het ministerie ook weer doorrekeningen maakt op basis van CPB gegevens, zodat bij opmerkingen over methoden en modellen zowel de expertise van het CPB als die van het ministerie in het geding is – of lijkt te zijn (W. Hoekstra, Najaarsnota AFB EK, 19 november 2019. zie ook W. Suyker, *CPB's role in the Dutch budgetary process* 2017).

Mag ik met de heer Backer afspreken dat ik het Planbureau laat weten dat ik in het debat de suggestie heb gekregen om ons op dit punt te beraden? Dan is het vervolgens aan het Planbureau om daar "yea or nay" tegen te zeggen. (Hoekstra,

De band tussen kabinet en CPB wordt soms ook complex gemaakt doordat kabinetsleden de gezaghebbende rol en positie van het CPB aanwenden bij de verdediging van een standpunt dat afwijkt van het advies. In een debat over een bezuinigingsopgave merkt Senator De Grave op dat Hoekstra een ander beleid voert dan het CPB adviseert. De Grave zegt dat dit lovenswaardig is omdat daarmee het politieke primaat aangegeven is. Hoekstra zegt vervolgens toch dat hij dit met het CPB (Laura van Geest) zal opnemen die hij de volgende dag toch zou treffen (W. Hoekstra, AFB, EK, 12 december 2017).

Nou, ik denk dat het CPB daar voorzichtig in is. De heer De Grave vroeg mij overigens ook nog om in conclaaf te gaan over onder andere dit onderwerp. Dat treft, want ik spreek mevrouw Van Geest morgen. Dan kan ik ook dit punt nog onder haar bijzondere aandacht brengen. Mijn indruk is de volgende. Volgens mij heeft het Planbureau een grote mate van voorzichtigheid aan de dag gelegd. De werkgroep die ik net beschreef, heeft zich gebaseerd op — de heer De Grave zal daarmee bekend zijn — precies wat het vorige kabinet heeft gedaan op het gebied van hoofdlijnenakkoorden. Ook toen is het CPB aanvankelijk voorzichtiger geweest dan de uiteindelijke realisatie.⁸⁸

---

⁸⁷ Van Rooijen, Uitsluiting aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld TK, 21 november 2017, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-24-23.html>

⁸⁸ W. Hoekstra, AFB, EK, 12 december 2017, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20172018-12-7.html>

De rol en invloed van het CPB in het beleidsproces blijkt dus complex en indringend te zijn, maar deze wordt niet altijd als helder beleefd of gepresenteerd. Dit is niet alleen een kwestie van ervaring of beleving, het is zeker niet uit te sluiten dat onduidelijkheden en ambivalenties gebruikt of benadrukt worden als onderdeel van politieke positiebepalingen, wat uiteindelijk afbreuk kan doen aan de gezaghebbende rol van het CPB.

Reikwijdte.

De adviesfunctie van het CPB komt niet alleen aan de orde bij de functie of positie van het instituut, maar ook in relatie tot de inhoud van de rapporten en adviezen en de werkwijze en methoden. Een flink aantal opmerkingen betreffen de reikwijdte van de adviezen en uitkomsten van onderzoek, dat wil zeggen de (externe) validiteit van het onderzoek en de wijze waarop aanspraken en beperkingen van het onderzoek gecommuniceerd worden.

Er is algemene erkenning, ook bij de oppositie, dat onvoorziene ontwikkelingen het moeilijk maken om tot robuuste uitkomsten of goede voorspellingen te komen, zoals bij Brexit of in de Coronacrisis. Zo vraagt een geharnast criticus van het CPB vraagt of het mogelijk is een herziene Voorjaarsnota te krijgen omdat de juni raming van het CPB een nieuwe actualiteit zou bieden (Van Dijk, PVV, 2020, Verantwoordingsdebat over het jaar 2019, TK, 26 mei 2020).

Er is één vraag blijven liggen. Dat is de vraag aan de minister of wij een nieuwe Voorjaarsnota krijgen. Op 16 juni komt de juniraming van het CPB. Misschien kan die daarin meegenomen worden. Er is inmiddels zo veel veranderd met het nieuwe steunpakket dat de Voorjaarsnota eigenlijk een beetje achterhaald is en het is zonde om te debatteren over iets wat niet meer actueel is.⁸⁹

Dergelijke bijzondere of onvoorziene ontwikkelingen raken volgens sommigen wellicht ook de econometrische mogelijkheden tot modellering, zoals bij rentestanden die lager zijn dan de groeivoet: (Bruins, CU, 2019, Bruins, Najaarsnota TK, 18 december 2019)

Ik vraag in de motie specifiek om het domein te onderzoeken wanneer de rente lager is dan de groeivoet. Het CPB zegt eigenlijk: daar werken onze economische formules niet meer. Ik weet dus niet of ik op zoek ben naar een berekening. Ik heb bewust niet om een gevoeligheidsanalyse gevraagd, maar om een analyse. Het kan zijn dat we wel economen nodig hebben, maar geen rekenaars. We hebben een analyse nodig van wat er eigenlijk gebeurt als we in uncharted territory terechtkomen. Het CPB zou wellicht een goed antwoord kunnen hebben. Als het niet het CPB is, dan misschien enkele economen, los van de hele slimme rekenaars van onze planbureaus. Daar zat ik een beetje aan te denken.⁹⁰

---

⁸⁹ Van Dijk, PVV, Verantwoordingsdebat over het jaar 2019, TK, 26 mei 2020, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-74-23.html>

⁹⁰ Bruins, Najaarsnota TK, 18 december 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-38-16.html>

Maar er zijn met de nodige regelmaat ook opmerkingen te vinden die gaan over de validiteit van het onderzoek zelf, zoals over de precisie waarmee koopkracht berekend en gepresenteerd wordt, (Sent, PvdA 2018, E.M. Sent, APB EK, 30 oktober 2018)

Het Centraal Planbureau verricht waardevol rekenwerk, geen misverstand daarover. Maar het kabinet brengt zijn groeivoorspelling als een zekerheid, terwijl het een schijnzekerheid is. De voormalige opperrekenmeester, Coen Teulings, zegt gewoon eerlijk: "Wij zijn slecht in voorspellen". Als we een ding wel zeker weten, dan is het dat de koopkrachtplaatjes van het Centraal Planbureau nooit uitkomen. Eén irrationeel besluit van een internationale leider en de koopkrachtplaatjes kunnen de prullenbak in. Het trieste is dat juist wanneer voorspellingen het hardst nodig zijn, zoals in tijden van crisis, het CPB ernaast zit. Dan blijken de harde getallen ineens boterzacht. (EM Sent, PvdA)⁹¹

Of over de predictieve validiteit of robuustheid van uitkomsten over de lange termijn, of het houdbaarheidstekort. (Crone, PvdA 2019, Wet Temporerisering AOW Leeftijd, EK, 2 juli 2019):

Daar gaat het vanavond niet over, maar daarmee hebben wij het idee dat de berekening op zichzelf matig klopt op grond waarvan het Centraal Planbureau de sommetjes heeft veranderd. [...] Ik heb altijd wel discussie gevoerd over de vraag hoe robuust die langetermijnsommetjes, die houdbaarheidstekortsommetjes, eigenlijk zijn, als er zomaar achteloos, zoals de kranten het noemen, een cadeautje van Laura van Geest komt waardoor er een akkoord komt. Zo onserieus is het CPB niet, weet ik als geen ander. Maar ik hoor toch graag een betere onderbouwing waarom er nu opeens 5 miljard is. (Crone, PvdA)⁹²

Beperkingen worden niet alleen door oppositieledenesignaleerd maar ook door het kabinet. Zo wil Minister Hoekstra bij de behandeling van de Voorjaarsnota in 2019 de ramingen voor de zorg structureel verbeterd hebben, maar wijst hij er ook op dat de huidige de best mogelijke zijn. (Hoekstra, Voorjaarsnota 2019))

Voorzitter. Dan ben ik bij de categorie overig. Mevrouw De Vries en de heer Sneller vroegen naar het verbeteren van de ramingen. Mevrouw De Vries maakte het nog iets specifiek. Zij vroeg mij of ik bereid ben om de ramingen voor onder andere de zorg structureel te verbeteren samen met het CPB en de andere ministeries. Eerlijk is eerlijk: dit zijn de best mogelijke inschattingen van de kosten van beleid in de toekomst. Ik heb weleens breder gekeken naar hoe onze instituten het nou doen. Denk aan het ministerie zelf, het planbureau en De Nederlandsche Bank. Bij allerlei voorspellingen over inkomsten en over ontwikkeling van de economie zie je dat we het eigenlijk behoorlijk goed doen, zowel nationaal als in internationaal verband. Ik wil dus best nog eens een keertje vragen om opnieuw te bezien of er nou dingen in die systematiek zitten

⁹¹ E.M. Sent, APB EK, 30 oktober 2018, <https://www.eerstekamer.nl/verslag/20181030/verslag>

⁹² F. Crone, Wet Temporerisering AOW Leeftijd, EK, 2 juli 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20182019-37-10.html>

die eigenlijk zorgen dat we nu al twee jaar op rij hebben wat we hebben. Aan de andere kant is er tot een jaar of vier, vijf geleden een hele trits jaren geweest waarin de zorgkosten juist tegenvielen, met als consequentie dat de gaten op de zorgbegroting vervolgens weer gedekt moesten worden door de anderen. Ik had namelijk dezelfde vraag als mevrouw De Vries: wat is de historie? Hebben we dit altijd? Toen heb ik op het ministerie in ieder geval geleerd dat dit een — laat ik het zo formuleren — nog relatief korte traditie is. (Hoekstra, Minister)⁹³

Kwesties van validiteit van onderzoek worden ook aangesneden voor bepaalde beleidsterreinen zoals de bijdrage van onderwijs en innovatie aan de groei van de economie, (Onderwijs, Innovatie: Sneller, D66), of bij de ontwikkeling van een breder welvaartsbegrip.

Neem kennisontwikkeling, R&D en innovatie. Hier liggen grote kansen en niemand, behalve dan misschien minister Wiebes, zal de bijdrage daarvan aan ons groeivermogen ontkennen, maar in de modellen van de rekenmeesters van het Centraal Planbureau hebben ze nul effect op economische groei. Bovendien heeft professor Mazzucato, een van de apostelen van de herwaardering van de publieke sector, laten zien hoe belangrijk de bijdrage van de overheid aan onze economische groei kan zijn, bijvoorbeeld bij de totstandkoming van internet en gps. Maar waren die er ook gekomen als er vooraf een positieve businesscase had moeten liggen? Ik vrees van niet.⁹⁴

Brede welvaart, weliswaar discussie over het hoe en hoe vaak, maar wel waardering voor de inzet van het CPB en andere planbureaus. Parlementsleden bevragen vooral elkaar, niet het CPB. Wiebes:

We hebben in deze Kamer terecht zeer veel debatten over de besteding van welvaart en de verdeling daarvan, maar we hebben hier best weinig gesprekken over de opbouw en het creëren van die welvaart. Het is natuurlijk de taak van regering en volksvertegenwoordiging om elkaar aan te spreken op de manier waarop wij onze welvaart creëren, de mate waarin ons dat lukt en de mate waarin we dat wenselijk vinden.

De transparantie die het CPB nastreeft vindt hier een concrete toepassing, die ook in het parlement een vertaling krijgt. De oproep van CPB directeur Van Geest om koopkrachtplaatjes niet te letterlijk te nemen wordt ook in het parlement verwoord, bijvoorbeeld door Minister Koolmees die de Kamer er aan herinnert dat het CPB zelf zegt dat het statische koopkrachtplaatje een beperkt beeld geeft van de werkelijkheid.

Koolmees:

---

⁹³ W. Hoekstra, Minister, Voorjaarsnota TK, 3 juli 2019

⁹⁴ Sneller, AFB, TK, 2 okt 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20192020-8-6.html>

Wat ik heb proberen aan te geven is dat er allerlei verschillende definities zijn van hoe je tegen de werkelijkheid aankijkt. Dat is altijd ingewikkeld in deze discussie. Het statische koopkrachtplaatje waar wij het hier altijd over hebben, toont eerlijk gezegd een heel beperkt beeld van de werkelijkheid. Dat zegt het Centraal Planbureau ook in het Centraal Economisch Plan.⁹⁵

Van Brenk 50-Plus

Mooie gemiddelde cijfers doen helaas weinig voor de koopkracht van velen. De suggestie van de directeur van het Centraal Planbureau, Laura van Geest, dat de politiek zich te veel laat leiden door koopkrachtplaatjes, helpt ook niet. Kan de minister verklaren hoe mensen volop kunnen profiteren van de economische groei en welvaart als de arbeidsinkomensquote nu al jaren daalt, de consumptieve bestedingen ondanks de verbeteringen van het afgelopen jaar toch relatief achterblijven en het aantal mensen dat een beroep doet op de voedselbanken blijft groeien? En dat is zeker niet uit weelde.

Het CPB geeft zelf aan welke beperkingen er aan berekeningen ten grondslag liggen, en geeft ook aan als de te verwachten effecten niet berekend kunnen worden, zoals bij de advisering over de afschaffing van de Dividend belasting, of de effecten van een actieprogramma Werken in de Zorg.⁹⁶ De parlementaire discussie over de Dividend belasting krijgt daardoor onmiskenbaar een meer politiek karakter.⁹⁷

Modellen en onzekerheden

Met enige regelmaat wordt kritisch gesproken over modellen en methoden, door uiteenlopende partijen. Soms komt daarbij een duidelijke ambivalentie aan het daglicht over nut en noodzaak. Bij de behandeling van de Wet Arbeidsmarkt in Balans wil Smeulders, woordvoerder van GroenLinks weten wat de gevolgen zijn voor het aantal flexcontracten, vooral bij de laagst betaalden:

Wat is het gevolg voor het aantal werkende armen? En wat is het gevolg voor de verdeling tussen kansrijk en kwetsbaar? Want daar gaat het toch vooral om. Gaat deze wet juist tot meer of tot minder zekerheid leiden, vooral aan de onderkant van de arbeidsmarkt?

Heerma, CDA, wil daar meer van weten, en stelt Smeulders de vraag wat voor soort onderzoek hij wil, een kwalitatief onderzoek zoals het SCP dat kan leveren, of een cijfermatige onderbouwing zoals het CPB dat doet. Heerma schetst de afweging dat een berekening volgens een CPB model uitgaat van de veronderstelling dat het verlagen van

---

⁹⁵ W. Koolmees, Brede Koopkrachtontwikkeling in 2018, TK, 11 april 2018, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-72-3.html>

⁹⁶ Actieprogramma Werken in de Zorg, TK, 11 oktober 2018, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-12-12.html>

⁹⁷ Coalitie houdt krampachtig gelederen gesloten over dividendbelasting, FD, 8 november 2017.

uitkeringen de werkgelegenheid toeneemt, en vraagt zich af of een dergelijke modelmatige aanpak toegevoegde waarde biedt.

Met een arbeidsmarktanalyse kom je meer uit in de hoek waar de heer Smeulders mee begon, namelijk het SCP. Maar het SCP heeft ook geen cijfermatige onderbouwing tot achter de komma. Zij maken een analyse van de stand van de samenleving. Als je echt helemaal wilt gaan uitrekenen wat de gevolgen van iets zijn, dan kom je op een CPB-achtig model uit. We weten allemaal dat als je in een CPB-model de uitkeringen omlaag brengt, je werkgelegenheid krijgt. Zo werkt het model. Maar is dat dan meer de waarheid? Of zoekt u juist meer echt een analyse, zoals het SCP dat zou doen?

Smeulders antwoordt daarop af te willen zien van een model berekening omdat daar ongewenste effecten in zitten⁹⁸:

Ik zou het heel interessant vinden om het SCP juist de diepere laag te laten bekijken en om juist niet te werken met al die modellen waarvan we allemaal weten dat daar ongewenste effecten in zitten en waarin heel erg "de economie voorop" besloten ligt.

De discussie mondt echter regelmatig ook uit in een reflectie op het parlementair functioneren, in die zin dat critici het verwijt van selectief winkelen wordt voorgehouden, maar ook dat de uitkomsten van modellen en methoden van nut zijn ook al gaan deze gepaard met onzekerheden, en dat het uiteindelijk moet gaan om het primaat van de politiek. Illustratief is het debat over modellen zoals Omtzigt dat aanging tijdens het Verantwoordingsdebat. Omtzigt zegt "De Nederlandse politiek lijdt aan modellen- en statistiekenfetisjisme" en wil een motie indienen om met wetenschappers en adviesorganen in gesprek te gaan om modellen "iets meer van de werkelijkheid" te laten weergeven. Nijboer (PvdA) werpt tegen dat het Omtzigt zelf is die zo vaak vraagt naar koopkrachtplaatjes terwijl Van Weyenberg hem voor houdt dat elk Kamerlid de uitkomsten zelf kan interpreteren. Ook Minister Dijsselbloem wijst er op dat het model zelf niet ter discussie staat: "het is misschien de omgang met de modellen die anders moet".⁹⁹

Nijboer:

Wat betreft de verdachtmakingen naar het CPB: die modellen kunnen echt beter. De PvdA heeft daar ook kritiek op. Wat betreft de administratieve lastendruk die slecht gemeten worden: eerlijk gezegd heb ik daar persoonlijk wel veel kritiek op, maar ik wijs er wel op dat CDA-minister Verhagen het destijds als grootste winpunt van zijn coalitie heeft gebracht, dat het CDA elke

---

⁹⁸ Wet Arbeidsmarkt in Balans, TK, 31 januari 2019, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-48-8.html>

⁹⁹ Verantwoordingsdebat, TK, 31 mei 2017 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-81-3.html>

keer die rapportages vroeg en dat de heer Omtzigt die nu heel veel kabaal maakt over koopkrachtplaatjes en weet ik wat niet meer, hier in de Kamer misschien wel degene is die het meest ernaar heeft gevraagd.

Van Weyenberg:

Maar wat vraagt de heer Omtzigt nu met deze motie, dat wij de modellen van het CPB hier in de Kamer gaan veranderen? Dat is toch raar? En aan de toepassing van modellen kan maar één iemand wat doen: elk Kamerlid zelf bepaalt hoe hij ze gebruikt.

Dijsselbloem :

Als er in de Kamer een breed gevoel leeft dat het anders zou moeten, dan is het misschien de omgang met het model die anders zou moeten. Dat is in de eerste plaats aan de politiek. In ieder geval zullen wij geen initiatief nemen om het model zelf ter discussie te stellen. Dat is wetenschappelijk gevalideerd en wordt regelmatig getoetst.

Hiermee kom ik meteen op de discussie over het gebruik van CPB-modellen, die de heer Omtzigt heeft aangezwengeld. Het CPB-model is een goed model. Het is recentelijk nog extern beoordeeld door middel van een visitatie. Het oordeel over de kwaliteit van het CPB en over de modellen die het CPB gebruikt, was zeer positief. Maar elk model leidt natuurlijk tot teaching to the test, en dat dan in de variant van de verkiezingsprogramma's. Partijen weten natuurlijk wat goed uit een model komt. Dat geldt ook voor een kabinet. Ik kan me voorstellen dat een nieuw regeerakkoord straks opnieuw wordt doorgerekend door het CPB. (Minister Dijsselbloem)¹⁰⁰

Dergelijke debatjes laten zien dat er in het parlement een zekere bereidheid is om de onzekerheden bij het gebruik van modellen en methoden te accepteren en de expertise van het CPB ook te verdedigen. Toch lijkt het parlement, met zoveel verschillende inzichten en standpunten, ook op twee benen te hinken. Niet ieder Kamerlid lijkt de onzekerheden te accepteren. Zo vroeg Norbert Klein (oud 50-Plus, fractie Klein) in de Kamer om het meenemen van gedragseffecten bij het doorrekenen van de effecten van het basisinkomen, iets waarover hij al met het CPB had gehad. Minister Asscher antwoordde daarop dat er op modellen wel was aan te merken maar dat de regering waarde hecht aan de doorrekening.¹⁰¹

Klein (fractie Klein):

---

¹⁰⁰ Verantwoordingsdebat TK. 31 mei 2017 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-81-6.html>

¹⁰¹ Berekening en Financiering van de invoering van het basisinkomen, TK, 22-feb-2017, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20162017-56-9.html>

Het CPB geeft in zijn doorrekening aan dat er een aantal onzekerheden zijn, omdat het een aantal modelmatigheden niet kan verwerken, bijvoorbeeld waar het gaat om apparaatskortingen en om positieve gedragseffecten als gevolg van het invoeren van het basisinkomen. Die elementen kon het CPB niet meenemen. Het verzoek is om die elementen nu wel te laten meenemen. Dat is ook duidelijk geworden in de discussie die ik met het CPB heb gehad over het kunnen meenemen van die aspecten, buiten de kaders van Keuzes in Kaart.

Asscher:

Ik vind dat het Centraal Planbureau het keurig heeft onderzocht. Natuurlijk zijn er marges in de uitkomsten; dat is altijd het geval. Maar als blijkt dat er een verlies van werkgelegenheid van 5% is en dat er een verlies van de houdbaarheid van onze verzorgingsstaat van 6,5% is, geeft mij dat voldoende informatie om tot het oordeel te komen dat onze aanvankelijke bezwaren tegen het voorstel van de heer Klein nog steeds recht overeind staan. Om die reden heb ik geen behoefte aan nader onderzoek.

In onze brief hebben we aangegeven dat we de doorrekening van het Centraal Planbureau afwachten. Dat betekent dat de regering wel waarde hecht aan de doorrekening van de plannen. Ik denk dat dit voor heel veel partijen goed is. Er is van alles op het model aan te merken, maar het is goed omdat daarmee dingen vergelijkbaar zijn. Wat zijn de belangrijke uitkomsten bij de doorrekeningen?

Het CPB stelt dergelijke onzekerheden zelf ook aan de orde, niet alleen in krantenartikelen en interviews maar ook in rapportages, en doet dat niet alleen in woorden maar ook in de statistische presentatie daarvan. Een van de middelen is de fan-chart, waarmee een kwantitatieve duiding wordt gegeven van onzekerheid.

Ramingen zijn per definitie onzeker en de CPB-ramingen hebben in het verleden regelmatig de economie onder- of overschat. In CEP en MEV wordt benadrukt dat de uitkomsten onzeker zijn en dit is ook de boodschap van de scenario's die worden gepresenteerd. De fan charts zijn waaierdiagrammen die een kwantitatieve duiding geven van de ramingsonzekerheid.

Ook dit wordt opgepakt in het parlement, bijvoorbeeld door Minister Dijsselbloem bij de bespreking van het Stabiliteitsprogramma en Nationaal Hervormingsprogramma in 2016 als hij verwijst naar het CEP; hij verwijst naar de fan charts in het CEP.¹⁰²

Die kansberekening komt uit de zogenaamde fan chart van het CPB. Het CPB zegt daarmee niet wat er gaat gebeuren. Er zitten allemaal risico's en

---

¹⁰² J. Dijsselbloem, Stabiliteitsprogramma en Nationaal Hervormingsprogramma, 19 april 2016, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-78-38.html>

onzekerheden in. Het CPB laat een waaier aan mogelijkheden zien. Door onverwachte internationale gebeurtenissen of financiële of economische crises die zich ineens zouden voordoen, is er altijd de mogelijkheid dat we weer door de 3%-grens schieten. Ik heb daar geen andere analyse van dan het CPB. Het heeft te maken met risico's in de wereldeconomie. [...]Ik heb dus geen andere analyse van de risico's dan die van de Nederlandsche Bank en het CPB. Ik bestrijd ook niet dat zo'n kans zich voordoet. Ik heb geen andere kansberekening. Het CPB houdt ons een beeld voor waarvan ik denk dat het reëel is.

Niettemin blijven Kamerleden en Kabinet op twee benen hinken. Enerzijds fungeren in hun woordvoeringen de CPB ramingen als informatie voor en reflectie op politieke besluiten en beleidsbeslissingen, anderzijds worden ramingen ook behandeld als expressie van beleidsbeslissingen. De twee verschillende begrippen van ramingen lopen door elkaar heen, en dat lijkt soms ook het geval bij de manier waarop Kamerleden en Kabinet de terminologie van het CPB inzetten in hun debatten. zelf wordt, zoals bij het begrip Basispad. Terwijl enerzijds men elkaar het idee van het politieke primaat voorhoudt, wordt het Basispad niet gepresenteerd als een voorspelling of schatting maar als realiteit. Zo verwijst Minister Hoekstra bij de Algemene Financiële Beschouwingen van 2017 naar de effecten van inkomensongelijkheid in het basispad van het vorige kabinet, door te stellen dat “dit kabinet die toename [van ongelijkheid] ongedaan maakt” En bij dezelfde AFB lever Nijboer (PvdA) juist kritiek op het kabinetsvoornemen tot afschaffing van de Dividendrente door te wijzen op de CPB cijfers: “Ook zie je wat er reëel gebeurt, dus inclusief basispad, want dat is wat mensen thuis voelen”.¹⁰³

De ambivalenties rondom modellen wordt een enkele keer ook gezien bij het begrip basispad, in elk geval bij Sneller (D66). Hij ziet het basispad als bron van beperking om goed te kunnen discussieren over de stijgende zorgkosten, en bepleit meer transparantie bij de aannames in modellen en basispad.¹⁰⁴

Maar het komt ook doordat de zorg als enige sector elk jaar automatisch mag groeien. Dat is deels terecht, maar deels ook door aannames uit de modellen en het basispad, die de politiek onmachtiger maken dan nodig. Volgens mij kan meer transparantie hier geen kwaad, om de politiek ook bewuster te maken van het stuur dat ze in handen kan nemen.

Toch prevaleert het begrip van basispad als realiteit, ook bij een recente verklaring van een kabinetslid. Bij de bespreking van het Derde steunpakket voor bedrijven en werknemers in oktober 202 refereert Minister Koolmees aan de onzekerheden in de

---

¹⁰³ AFB, TK, 21 november 2017, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-20-16.html> Hoestra verwijst naar Analyse economische en budgettaire effecten van de financiële bijlage van het Regeerakkoord.

¹⁰⁴ Sneller, D66, Voorjaarsnota 2019, TK, 8 augustus 2019 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-101-14.html>

voorspellingen van economische groei, maar in dezelfde zin stelt hij dat het CPB groei ziet in het basispad:

Het Centraal Planbureau gaat natuurlijk ook uit van economische groei volgend jaar. Daar zit heel veel onzekerheid in, jawel, ook gegeven het virus, maar het basispad van het CPB is weer 3,5% economische groei volgend jaar en dus weer groei van werkgelegenheid. Hoe zorgen we er dan goed voor dat mensen ook worden geholpen van een baan naar een baan? ¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ W. Koolmees, Derde steunpakket voor bedrijven en werknemers. TK, 13 okt 2020, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20202021-6-8.html>

Bijlage 3. Casus “Modellen in de media”

Een eerste reeks kritische artikelen over het CPB doet zich begin 2016 voor, met kritiek op de modellen. Mirjam de Rijk, publicist over economie stelde in de Volkskrant dat het CPB te dominant is in de politieke besluitvorming: “De rekenmeesters gaan uit van onrealistische veronderstellingen en krijgen te weinig tegenspraak”¹⁰⁶

De aanleiding voor de kritiek leek vooral de CPB notitie bij het agendapunt belastingplan 2016, waarbij zich een discussie ontspon over de inkomensafhankelijke combinatiekorting (IACK) waarin niet-verdienende partners in een gezin de percentuele heffingskorting op inkomen konden overdragen aan de kostwinner. Christelijke partijen SGP, CU en CDA pleitten eerder voor een eenmalige verhoging van deze heffingskorting. Voor gezinnen met één kostwinner zou dat minder belastingdruk meebrengen. De notitie rekende voor dat de structurele -lange termijn- effecten van dat voornemen een negatief effect zou hebben op de werkgelegenheid.¹⁰⁷

De kritiek van De Rijk richtte zich niet slechts op die berekeningen maar op het gebruik van modellen in het algemeen.¹⁰⁸ De opinie leidde een heuse stroom van artikelen in, doorgaans door economen en economisch verslaggevers, over aannames bij de berekeningen bij de heffingskortingen maar vooral over de inzet van modellen in de beleidsadvisering.

Vier dagen later bracht een opinie stuk in dat het door De Rijk genoemde voorbeeld van Duitsland meerdere expert bureaus kende maar dat deze soms ook een politieke signatuur hadden en politici de gelegenheid gaven te kunnen kiezen uit welgevallige uitkomsten. Ook al deelde de auteur de kritiek op modellen waarvan de uitkomsten niet meer zijn dan het resultaat van “econometrische toevalsprocessen,” zijn repliek wees iets minder naar methoden als wel naar de manier waarop de uitkomsten politiek en beleidsproces beïnvloeden.¹⁰⁹ Ook Aukje van Roessel, politiek commentator van De

---

¹⁰⁶ M. de Rijk, Hegemonie CPB moet doorbroken, De Volkskrant, 2 januari 2016.

¹⁰⁷ CPB Notitie Structurele effecten variant overdraagbaarheid algemene heffingskorting en verlaging IACK, 11 november 2015. De effecten van de eerdere invoering is onder meer besproken in CPB Achtergronddocument, De politieke economie van de hervormingen in de loon- en inkomstenbelasting, 30 juni 2016.

¹⁰⁸ De Rijk richtte zich op “de modelmatige vooronderstellingen daarin en de dominantie van de uitkomsten in de politiek. Het is goed om politici te kunnen wijzen op wensdenken of ongegronde claims, maar de macht die het CPB heeft komt vooral omdat er geen alternatieve expert zijn en dat politieke discussie over uitkomsten en vooronderstellingen afgedaan kan worden als kritiek op “onwelgevallige uitkomsten.”

¹⁰⁹ N. Lemmens, Laat Centraal Planbureau de oppersjamaan blijven, De Volkskrant, 6 januari 2016, CPB vervult bij het doorrekenen van programma’s functie van sjamaan, Het Financieele Dagblad, 6 maart 2017.

Groene, bepleitte wijziging van modellen en wees naar de rol en de belangstelling van de politiek ervoor.¹¹⁰

De kritiek kwam op een voor het CPB en politieke partijen belangrijk moment. Met verkiezingen in 2017 in zicht was ook de beslissing nabij of de partijen hun verkiezingsprogramma's ter beoordeling zouden voorleggen aan het CPB. In de derde week van januari 2016 berichtte Philip De Witt Wijnen, economisch journalist van NRC Handelsblad dat het vertrouwen onder politici in het CPB aan het afbrokkelen was, wat merkbaar was door hun kritiek op modellen. De SGP, SP en het CDA overwogen zelfs om hun verkiezingsprogramma dit keer niet voor te leggen.¹¹¹

Er kwam meer berichtgeving. Die ging vooral over de kwaliteit van modellen, in veel mindere mate over de inzet in de beleidsadvisering en de manier waarop politici met de uitkomsten omgaan. In een artikel met de titel "Economie voorspellen is zinloze exercitie", vermeldde economisch journalist Peter de Waard van de Volkskrant de uitkomst van een inventarisatie onder een economenpanel van de blog MeJudice. Hij concludeerde dat er sterk getwijfeld werd over het nut van modellen.¹¹² Het is de vraag of de panelleden dit ook zo beargumenteerden. Voorstanders van de stelling van 'zinloosheid' gaven bijvoorbeeld aan dat onderzoeksuitkomsten gezien moesten worden als voorspellingen, als waarschuwing, of denkkaders, of dat het zou moeten gaan om het begrijpen van trends, of scenario's.¹¹³

De Waard citeerde ook de Secretaris Generaal van Economische Zaken Maarten Camps, dat CPB-modellen maar van zeer beperkte waarde zijn om over de verre toekomst na te denken. Ook dat lag wel wat genuanceerder. Camps had in een recent ESB artikel het over twee vormen van onzekerheden, die welke behoren bij de uitkomsten van modellen, iets waar het CPB zich steeds rekenschap geeft, en die welke niet in een model te vatten zijn om empirische of methodologische beperkingen. Maar Camps vond de inzet van dergelijke "spoorboekjes" nuttig om een debat mogelijk te maken op basis van vergelijkbare gegevens.¹¹⁴

---

¹¹⁰ A. van Roessel, V-jaar; Column, De Groene Amsterdammer, 6 januari 2016: "Vernieuwde modellen bieden kansen op andere manieren van denken over werk, werktijden, investeringen, inrichting van de samenleving. Politieke partijen zouden daar inmiddels zelf behoefte aan moeten hebben."

¹¹¹ P. de Witt Wijnen, Politieke partijen verliezen vertrouwen in CPB-modellen, NRC Handelsblad, 22 januari 2016.

¹¹² P. de Waard, 'Economie voorspellen is zinloze exercitie', de Volkskrant, 25 januari 2016.

¹¹³ De blogpost op MeJudice is hier te vinden:

https://www.mejudice.nl/economenpanel/peiling/modellen-in-de-economische-politiek#resultaat_51

¹¹⁴ M. Camps, Onzekere wegen naar welvaart, Economisch-statistische Berichten, 6 januari 2016: "Economische spoorboekjes vervullen, evenals koopkrachtplaatjes, een nuttige rol. Ze maken een geobjectiveerd debat mogelijk op basis van vergelijkbare gegevens. Maar door de nadruk op zekerheden kunnen onzekerheden ondersneeuwen. Ten eerste gaat het dan om de onzekerheden waarmee modeluitkomsten per definitie omgeven zijn. Economen zijn zich hiervan bewust. Het CPB is er bovendien expliciet over, zie bijvoorbeeld de explicitering van onzekerheidsmarges rondom economische ramingen. Ten tweede gaat het om onzekerheden die niet op voorhand te kwantificeren zijn in een model, omdat dit simpelweg niet of nog niet kan, bijvoorbeeld vanwege empirische of methodologische beperkingen. Een voorbeeld van zo'n onzekerheid is het effect van de complexiteit van een belastingstelsel op de effectiviteit van fiscale prikkels".

Ook de volgende dag schreef De Waard over de merites van modellen, waarbij hij stelde dat het CPB net als andere adviesorganen streefde “naar een haast wiskundige zekerheid,” en vatte samen hoe dat zich verhoudt tot een complex proces van politieke besluitvorming en beleidsprocessen: “Helaas zet dat de goegemeente veelvuldig op het verkeerde been.”¹¹⁵

Andere kranten volgden. Het Reformatorisch Dagblad meldde ook de uitkomst van het MeJudice blog, en verbond de kritiek op modellen aan de mislukking om de eenmalige verhoging in de Kamer geaccepteerd te krijgen: “In het CPB-model kost een eenmalige tegemoetkoming van 1 euro voor gezinnen met één kostwinner maar liefst 21.000 banen, terwijl in werkelijkheid de effecten van een dergelijk extraatje voor alleenverdieners marginaal zouden zijn.”¹¹⁶

Niet alle journalisten waren er van overtuigd dat de nederlaag van de Christelijke partijen vooral aan econometrische modellen te wijten was. Politiek journalist van Trouw, Lex Oomkens, zag het vooral als het resultaat van koppigheid van de overige politieke partijen vast te houden aan eigen ideeën over arbeidsparticipatie, waarbij de werkgelegenheid in termen van arbeidsplaatsen een voor een breed publiek herkenbaar en dus doorslaggevend argument bleef, niet de klaarblijkelijk knellende situatie van kostwinners. Oomkens sprak er schande van, maar vond ook dat “het de dames en heren politici zijn die dit veroorzaken en niet de modellen van het CPB [...] Het is maar hoe je er mee om wilt gaan. Als dé werkelijkheid of een werkelijkheid”.¹¹⁷

Een soortgelijke beschouwing over de verhouding tussen de expertise van het CPB en het politieke besluitvormingsproces was die dagen ook te lezen in het stuk van De Witt Wijnen in NRC Handelsblad, waarin hij Henk Nijboer (PvdA) aanhaalde: „Kritiek op het CPB kan en mag, maar de politieke overtuiging moet leidend zijn in debat en in besluitvorming.”¹¹⁸

In de kritiek in deze media respons, in opiniërende stukken en in berichtgeving van gespecialiseerde journalisten komen twee zaken naar voren. Terwijl veel van de kritiek over de economische merites van CPB modellen er van uit gaat alsof deze geheel los van politieke besluitvorming kan worden beoordeeld, is de aanleiding voor de kritiek wel degelijk in die besluitvorming gelegen. Methoden en het gebruik van uitkomsten vergen een economische zowel als politieke verslaggeving. Onder journalisten bestond daar wel een vermoeden van. Zo schrijft het Reformatorisch Dagblad dat “het CPB op 12 februari een speciale informatiebijeenkomst [heeft] ingelast - “Een kijkje in de machinekamer van het CPB” - voor journalisten.”¹¹⁹

---

¹¹⁵ P. de Waard, Moet het vak economie verdwijnen? de Volkskrant, 26 januari 2016.

¹¹⁶ Redactie Economie, Deel economen vindt CPB te invloedrijk, Reformatorisch Dagblad, 25 januari 2016.

¹¹⁷ L. Oomkens, Politici leggen zichzelf aan de leiband van de CPB-modellen, Trouw, 27 januari 2016.

¹¹⁸ P. de Witt Wijnen, Het vertrouwen in de rekenmeesters brokkelt af, NRC Handelsblad, 22 januari 2016.

¹¹⁹ Ref. Dagblad, 25 januari 2016.

Na de informatiebijeenkomst luwt de media aandacht voor CPB modellen. Toch bleven de gevolgen niet uit. Steeds meer partijen overwogen om hun verkiezingsprogramma niet te laten doorrekenen. Er verschenen oproepen in hoofdredactionele commentaren¹²⁰ of door columnisten¹²¹ en journalisten,¹²² en een uitgebreid interview met de directeur van het CPB.¹²³ maar een aantal partijen die dat doorgaans wel deden zagen af van de doorrekening van het verkiezingsprogramma.

De aandacht in de media verschoof van de onderzoeksmethoden van het CPB zelf naar de betekenis ervan voor politieke besluitvorming, waardoor de focus niet op het CPB maar op de politiek in het bijzonder de politieke partijen kwam te liggen.

In juni 2016, vlak voor de presentatie en bespreking van het rapport Welvaart In Kaart van de Tijdelijke Commissie Breed Welvaartsbegrip, schreven twee Eerste Kamerleden Ester en Sent: “Dat ach en wee over het CPB is allemaal wel leuk en aardig, maar we hebben gewoonweg niks beters beschikbaar waar het gaat om strikte economische modellen.”¹²⁴ En zij wezen op de inmiddels ontstane samenwerking van CPB met SCP en PBL over een bredere aanpak van het in kaart brengen en meten van welvaart.

Na het zomerreces van 2016 signaleerde Tom Jan Meeus, politiek commentator van NRC Handelsblad de gevolgen van het niet doorrekenen van de programma's: “Intussen weten we al dat het een campagne zonder objectiveerbare feiten wordt.”¹²⁵ De aandacht voor verkiezingsprogramma's komt vooral van de grond in de aanvang van de campagne begin 2017. Medio februari verschijnen verschillende artikelen over de doorrekeningen van programma's, soms in termen van verwachtingen¹²⁶, maar in een enkel geval ook dieper ingaand op de specifieke werkwijze van het CPB, waarin wordt uitgelegd hoe het CPB zich weert in de context van onduidelijke politieke claims en voorsorteren op gunstige uitkomsten.¹²⁷ Uiteindelijk verschijnen er in de periode van zes weken rond de verkiezingen meer dan 280 artikelen over de uitkomsten van de verkiezingsprogramma's, waarbij er vooral veel aandacht is voor de claims van partijen die niet door het CPB bevestigd zijn, en voor de claims van partijen die doorrekening weigerden zoals de AOW claims van 50-Plus. Het CPB is in deze representaties veelal de autoriteit die, dixit De Telegraaf, de “gebakken lucht” doorprikt¹²⁸. Slechts in een enkel geval kwam er kritiek in een opiniestuk en een enkele ingezonden brief, maar het opiniestuk werd al snel weersproken.¹²⁹

---

¹²⁰ NRC, Liever het CPB dan een feitenvrije verkiezingsstrijd, 31 maart 2016

¹²¹ M. Schinkel, De raming die niet kan maar wel moet, NRC 31 maart 2016

¹²² R. Giebels, Niet doorrekenen program leidt tot luchtftietserij, de Volkskrant, 16 april 2016

¹²³ R. Giebels, 'Als het CPB niet bestond, zou het moeten worden opgericht,' de Volkskrant, 16 april, 2016.

¹²⁴ P. Ester, E.M. Sent, Weg met het Planbureau, NRC Handelsblad, 17 juni 2016

¹²⁵ T.J. Meeus, Als politiek een freak show wordt, NRC Handelsblad, 27 augustus 2016

¹²⁶

¹²⁷ Philip de Witt Wijnen, Geheim CPB-project dwingt partijen tot harde keuze, NRC Handelsblad 15 februari 2017. Zie ook: Nederlands Dagblad, Hoe het CPB verkiezingsprogramma's doorrekent, 11 februari 2017.

¹²⁸ De Telegraaf, De rekenmeesters van gebakken lucht, 11 februari 2017.

¹²⁹ E. Engelen, We moeten af van die CPB-Dictatuur, Trouw, 11 maart 2017, M. Stellinga, Wat nou, neoliberale doorrekening? NRC Handelsblad, 18 februari 2017.

In de periode van 2016-2017 heeft de aanvankelijke kritiek op modellen plaats gemaakt voor nadruk op het belang van doorrekening van verkiezingsprogramma's. Deze verandering in aandacht ging gepaard met verschillen in de berichtgevingen en beschouwingen van journalisten, zodat de opkomende kritiek op modellen werd genuanceerd en de interpretaties van de merites ervan in een bredere context werd geplaatst van politieke verantwoordelijkheid. En het valt op dat het CPB zelf ook actie ondernam, met een speciale informatiebijeenkomst voor journalisten en een interview in een groot nationaal dagblad.

Bijlage 4 Lijst van meest verwijzende websites naar sector

De tabel somt alle websites op die 6 keer of meer naar de 81 publicaties van het CPB verwijzen.

Overheid	820
rijksoverheid.nl	69
tweedekamer.nl	67
parlementairemonitor.nl	60
rijksfinancien.nl	44
raadvanstate.nl	35
scp.nl	31
rijksbegroting.nl	30
pbl.nl	30
vng.nl	27
open-pilot.overheid.nl	23
internetconsultatie.nl	20
ec.europa.eu	19
denhaag.raadsinformatie.nl	18
gemeentebestuur.haarlem.nl	17
binnenlandsbestuur.nl	17
nieuwsszw.nl	17
openresearch.amsterdam	16
kennisopenbaarbestuur.nl	13
rekenkamer.nl	13
metropoolregioamsterdam.nl	10
gemeenteraad.groningen.nl	9
eumonitor.eu	9
stateninformatie.flevoland.nl	8
rvo.nl	8
findo.nl	8
financien.uden.nl	8
raadleiderdorp.nl	8
statistiques.public.lu	8
raad.ridderkerk.nl	8
bestuur.tubbergen.nl	8
gemeenteraad.hillegom.nl	8
denederlandsegrondwet.nl	8
oldenzaal.nl	8
limburg.nl	7
ccecrb.fgov.be	7
staten.zuid-holland.nl	7
dsta.nl	7
flevoland.nl	7
gbt.nl	7
oosterhout.nl	6
raad.renkum.nl	6
static.metropoolregioeindhoven.nl	6
gemeenteraad.woerden.nl	6

raad.dordrecht.nl	6
drentsparlement.nl	6
stateninformatie.provincie-utrecht.nl	6
wassenaar.nl	6
bestuursinformatie.vrk.nl	6
zuid-holland.nl	6
krimpenaandenijssel.nl	6
olst-wijhe.nl	6
zaanstad.raadsinformatie.nl	6
gelderland.nl	6
gemeenteraad.weert.nl	6
begrotingscyclus.gelderland.nl	6
Arbeid en economie	465
esb.nu	52
vno-ncw.nl	34
uwv.nl	33
mejudice.nl	31
definancielesite.nl	27
ser.nl	27
cormol.wordpress.com	25
flexnieuws.nl	24
panteia.nl	21
hr-kiosk.nl	17
instituutgak.nl	14
mkb.nl	13
arbeidsmarktinzicht.nl	11
werk.nl	11
businessinsider.nl	11
pensioenfederatie.nl	10
sociaalwerknederland.nl	9
samenvoordeklant.nl	9
accountant.nl	8
fnv.nl	8
retailinsiders.nl	8
oecd.org	7
kennisplatformwerkeninkomen.nl	7
trendrapport.s-bb.nl	6
rmu.nu	6
arbeidsdeskundigen.nl	6
personeelsnet.nl	6
rijnmondinzicht.nl	6
chro.nl	6
wimarbolhuis.nl	6
mtsprout.nl	6
Financieel	340
creditexpo.nl	52
taxlive.nl	21
economie.rabobank.com	21
executivefinance.nl	19
fintool.nl	15
accountancyvanmorgen.nl	14

salarisvanmorgen.nl	13
dnb.nl	13
accountantweek.nl	11
rendement.nl	11
ing.nl	11
insights.abnamro.nl	10
navigator.nl	10
ftm.nl	9
verzekeraars.nl	9
afm.nl	9
infinance.nl	9
financieel-management.nl	8
cmweb.nl	8
vfn.nl	8
futd.nl	8
salarisnet.nl	7
iexprofs.nl	7
taxence.nl	7
biflatie.nl	6
economics.rabobank.com	6
iex.nl	6
financieel.infonu.nl	6
taxnavigator.nl	6
Onderwijs en Onderzoek	276
cbs.nl	37
esb-binary-external-prod.imgix.net	27
eur.nl	22
universiteitleiden.nl	20
tpedigitaal.nl	17
research.rug.nl	12
coelo.nl	11
scienceguide.nl	11
netspar.nl	11
argumentenfabriek.nl	8
bvekennis.nl	8
hbo-kennisbank.nl	8
avs.nl	8
research.vu.nl	7
aob.nl	7
nro.nl	7
kences.nl	7
rathenau.nl	6
pedagogiekdigitaal.nl	6
onderwijsdatabank.nl	6
nationaleonderwijsgids.nl	6
voion.nl	6
ncbi.nlm.nih.gov	6
rug.nl	6
personal.eur.nl	6
Politiek	259
eerstekamer.nl	54

openkamer.org	26
wbs.nl	23
europa-nu.nl	22
verkiezingsgids.nl	17
christenunie.nl	12
montesquieu-instituut.nl	12
socialevraagstukken.nl	11
parlement.com	11
app.1848.nl	10
tweedemonitor.nl	9
huizenmarkt-zeepbel.nl	9
ourneweconomy.nl	7
senate.nl	6
wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl	6
50pluspartij.nl	6
d66.nl	6
stukroodvlees.nl	6
vanmierlostichting.d66.nl	6
Media	189
amstelveenweb.com	30
rtlnieuws.nl	27
nu.nl	24
frontpage.fok.nl	18
nos.nl	14
bnr.nl	14
gathering.tweakers.net	11
decorrespondent.nl	9
forum.fok.nl	9
joop.bnnvara.nl	9
ewmagazine.nl	8
bnnvara.nl	8
radar.avrotros.nl	8
Wonen, Grote steden, planologie	98
platform31.nl	19
omgevingsweb.nl	16
planviewer.nl	13
ikcro.nl	11
woningmarktbeleid.nl	8
vastgoedmarkt.nl	7
stadszaken.nl	6
g40stedennetwerk.nl	6
hollandimmogroup.nl	6
gebiedsontwikkeling.nu	6
Welzijn en zorg	89
divosa.nl	21
maatschappelijkekinderopvang.nl	12
kbo-pcob.nl	12
nvz-ziekenhuizen.nl	11
vgn.nl	11
koepelgepensioneerden.nl	9
nji.nl	7

kinderopvangtotaal.nl	6
Transport	75
kimnet.nl	17
raivereniging.nl	14
transport-online.nl	12
stlwerkt.nl	8
web.minienm.nl	6
verkeerskunde.nl	6
nt.nl	6
ttm.nl	6
Overige sectoren	75
sociaalweb.nl	20
nhg.nl	7
wikiwand.com	7
vandaagmorgen.nl	7
rivm.nl	7
zelfenergieproduceren.nl	7
seminarsopmaat.nl	7
digibron.nl	7
svn.nl	6
Totaal	2686